

NOORD-HOLLAND.

Classe Amsterdam.

	Transport f	43210.—
Amsterdam	f	5000.—
(voor 10 pred.plaatsen samen)		
Bussum	f	800.—
Hilversum	"	600.—
(voor 2 pred.plaatsen samen)		
Muiden	"	195.—
Muiderberg	"	60.—
Nederhorst den Berg	"	550.—
Sloterdijk	"	384.—
Watergraafsmeer	"	200.—
	f	7789.—

Classe Haarlem.

Beverwijk	f	300.—
Haarlemmermeer (Vijfhuizen)	"	260.—
Haarlemmermeer (Oostzijde)	"	200.—
Haarlemmermeer (Sloterweg)	"	340.—
Halfweg	"	101.—
IJmuiden	"	400.—
Krommenie	"	500.—
Nieuw-Venep	"	400.—
Velzen	"	50.—
	f	2551.—

Classe Alkmaar.

Broek op Langendijk	f	200.—
*Heer-Hugowaard	"	120.—
Noordscharwoude	"	100.—
Oosterend (Texel)	"	125.—
	f	545.—

Classe Enkhuzen.

Enkhuzen	f	100.—
Hoorn	"	200.—
Medemblik	"	150.—
Opperdoes	"	200.—
Urk	"	200.—
	f	850.—

Classe Edam.

Buiksloot	f	150.—
Edam	"	100.—
Landsmeer	"	150.—
Marken	"	100.—
Nieuwendam	"	100.—
Oostzaan	"	100.—
Purmerend	"	280.—
	f	980.—

ZUID-HOLLAND (Noord. Ged.)

Classe 's Gravenhage.

*'s Gravenhage	f	800.—
(voor 4 pred.plaatsen samen)		
's Gravenzande	"	150.—
Leidschendam c. a.	"	50.—
De Lier	"	200.—
Maasdijk	"	150.—
Monster	"	100.—
Naaldwijk	"	200.—
Pijnacker en Nootdorp	"	200.—
*Rijswijk	"	250.—
Scheveningen A	"	204.—
Schipluiden	"	150.—
Voorburg	"	100.—
*Zegwaart c. a.	"	170.—
Soerabaja	"	900.—
	f	3624.—

Transporteeren f 59549.—

Classe Leiden.

	Transport f	59549.—
Boskoop	f	100.—
*Hazerswoude	"	100.—
Katwijk aan Zee	"	100.—
*Leiden	"	75.—
(voor 3 pred.plaatsen samen)		
Rijnsburg	"	100.—
	f	475.—

Classe Woerden.

Aarlanderveen	f	390.—
Alfen a. d. Rijn	"	200.—
Bodegraven	"	425.—
Leimuiden	"	100.—
*Oudshoorn	"	300.—
O.- en N.-Wetering	"	100.—
Woerden	"	150.—
Zevenhoven	"	400.—
Zwammerdam	"	200.—
	f	2265.—

Classe Gouda.

Bergambacht	f	50.—
Haastrecht	"	200.—
Lekkerkerk	"	200.—
Nieuwerkerk a. d. IJssel	"	200.—
Ouderkerk a. d. IJssel	"	100.—
Reeuwijk en Sluipwijk	"	50.—
*Schoonhoven A	"	—
Schoonhoven B	"	200.—
Waddingsveen	"	200.—
	f	1200.—

ZUID-HOLLAND (Zuid. Ged.)

Classe Barendrecht.

Barendrecht	f	100.—
Bolnes	"	100.—
Heinenoord	"	40.—
Ridderkerk	"	200.—
Rijsoord c. a.	"	200.—
IJselmonde	"	64.70
Zuid-Beierland	"	150.—
	f	854.70

Classe Brielle.

Hellevoetsluis	f	100.—
Middelharnis	"	300.—
Ouddorp	"	100.—
Spijkenisse	"	100.—
Stad aan 't Haringvliet	"	30.—
Zuidland	"	200.—
	f	830.—

Classe Dordrecht.

Hendrik-Ido-Ambacht	f	250.—
Molenaarsgraaf	"	200.—
Sliedrecht	"	200.—
Zwijndrecht	"	500.—
	f	1150.—

Transporteeren f 66323.70

<i>Classe Gorinchem.</i>		<i>Classe Tholen.</i>	
	Transport f 66323.70		Transport f 72738.70
*Giessendam en Neder-Har-		Krabbendijke	f 400.— f 400.—
dinxveld	f —.—	<i>Classe Goes.</i>	
*Gorinchem	„ —.—	Baarland	f 200.—
Langerak	„ 200.—	Goes	„ 300.—
Leksmond	„ 200.—	Heinkenszand	„ 200.—
Meerkerk	„ 200.—	Ierseke	„ 100.—
Ottoland	„ 210.—	*Kruiningen	„ —.—
Schoonrewoerd	„ 100.— f 910.—	Wolfaartsdijk	„ 340.— f 1140.—
<i>Classe Rotterdam.</i>		<i>Classe Axel.</i>	
Charlois c. a.	f 200.—	Hoek	f 50.—
Katendrecht	„ 300.—	Oostburg	„ 100.—
*Kralingen	„ 200.—	Schoondijke	„ 200.—
(voor 2 pred.plaatsen samen)		Terneuzen	„ 200.—
Rhoon	„ 240.—	Zaamslag	„ 500.— f 1050.—
*Rotterdam	„ 1400.—	NOORD-BRABANT.	
(voor 7 pred.plaatsen samen)	f 2340.—	<i>Classe 's-Hertogenbosch.</i>	
<i>Classe Schiedam.</i>		Eindhoven c. a.	f 100.—
Hoek van Holland	f 50.—	's-Hertogenbosch	„ 60.—
Hoogvliet	„ 200.—	Tilburg	„ 150.— f 310.—
Maasland	„ 200.—	<i>Classe Almkerk.</i>	
Maassluis B.	„ 100.—	Andel	f 100.—
Overschie	„ 50.—	Sleeuwijk	„ 500.— f 600.—
Pernis	„ 250.—	<i>Classe Klundert.</i>	
Rozenburg c. a.	„ 325.—	Fijnaart c. a.	f 115.—
*Vlaardingen B	„ —.— f 1175.—	Klundert	„ 300.—
ZEELAND.		Zevenbergen	„ 100.— f 515.—
<i>Classe Middelburg.</i>		Totaal f 76553.70	
Grijpskerke	f 300.—	En nog in ééne Kerk, die in hare opgave	
Koudekerke	„ 150.—	naam en onderteekening niet invulde „	200.—
Meliskerke c. a.	„ 250.—	Totaal der verhoogenen in 347 Kerken	
Oostkapelle	„ 100.—	voor 383 predikants-plaatsen, <i>buiten</i>	
Serooskerke	„ 100.—	de kindergelden	f 76753.70
O. en W.- Souburg	„ 100.—		
*Vlissingen	„ —.— f 1000.—		
<i>Classe Zierikzee.</i>			
Bruinisse	f 450.—		
Colijnsplaat	„ 140.—		
Kamperland	„ 200.—		
Zierikzee	„ 200.— f 990.—		
	Transporteeren f 72738.70		

Uit deze opgave blijkt wel, dat inderdaad vervuld is, wat de Deputaten aan het slot der circulaire van Januari 1914 als hunne hoop en verwachting uitdrukten, n.l. dat hun rapport „veel verblijdends zou kunnen meedeelen”. Moge de uitwerking daarvan zijn, niet dat onze Kerken aan zichzelf lof en eere geven en met het reeds verkregen resultaat zich tevreden stellen, maar integendeel, dat zij roemen in den HEERE, die voor deze zaak op de harten en consciëntiën gewerkt heeft, en dat zij voorts niet verflauwen in haar ijver om ook voor dit deel van den kerkedienst aan den eisch van GODS Woords bij toeneming te voldoen.

Ten slotte zij het aan Deputaten nog vergund op te merken, dat het van de Synode te Zwolle misschien wel wat al te gewaagd was, aan een drietal broeders, die alie drie de gewone grens van het menschelijk leven reeds overschreden hadden, eene opdracht te geven, die eerst drie jaren later zou zijn uit te voeren. Wel zijn zij door GODS goedheid deze drie jaren daarvoor nog gespaard gebleven. Maar wanneer de Synode thans

weder Deputaten benoemt voor deze zelfde aangelegenheid, ook b.v. met mandaat om, ter beoordeeling van den toestand, aan alle Kerken opgave te vragen van het bedrag van hare predikantstraktementen met de daarbij behorende emolumenten en toelagen, ten einde hierover aan de volgende Generale Synode te rapporteeren (eene vraag, die thans was uitgesloten, daar het vragen van opgaven door de Zwolsche Synode beperkt was tot de Kerken die haar traktement verhoogd hadden), dan zal aan de ondergeteekenden, wel worden ten goede gehouden, dat zij wegens hun leeftijd zich daarvoor niet weder beschikbaar kunnen stellen.

De Deputaten voornoemd:

Juli 1914.

F. L. RUTGERS.
M. NOORDTZIJ.
M. VAN MUISWINKEL.

BIJLAGE A

**bij het rapport in zake de verbetering
der predikantstraktementen**

(Art. 89).

Aan de Gereformeerde Kerken in Nederland.

Door de Generale Synode, die in 1908 te Amsterdam gehouden is, was destijds besloten, „de Kerken ernstig op te wekken, in de traktementen der predikanten verbetering te brengen”, en waren voor de uitvoering van dat besluit als Deputaten aangewezen: Prof. RUTGERS, Prof. NOORDTZIJ en Ouderl. VAN MUISWINKEL (Acta 1908, Artt. 92 en 134).

De daaropvolgende Generale Synode, die in 1911 te Zwolle gehouden is, heeft toen met goedkeuring kennis genomen van hetgeen door de genoemde Deputaten tot uitvoering van hun mandaat verricht was, en voorts besloten, „dezelfde broeders opnieuw te benoemen, met opdracht om in 1913 de Gereformeerde Kerken aan hun missive van 1909 te herinneren, door deze opnieuw rond te zenden, en meteen van alle plaatselijke Kerken opgaaf te vragen of, en zoo ja, tot welk bedrag het traktement sedert 1909 is verhoogd, en hiervan rapport te doen op de eerstvolgende Generale Synode” (Acta 1911, Art. 88).

Ter voldoening aan die opdracht komen de genoemde Deputaten thans tot de Kerken, om deze nog eens ernstig te wijzen op hetgeen voor het onderhoud van de Dienaren des Woords hare heilige roeping is. Daartoe mogen en moeten zij de Kerken herinneren aan hunne vroegere missive van 1909, waarin duidelijk en uitvoerig is aangewezen, wat te dezer zake de stellige eisch van Gods Woord is, en wat onze Kerken thans te doen hebben om aan dien eisch althans zooveel mogelijk te voldoen. En bij die herinnering mogen en moeten zij er tevens op aandringen, dat de genoemde missive nog eens in den Kerkeraad gelezen en behandeld worde; vooral in gemeenten, waar voor de verbetering der predikantstraktementen nog niet of nog niet genoeg is gezorgd.

Van de bedoelde missive hebben alle Kerkeraden reeds een tweetal exemplaren in hun bezit, daar zij in 1909 aan alle Kerken is toegezonden, en bovendien in haar geheel is afgedrukt in de Acta der Generale Synode van 1911, blz. 218—226. En Kerkeraden, bij welke die exemplaren niet meer aanwezig mochten zijn of in het kerkelijk archief niet aanstonds te vinden zijn, kunnen thans nog een exemplaar verkrijgen, wanneer zij dit aanvragen aan het adres van Prof. RUTGERS te Amsterdam, bij wien nog een aantal exemplaren voorhanden zijn. Nergens kan er dus bezwaar zijn om te voldoen aan den uitdrukkelijken wensch der Generale Synode, dat, overal waar zulks noodig is, de aandacht nog eens gevestigd worde op den geheelen inhoud van die missive.

Intusschen zou nu hiermede het besluit der Zwolsche Synode nog slechts ten deele zijn uitgevoerd; en zelfs was die herinnering daarin niet het hoofddoel, daar alsdan wel niet zou bepaald zijn, dat zij eerst een paar jaren later tot de Kerken moest gericht worden. Blijkbaar was in dat besluit vooral de bedoeling, dat de Generale Synode van 1914 deze zaak weder op hare Agenda zou vinden, en dan daarbij zoo goed mogelijk zou worden ingelicht over de uitwerking der missive van 1909, waarvoor hare Deputaten dan van alle Kerken de noodige opgaven zouden moeten vragen.

Voor het vragen van die opgaven bepaalde de Synode het jaar 1913, denkelijk in de onderstelling, dat alsdan bijna alle Kerken wel tot eenig besluit over deze zaak zouden gekomen zijn. Aan zulke verwachting heeft de uitkomst echter niet beantwoord; en zelfs is in een aantal Kerken en Classen dit groote belang eerst in den loop van het jaar 1913 met ernst ter hand genomen; waarvan de uitslag natuurlijk niet vóór het voorjaar van 1914 kan bekend zijn.

Om die reden hebben de Deputaten, die aan de Kerken opgaven te vragen hadden, raadzaam geacht, hiermede zoolang mogelijk te wachten, omdat anders hun rapport aan de Synode zeer onvolledig zou worden, doordat bij Kerken, die terstond antwoordden,

de in dezen winter nog aangebrachte verbetering natuurlijk nog niet zou zijn opgegeven, en doordat bij Kerken, die haar antwoord tot later uitstelden, een langdurig uitstel het antwoord lichtelijk zou doen vergeten. Ook al noemde de Synode het jaar 1913, het was, juist om aan hare bedoeling zoo goed mogelijk te beantwoorden, thans het beste, dat de aan de Kerken te richten missive eerst in het begin van 1914 zou verzonden worden.

Aan deze missive is nu een blad toegevoegd, waarop de vragen, die aan de Kerken te stellen waren, duidelijk zijn geformuleerd; terwijl de vragen zelve van dien aard zijn, dat iedere Kerkeraad zonder eenige moeite daarop spoedig het antwoord kan gereed hebben. Des te meer mogen Deputaten er dus op aandringen, dat het antwoorden nergens achterwege blijve, opdat hun rapport aan de eerstvolgende Generale Synode zoo volledig mogelijk zij.

Hiervoor zal wel het meest doeltreffend zijn, dat de bedoelde vragen in dit voorjaar door of vanwege alle Kerkeraden beantwoord worden, en die antwoorden dan in den loop der maand April, of uiterlijk vóór 15 Mei 1914, worden toegezonden aan het adres van Prof. RUTGERS; waarna dan de Deputaten hun rapport aan de Synode uit alle die antwoorden kunnen samenstellen.

Moge dat rapport dan veel verblijdends kunnen mededeelen! Moge dan kunnen blijken (gelyk reeds in de missive van 1909 aan het slot gezegd werd, en hier nog eens herhaald worde), dat onze Kerkeraden niet tevergeefs aan een eisch van Gods Woord herinnerd zijn, en dat in Gereformeerde Kerken zulk een eisch vat en klem heeft op de conscientie! Tegenover alle bezwaren, die te dezer zake kunnen oprijzen, mag ook thans nog gewezen worden op de belofte, die reeds onder het Oude Verbond aan de gehoorzaamheid verbonden werd (Mal. 3:10):

„Brengt al de tienden in het schathuis, opdat er spijs zij in mijn Huis, en beproeft Mij nu daarin, zegt de HEERE der heirscharen, of ik u dan niet opendoen zal de vensteren des hemels en u zegen afgieten, zoodat er geen schuren genoeg wezen zullen”.

Januari 1914.

De Deputaten voornoemd:

F. L. RUTGERS.
M. NOORDTZIJ.
M. VAN MUISWINKEL.

BIJLAGE B

bij hetzelfde rapport

[zie Acta Zwolle bijlage LXXIV].

Aan iederen Kerkeraad wordt verzocht, de onderstaande vragen volledig en duidelijk te beantwoorden, en dan dit halve blad in den loop der maand April of uiterlijk vóór 15 Mei 1914, franco terug te zenden aan Prof. F. L. RUTGERS, Amsterdam, Keizersgracht 192.

I. Is sedert het jaar 1909 het predikantstraktement in uwe Kerk op eenigerlei wijze vermeerderd?

Indien deze vraag met Neen te beantwoorden is, omdat reeds vóór 1909 vermeerdering was aangebracht, of omdat zulke vermeerdering thans wel is ter hand genomen, maar nog niet tot stand kwam, of omdat zij ter plaatse vooreerst nog niet mogelijk is, is alleszins gewenscht, dat dit aan Neen wordt toegevoegd.

II. Indien het predikantstraktement sedert 1909 vermeerderd is, met welk bedrag is dit dan geschied? Waarbij onderscheidenlijk is op te geven:

- a. door verhooging van het vaste traktement met een bedrag van *f*
- b. door toekenning of verhooging van kindergelden, met een bedrag voor elk kind van *f*
- c. door toekenning van eenig vóór 1909 nog niet genoten emolument (met name vrijdom van een gedeelte der belasting, en vrije woning of vergoeding van huishuur), met een bedrag dat per jaar te schatten is op *f*
- d. door een persoonlijke toelage aan den tegenwoordigen predikant met een bedrag van *f*

Aldus opgegeven den
der Gereformeerde Kerk te

1914, uit naam van den Kerkeraad

(Onderteekening)

BIJLAGE LVII.
(Art. 89).

**Advies over het Rapport in zake de verbetering der
Predikantstractementen. Agendum Q 3.**

Wel Eerwaarde en Eerwaarde Broeders!

Aan Uwe Commissie voor letter Q punt 3 van het Agendum is het Rapport in zake de verbetering der Predikantstractementen van de Deputaten ad hoc in handen gesteld.

Eenparig brengt zij hulde aan den arbeid die door Uwe Deputaten, welke in 1908 door de Generale Synode te Amsterdam zijn aangewezen, en in 1911 door de Generale Synode te Zwolle zijn gecontinueerd, is verricht, en kennelijk met den zegen des HEEREN is bekroond, wat blijkt uit de lange lijst van Kerken, door welke de tractementen zijn verhoogd.

Blijkens het slot van hun rapport zijn het drietal Deputaten in hunne hoop en verwachting niet teleurgesteld, doch al is het, dat zij, hunnen leeftijd in aanmerking genomen, mogen roemen, dat zij door GODS goedheid hunnen arbeid tot op heden hebben mogen volbrengen, voor een nieuwe benoeming stellen zij zich thans niet weder beschikbaar.

Van een en ander nam Uwe Commissie goede nota, inzonderheid ook van die tirade in het slotwoord van Deputaten: „Moge de uitwerking daarvan zijn, niet dat onze Kerken aan zichzelf lof en eere geven en met het reeds verkregen resultaat zich tevreden stellen, maar integendeel, dat zij roemen in den HEERE, die voor deze zaak op de harten en consciëntien gewerkt heeft, en dat zij voorts niet verflauwen in haar ijver om ook voor dit deel van den Kerkedienst aan den eisch van GODS Woord bij toeneming te voldoen”.

Uwe Commissie acht het daarom zeer gewenscht, om het bij de verkregen resultaten niet te laten, maar ook thans voort te varen en andere Deputaten te benoemen met nog uitgebreider mandaat.

Door en onder hunnen arbeid hebben Deputaten blijkbaar de leemten ontdekt, waardoor zij niet in de gelegenheid waren den geheelen toestand te kunnen beoordeelen, en wijzen ons daarom den weg, om n.l. aan alle Kerken opgave te vragen van hare Predikantstractementen met de daarbij behorende emolumenten en toelagen.

Uwe Commissie stelt derhalve als vrucht van hare bespreking over deze materie voor: [volgt in Art. 80].

Namens de Commissie voornoemd,

D. BREMMER Jr, *Rapporteur.*

BIJLAGE LVIII.
(Art. 90).

**Grensregeling Hoek van Holland en
's Gravezande. Agendum Q 4.**

Uwe Commissie voor letter Q punt 4 van het Agendum, tot onderzoek en advies van het verzoek van de Particuliere Synode van Zuid-Holland ten Zuiden, dat door de Generale Synode hare goedkeuring gehecht worde aan een overeenkomst der Gereformeerde Kerk van Hoek van Holland met die van 's Gravezande, om van 1 October 1914 af als grenzen van beide Kerken te doen gelden de thans door de toevoeging van Hoek van Holland aan Rotterdam bij de wet geregelde grenzen, heeft de eer U voor te stellen: [volgt in Art. 90].

Namens de Commissie ad hoc,

D. BREMMER Jr, *Rapporteur.*

BIJLAGE LIX.
(Art. 91).

**Rapport van de leden van het Moderamen van de
Buitengewone Synode van 's Gravenhage. Q 1.**

*Aan de Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland,
vergaderd te 's Gravenhage 1914.*

In buitengewone Synode vergaderd te 's Gravenhage den 16den Juli, den 10den September en den 17den October 1912, werd door U aan de leden van het Moderamen dier Synode *opgedragen*:

a. aan de Kerk van Brielle f 100.— uit keeren als 4den termijn, van Sept. 1911 tot Sept. 1912 (Art. 10);

b. het antwoord van den tot Hoogleeraar in de Ambtelijke vakken benoemden Weleerw. Zeergel. Heer Dr T. HOEKSTRA in ontvangst te nemen, en naar bevind van zaken te handelen (Art. 28 en 39);

c. de Acta der laatste zitting der Synode vast te stellen.

Aan deze opdracht hebben zij *voldaan*: zij hebben

a. de toegestane gelden aan de Kerk van Brielle uitgekeerd, blijkens nevensgaanden Staat van de Finantiële Commissie;

b. het verblijdend antwoord van Dr T. HOEKSTRA in ontvangst genomen, mededeeling daarvan gedaan aan het Curatorium en het als Bijlage 1 bij dit rapport gevoegd;

c. de Acta vastgesteld en met de Bijlagen overgegeven aan de Kerk van 's Gravenhage; om te doen opnemen in de Acta Uwer tegenwoordige Synodale vergadering (Art. 40).

Bovendien hebben zij, hoewel daartoe geen uitdrukkelijke opdracht hebbende, maar meenende krachtens den aard der zaak daartoe geroepen te zijn,

1. den als Bijlage 2 hier bijgaanden „Staat van ontvangsten en uitgaven”, door de Finantiële Commissie opgemaakt, nagezien en goedgekeurd, en deze Commissie onder dankzegging décharge verleend;

2. de stukken betreffende de buitengewone Generale Synode van 1912 gecatalogiseerd en opgezonden naar de Kerk van Amsterdam voor het Synodaal Archief.

Wone en werke de goede HEERE GOD met Zijn Heiligen Geest in Uwe tegenwoordige vergadering.

Namens de leden van het Moderamen van de Buitengewone
Generale Synode van 1912,

A. DE GEUS, *Rapporteur.*

BIJLAGE 1.

's HERTOGENBOSCH, 29 October 1912.

*Aan de Generale Synode van de Gereformeerde Kerken
in Nederland.*

WelEerwaarde en Eerwaarde Broeders!

Den zeventienden October j.l. ontving ik, eerst telegraphisch en daarna per brief, de mededeeling dat de Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland, vergaderd te 's Gravenhage, mij heeft benoemd tot Hoogleeraar aan de Theologische School te Kampen, om onderwijs te geven in de ambtelijke vakken c. a.

Ik dank de Synode voor de hooge onderscheiding, die zij mij waardig keurde, en voor het groote vertrouwen dat zij door deze benoeming in mij heeft gesteld.

Het zij mij vergund, U thans te mogen mededeelen, dat ik, na ernstige overweging, besloten heb onder biddend opzien tot den HEERE deze benoeming te aanvaarden, en eerlang, na overleg met het Moderamen van het Curatorium der Theologische School, op een nader te bepalen datum D. V. mijn intrede te doen als Hoogleeraar aan de Theologische School.

Moge de Koning Zijner Kerk mij tot dezen gewichtigen dienst bekwamen.

In deze belangrijke dagen van voorbereiding beveel ik mij met aandrang in de voorbede der Kerken aan.

Met heilbete en broedergroete,

Uw dw. broeder in CHRISTUS,

T. HOEKSTRA.

BIJLAGE 2.

STAAT van Ontvangsten en Uitgaven
van de Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland,
gehouden te 's Gravenhage, den 16 Juli, 10 September en 17 October 1912.

ONTVANGSTEN:

Van de provincie	Zuid-Holland (Noordelijk Gedeelte)	. . .	12 ⁰ / ₀	f 90.—
" "	" (Zuidelijk Gedeelte)	. . .	13 ⁰ / ₀	" 97.50
" "	Groningen	. . .	13 ⁰ / ₀	" 97.50
" "	Noord-Holland	. . .	13 ⁰ / ₀	" 97.50
" "	Friesland (Noordelijk Gedeelte)	. . .	7 ⁰ / ₀	" 52.50
" "	" (Zuidelijk Gedeelte)	. . .	7 ⁰ / ₀	" 52.50
" "	Utrecht	. . .	6 ⁰ / ₀	" 45.—
" "	Overijssel	. . .	8 ⁰ / ₀	" 60.—
" "	Gelderland	. . .	7 ⁰ / ₀	" 52.50
" "	Zeeland	. . .	6 ⁰ / ₀	" 45.—
" "	Drente	. . .	5 ⁰ / ₀	" 37.50
" "	Noord-Brabant en Limburg	. . .	3 ⁰ / ₀	" 22.50
				f 750.—

UITGAVEN:

	1e zitting	2e zitting	3e zitting	Samen
In orde brengen der Kerk	f 138.02	f 35 50	f 20 80	f 194.32
Reiskosten Deputaten en Adviseerende Leden	" 54.32 ⁵	" 35.65	" 16.—	" 105 97 ⁵
Drukkerij en Bureaukosten	" 54 34	" 9.10	" 11.24 ⁵	" 74.68 ⁵
Consumptie	" 78.54 ⁵	" 40.52	" 40.50 ⁵	" 159.57
Bediening (loon en onkosten)	" 43.50	" 36.95	" 35.—	" 115.45
	f 368.73	f 157.72	f 123.55	f 650.—
Kerk van Den Briel, 4e jaarlijksche bijdrage (Art. 106 Acta 1911)				" 100.—
				f 750.—

De Finantieele Commissie:

J. C. DE MOOR.
F. WEINBERG.

BIJLAGE LX.
(Art. 91).

**Rapport over het rapport van de leden van het
Moderamen van de Buitengewone Generale Synode
van 's Gravenhage 1912. Agendum Q 1.**

De Commissie, belast met het nazien der rekening over de gehouden Synode 16 Juli, 10 Sept en 17 Oct. heeft de eer u te rapporteeren, dat zij de rekeningen en bescheiden heeft nagezien en in orde bevonden.

Voorts bleek uwe Commissie, dat aan de Kerk van Brielle is uitgekeerd als 4de termijn van Sept. 1911—Sept. 1912 de som van f 100.—; dat overigens is voldaan aan de opdracht het Moderamen gedaan:

- a. het vaststellen der Acta van de laatste zitting der Synode;
- b. het in ontvangst nemen van het antwoord van den Weleerw. Zeergel. Heer Dr T. HOEKSTRA, welk verbludgend antwoord ter kennis is gebracht van het Curatorium en als Bijlage 1 toegevoegd aan hun rapport;
- c. dat zij, na de rekening van ontvangsten en uitgaven te hebben nagezien en in orde bevonden, de Finantieele Commissie onder dankzegging hebben gedéchargeerd;
- d. dat zij de stukken der Synode van 1912 hebben gecatalogiseerd en opgezonden naar de Kerk van Amsterdam voor het Synode-Archief.

Uwe Commissie heeft de eer, uwe vergadering voor te stellen het Moderamen den dank der vergadering te betuigen, met volle décharge.

J. BEEKMAN, *Rapporteur.*

BIJLAGE LXI.

(Art. 92).

Rapport van de Classis 's Gravenhage over het uitschrijven van Bede- en Dankdagen. Agendum Q 2.*Aan de Generale Synode der Gereformeerde Kerken in Nederland.**Weleerwaarde en Eerwaarde Broeders!*

Namens de Classis 's-Gravenhage der Gereformeerde Kerken heb ik de eer Uwe vergadering te berichten :

1. dat genoemde Classis voldaan heeft aan de opdracht der Generale Synode van 's Gravenhage 1912 om een dankstond uit te schrijven ter gelegenheid van het eeuwfeest van Nederlands onafhankelijkheid.
2. dat zij dezen dankstond bepaalde op Zondag 16 November 1913 (den dag vóór den historischen datum) en wel zooveel mogelijk in de voormiddaggodsdienstoefening.
3. dat zij de Kerken daartoe uitgenoodigd heeft door middel van een bericht in „de Heraut” en „de Bazuin”, welk bericht tweemaal (in de maand Mei en November 1913) geplaatst is.
4. dat zij in hare buitengewone vergadering van 5 Augustus 1914, besloten heeft de Kerken uit te noodigen tot het houden van een bededag in verband met de nooden van ons vaderland en het dreigende oorlogsgevaar.
5. dat zij dezen bededag bepaalde op 11 Augustus 1914.
6. dat zij de Kerken hiervan in kennis heeft gesteld door middel van berichten in de kerkelijke weekbladen en christelijke dagbladen.

Met heilbede en broedergroeten,

Op last der Classis,

DIRK SIKKEL, *h. t. Actuaris.*

Leidschendam, Augustus 1914.

BIJLAGE LXII.

(Art. 93).

Rapport van de Archief-bewarende Kerk.*Weleerwaarde en Eerwaarde Broeders,*

Ondergeteekende, door den Kerkeraad van Amsterdam tot archivaris benoemd in de plaats van wijlen Dr P. J. WIJMENGA, heeft de eer, ter kennis van Uwe vergadering te brengen,

dat het archief op den datum, waarop hij de zorg ervoor overnam, in behoorlijken staat verkeerde;

dat hij in het archief ook gedeponereerd vond een exemplaar van de geschreven acta van de Generale Synode die in 1911 te Zwolle vergaderde, alsmede de stukken door die Synode uitgegeven en aan haar toegezonden;

dat de brandvrije bewaarplaats sinds de maand Juni van het vorige jaar in gebruik is gesteld en, naar zijn oordeel, aan alle redelijk te stellen eischen voldoet.

Tevens neemt hij de vrijheid, het volgende onder de aandacht van Uwe vergadering te brengen. Naar hem bleek zijn de sporen van den tand des tijds reeds merkbaar in sommige exemplaren van de gedrukte acta van vroegere Synodes, een waarneming, die de vrees wekt, dat de historievorscher, die in later eeuw deze documenten eventueel zal raadplegen, zich niet alleen zal verwonderen over het minder deugdelijk materiaal, door zijn voorgelacht gebruikt, maar ook moeilijkheden zal ondervinden bij de bestudeering van deze stukken. Het is met het oog hierop, dat ondergeteekende U in overweging geeft enkele exemplaren van de acta (b.v. een zestal) te doen drukken, in elk geval, op houtvrij, liever nog op geschept Hollandsch papier; ze zijn dan in de vuurvrije kluis ook tegen vocht beveiligd. Bovendien zou het niet onwenschelijk zijn, een tweetal exemplaren te doen binden in lederen band. Mocht Uwe vergadering voor deze aangelegenheid een zekere som voteeren, dan wil ondergeteekende zich gaarne met de uitvoering belasten.

Inmiddels met heilbede,

Uw dienstw. broeder,

Amsterdam, 26 October 1914.

T. FERWERDA.

BIJLAGE LXIII.
(Art. 94).

AMSTERDAM, 10 Februari 1914.

*Den Wel eerwaarden Kerkeraad der Gereformeerde Kerk
van 's Gravenhage.*

Wel eerwaarde en Eerwaarde Heeren!

Namens den Kerkeraad der Gereformeerde Kerk van Amsterdam bericht ik U, dat de brandvrije kluis voor het archief der Synode, aangebracht in het gebouw der Keizersgrachtkerk alhier, in gebruik genomen kan worden, en waarvan de kosten f 325.— bedragen, welk bedrag de financiële Commissie van de Commissie van Beheer gaarne door uwe bemiddeling tegemoet ziet.

Met heilbede en broedergroete,

Uw dw.,

C. VAN DEN BOS,

Reguliersgracht 9.

Gecommitteerde.

BIJLAGE LXIV.
(Art. 95).

Advies in zake „de verbetering” van de „voorbereiding der Missionaire Predikanten”. (Rapport van de Deputaten voor de Zending, Hoofd 18, sub 10, Bijlage II).

De Deputaten voor de Zending hebben voldaan aan de opdracht, hun verstrekt door de Synode van Zwolle 1911, art. 86: „aan de te benoemen Deputaten voor de Zending op te dragen, de volgende Synode van advies te dienen over de vraag — het oordeel van de missionaire arbeiders en desgewenscht ook van anderen gehoord — in hoeverre de voorbereiding der missionaire predikanten verbetering behoeft”. Hun taak breed opvattend, hebben zij bij tal van corporaties en personen, zoo hier als in Indië, hun oordeel zoeken in te winnen. Dit heeft echter tot weinig geleid, en tenslotte bleek alleen het advies der Missionaire predikanten op Midden-Java en op Soemba van wezenlijk nut te zijn. Deputaten leggen er nadruk op in hun rapport, dat zij zich streng beperken tot hun last door de Synode gegeven, en daarom slechts de voorbereiding van a.s. *Missionaire* predikanten in het oog vatten. Trouwens zij kunnen er op wijzen dat in de voorbereiding van de a.s. Dienaren des Woords, ook van niet-Missionaire, in zooverre verbetering is gekomen sedert de laatste Synode, dat, zoowel aan de Theologische School, als aan de Theologische Faculteit der Vrije Universiteit, aan de Zendingwetenschap onder de leervakken een plaats is ingeruimd, zoodat in dit opzicht aan den wensch, met name door de particuliere Synode van Zeeland in Zwolle uitgesproken, is voldaan. Aangezien een speciale medische vorming der a.s. Missionaire dienaren thans niet meer als bepaald noodzakelijk is te beschouwen, hebben Deputaten ook dit punt — en, naar het Uwe Commissie voorkomt, terecht — niet in hunnen gezichtskring opgenomen.

In het advies der Missionaire predikanten is bijzondere nadruk gelegd op de taalstudie. Eigenlijk onderscheidt zich dit advies alleen in dit punt van hetgeen vervat is in Art. VII der Zendingsoordeel, dat de vereischten bepaalt voor het examen door beroepen Missionaire dienaren af te leggen. In dit artikel dient echter, naar Uwe Commissie oordeelt, geen wijziging te worden aangebracht, aangezien hierin alleen die vakken dienen te worden opgenomen, waarin de examineering niet onmogelijk blijkt door ontstentenis van examinatoren, die voor het onderzoek berekend zijn. Nu zou het zeker van veel waarde zijn, wanneer a.s. Missionaire dienaren niet alleen voor de taal, maar ook voor de kennis van land, volk en religie, in de Literarische Faculteit aan de Vrije Universiteit tot hun voorbereiding een leerstoel vonden. Zoolang zulk een kathedraal echter nog niet zal zijn op te richten, dient de a.s. Missionaire dienaar een tijdlang het onderwijs in de zgn. Indologische vakken te Leiden te volgen, al kan dat onderwijs in principieel zin natuurlijk niet voldoen. Ook zulk een voorbereiding hier te lande kan evenwel den Missionair niet ontslaan van de verplichting, om in Indië zelf nog minstens een jaar zich te wijden aan de studie der taal van het volk, waaronder hij zal arbeiden. Zelfs zou het wel aanbeveling verdienen, indien hij eerst na een ingesteld onderzoek vrijheid

verkeeg, om in de taal van het volk op te treden. Aangezien zulk een onderzoek naar het oordeel uwer Commissie ook zijn schaduwzijden heeft, o.a. wjl bij den gezonden Dienaar het ingaan tot zijn arbeid niet meer van het resultaat van een examen kan worden afhankelijk gesteld, zal het met veel bedachtzaamheid dienen te worden geregeld.

Met de Deputaten acht Uwe Commissie van het grootste gewicht, dat een man van wetenschap, Theoloog en Indoloog, naar Java worde gezonden, die niet alleen bij de taalstudie der Missionaire predikanten leiding geven, maar ook zich wijden kan aan principieele bestrijding van den Islam. In welk verband zulk een geleerde zou hebben te treden tot de Keucheniuschool en welken titel hij zou dragen, zou nader te regelen zijn. Deze zaak zou Uwe Commissie zeer ernstig den Deputaten voor de Zending op het hart willen zien gebonden. En dit te meer, waar met het zoeken en voorbereiden van den rechten man jaren gemoeid zijn, zoodat langdurig uitstel bij het nastreven van wat reeds in 1896 door de Middelburgsche Synode als wensch werd uitgesproken voor verre tijden onze Zending zou doen ontberen, wat ze voor haar innerlijke sterking zoozeer behoeft.

In hoofdzaak kan uwe Commissie zich vereenigen met de gedachten, die de Deputaten aan de Synode ter overweging aanbieden, weshalve zij de Synode adviseert te besluiten: [volgt in Art. 95].

P. A. E. SILLEVIS SMITT, *Rapporteur*.

BIJLAGE LXV.
(Art. 96).

Rapport in zake subsidie aan Soerabaja.

In het rapport van de Zendings-Deputaten (zie hoofd 1 en 18, punt 2) wordt gezegd, dat de Synode te beslissen heeft over het toekennen van subsidie aan de Gereformeerde Kerk van Soerabaja. Zij ontving de laatste drie jaren eene subsidie van f 2400.— per jaar en heeft ook nog verder behoefte aan ondersteuning.

Voorts wordt in 18, punt 2 gezegd, dat de Synode ook te beslissen heeft over de definitieve regeling van het Emeritaats-pensioen voor den Predikant bij de Kerk van Soerabaja en diens echtgenoot.

De Deputaten voor de Zending hebben hierover reeds met de Kerk van Soerabaja gecorrespondeerd, doch dit punt is nog niet geheel in orde gekomen.

De Commissie voor deze aangelegenheid stelt der Synode voor: [volgt in Art. 96].

RENKEMA, *Rapporteur*.

BIJLAGE LXVI.
(Art. 97).

BATAVIA, 6 April 1914.

Agendum M 3.

*Aan de Genera'le Synode der Gereformeerde Kerken in Nederland,
te houden in het jaar 1914.*

WelEerwaarde Zeergelcerde en WelEerwaarde Broeders.

De Kerkeraad van de Gereformeerde Kerk te Batavia komt tot U met verzoek te willen overwegen:

1. de haar tot einde 1914 toegekende subsidie van f 100 per maand voor de volgende jaren te verhoogen.

2. bij te dragen in de kosten van het emeritaatspensioen van den predikant van het Hollandsch sprekende deel.

Met betrekking tot het eerste verzoek worde beleefd opgemerkt:

a. de tot heden ontvangen subsidie werd gedurende de laatste 3 jaren *uitsluitend* aangewend ten behoeve van het Maleisch sprekend deel der Gemeente (inclusief zendingsschool).

b. niettegenstaande het onder *a* vermelde, sloot de rekening van dat deel der Gemeente over 1912 en 1913 met nadeelige saldo's van resp. *f* 436.71 en *f* 398.01.

c. dat niettegenstaande maandelijks collecten in de godsdienstoefeningen van het Hollandsch sprekend deel voor de onder *d* genoemde tekorten worden gehouden, deze tekorten thans nog \pm *f* 400.— bedragen.

d. dat de kosten van onderhoud der Kerken, rente der geldleeningen uitsluitend gebracht worden ten laste van de kas van het Hollandsch sprekend deel der Gemeente.

e. dat overwogen wordt, aan den arbeid onder inlanders meerdere uitbreiding te geven, waartoe o.a. voor eenigen tijd geleden eene Commissie voor de zendingsschool werd benoemd, van welke commissie alsnog nadere voorstellen werden ingewacht; dat echter uitbreiding van het aantal zendingsscholen thans bezwaarlijk gaat, omdat geene geschikte leerkrachten zijn te vinden.

f. dat het ledental van het Maleisch sprekend deel zich voortdurend uitbreidt, doch dat de draagkracht dezer leden zeer gering is.

g. dat hetgeen in de Acta der Synode van 1911 in het verslag der Deputaten voorkomt (blz. 123 sub *2a* en *b*) ook nu zou kunnen worden getuigd; de Maleische Zangvereniging bestaat echter nog niet.

h. dat beleefd in herinnering worde gebracht, hetgeen door de brs Ds D. BAKKER en Dr B. J. ESSER in hun advies namens de Bijzondere Vergadering van Dienaren des Woords in Midden-Java inzake de beroeping van Br. L. TIEMERSMA dd. 20 April 1910 werd neergeschreven:

„De Commissie meent, dat er alle grond is voor de verwachting, dat de Generale Deputaten voor de Zending Batavia zullen blijven steunen voor hare uitgaven met de thans genotene *f* 150 per maand (op de vorige Synode op *f* 100 teruggebracht).

Zelfs is er naar het oordeel der Commissie door eene trouwere behartiging van de Zendingbelangen vanwege de Kerk van Batavia, zooals dit ingevolge de beroeping van Br. L. TIEMERSMA zal geschieden, er voor genoemde Deputaten en voor volgende Generale Synoden meer reden ontstaan Batavia te blijven steunen. Dientengevolge kan de Kerk van Batavia naar de Commissie oordeelt, veilig rekenen op den tot nu toe genoten steun.

Wellicht zelfs mag ze op meerder hopen, aangezien het maximum van *f* 200, dat de Synode van Amsterdam haar toekende, nog niet bereikt is (Acta 1908, Art. 55)”.
i. dat de uitbreiding van den Zendingarbeid, zooals colportage, leetuurverspreiding, enz. mede door den finantieelen toestand wordt tegengehouden.

Met betrekking tot het tweede verzoek zij opgemerkt:

a. dat de Synode van 1908 Amsterdam (Acta, Art. 55) als haar meening uitsprak, dat de regeling van het emeritaat en weduwen- en weezenpensioen van den predikant van Batavia een zaak dier plaatselijke Kerk is.

b. dat echter de vorige Generale Synode met betrekking tot de Kerk van Soerabaja besloot, Deputaten volmacht te verlenen om ten behoeve der emeritaatsregeling en het weduwenpensioen een bepaalde som tot aanvulling uit de Generale kas toe te zeggen, indien de Kerk van Soerabaja aan bepaalde voorwaarden voldeed.

Uwe vergadering de leiding des HEEREN toebiddende teekenen wij,

Namens den Kerkeraad
der Gereformeerde Kerk van Batavia,

D. J. B. WIJERS, *Praeses.*

W. DE VRIES GZN, *Scrība.*

BIJLAGE LXVII.
(Art 97)
Met zes bijlagen
(gedeponeerd in het archief)

WELTEVREDEN, 26 Mei 1914

Emeritaat Ds D. J. B. WIJERS. Agendum M 13.

*Aan de Generale Synode der Gereformeerde Kerken in Nederland
te houden in 1914*

HoogEerwaarde, WelEerwaarde en Ferwaarde Heeren,

De Kerkeraad der Gereformeerde Kerk van Batavia komt tot U, onder beleefde verwijzing naar punt 2 van zijn schrijven van 6 April 1914, met de mededeeling, dat door den WelEerwaarden Heer Ds D J B WIJERS het verzoek om emeritaat is ingediend, welk verzoek door den Kerkeraad werd ingewilligd en waarbij de emeritaatsregeling als nader aangegeven in bijlage 1 werd vastgesteld

Blijkens het in afschrift hierbij gevoegde advies van de Commissie van Administratie onzer Kerk (bijlage 2) grondt deze regeling zich op een besluit van den Kerkeraad van 18 Mei 1908

Toen ter tijd heeft ook onze Kerkeraad zich tot de Generale Synode gewend, blijkens in afschrift hierbij gevoegd schrijven aan de Deputaten voor de Zending (bijlage 3) met het verzoek eenigen steun te mogen ontvangen, waarop echter afwijzend werd beschikt

De jaarlijksche subsidie werd zelfs geleidelijk van *f* 300 — tot *f* 100 — verminderd

Er is dus eerst altijd, en deels ten rechte, getracht de steun uit Holland tot een minimum terug te brengen, overtuigd, dat het de plicht der Kerk van Batavia was, zooveel mogelijk de uitgaven uit eigen inkomsten te bestrijden

Het behoeft geen betoog, dat er bij een dusdanig streven van reserveeren voor verlofs- en emeritaatskosten nooit iets kon komen, niettegenstaande de Kerk gedurende de jaren 1910 tot en met 1914 belangrijke bijzondere inkomsten heeft gehad, die ze spoedig zal moeten derven

Voor het eerst kon in 1913 *f* 1300 — gereserveerd worden voor het emeritaatsfonds, verwacht wordt dat zulks voor 1914 niet wel mogelijk zal zijn, omdat in dit jaar \pm *f* 1500 voor verlofspassage van de kinderen van Ds WIJERS moest worden betaald

Zooals uit bijgaande rekening en verantwoording over 1913 (bijlagen 4, 5 en 6) zal blijken, sluit de rekening der gewone ontvangsten en uitgaven over dat jaar met een tekort van *f* 1681 48 (U gelieve deze stukken na gemaakt gebruik door te zenden aan de Deputaten der Generale Synode voor de Zending onder Heidenen en Mohammedanen).

Onze Kerk staat dus jaarlijks bij den gewonen gang van zaken nog voor een tekort van \pm *f* 1700 —, hetgeen binnenkort zal worden verhoogd door het aan Ds WIJERS toe te kennen emeritaatstractement met \pm *f* 1400, alzoo totaal tekort \pm *f* 3100, nog wordt hierbij aangeteekend, dat de bedragen, die in 1913 overbleven van de contributien van personen buiten Batavia woonachtig, dit jaar belangrijk zullen verminderen, omdat onze Kerkeraad verschillende besluiten nam, als het uitgeven van een handboekje, preekverspreiding enz, zoodat het geraamde bedrag van *f* 3100 — ook werkelijk een tekort zal blijken te zijn

Of eene stijging der contributien zal mogen worden verwacht, wordt betwijfeld zoolang Batavia nog geen eigen Dienaar terug heeft

Onze Kerk zal voorts komen te staan voor uitrusting en overtochtskosten van den te beroepen Dienaar des Woords

Een en ander is oorzaak, dat onze Kerkeraad zich beleefd tot Uwe vergadering wendt met het verzoek, om op zijn schrijven van 6 April 1914 goedgunstig te beschikken

Uwe vergadering de leiding des HEILIGEN GEESTES toebiddende, teekent namens den Kerkeraad voornoemd,

L. TIEMERSMA, *Praeses*
W DE VRIES GZN, *Scriba*

BIJLAGE LXVIII.

(Art. 97).

Schrijven van de Classis 's Gravenhage in zake het Emeritaat Ds D. J. B. WIJERS. Agendum M 14.*Aan de Generale Synode der Gereformeerde Kerken in Nederland.**Weleerwaarde en Eerwaarde Broeders,*

De Classis 's Gravenhage der Gereformeerde Kerken draagt mij op U mededeeling te doen van het volgende door haar genomen besluit:

De Classis 's Gravenhage, in hare vergadering van 8 September 1914,

kennis genomen hebbende:

1. van de aanvraag van Ds D. J. B. WIJERS te Batavia, om eervol emeritaat te mogen ontvangen wegens langdurigen dienst in verband met gezondheidsredenen;

2. van de verklaring van den Kerkeraad te Batavia, dat hij in deze aanvraag bewilligt;

3. van het advies van Deputaten ad Art. XLIX K. O.,

oordeelt:

1. dat uit de verschillende verklaringen van Ds WIJERS, den Kerkeraad van Batavia en de geneesheeren voldoende blijkt, dat er reden is, om het verzoek van Ds WIJERS in te willigen;

2. dat de door den Kerkeraad en Ds WIJERS getroffen regeling voor het emeritaats-onderhoud goed te keuren is;

en *besluit* derhalve:

1. aan Ds WIJERS eervol emeritaat te verleenen, wegens langdurigen dienst in verband met gezondheidsredenen, onder dankzegging voor de goede diensten, door hem aan de Kerken in het vaderland en in Ned.-Indië bewezen, en onder toebidding van des HEEREN zegen op zijnen verderen levensweg;

2. wat betreft het tijdstip, waarop dit emeritaat zal ingaan, de regeling daarvan over te laten aan den Kerkeraad te Batavia, met dien verstande evenwel, dat het niet later zij dan medio December 1914;

3. van dit besluit kennis te geven aan Ds WIJERS, den Kerkeraad van Batavia, de Generale Deputaten voor de Zending en de Generale Synode der Gereformeerde Kerken.

In verband met dit haar besluit verzoekt de Classis uwe vergadering ernstig, het bij U ingekomen verzoek van Batavia, strekkende tot verhooging der jaarlijksche subsidie, wel te willen inwilligen.

Met heilbiede en broedergroeten,

Op last der Classis,

Leidschendam, 9 September 1914.

DIRK SIKKEL, *h. t. Actuaris.*

BIJLAGE LXIX.

(Art. 97).

Rapport in zake punt M 3, 13 en 14 van het Agendum en hoofd 2 van het Rapport der Zendingdeputaten.

In handen uwer Commissie is gesteld een verzoek van de Kerk van Batavia om verhooging van subsidie voor het Zendingswerk dezer Gemeente en om eene jaarlijksche bijdrage voor het emeritaatsgeld ten behoeve van Ds D. J. B. WIJERS.

Aan dit verzoek is toegevoegd:

a. een overzicht van Ontvangsten en Uitgaven over 1913;

b. een brief van den Kerkeraad van Batavia betreffende het emeritaat van Ds D. J. B. WIJERS, met bijgaande stipulatiën voor het emeritaatstraktement;

c. een schrijven van de Classis 's Gravenhage, behelzende mededeeling van de eervolle emeritaatsverklaring van Ds D. J. B. WIJERS, en ondersteuning van het verzoek van den Kerkeraad van Batavia om verhooging van subsidie.

Uwe Commissie heeft de eer hieromtrent het volgende aan de Synode voor te stellen: [volgt in Art. 97].

RENKEMA, *Rapporteur.*

BIJLAGE LXX.
(Art. 98).

Rapport over punt H 24 van het Agendum.

Br. J. OFFRINGA van Uithuizermeeden heeft aan uwe vergadering een brief gezonden, d.d. 2 November 1914, waarin hij uitspreekt, dat de Kerkeraad van Uithuizermeeden, blijkens een schrijven van 6 November 1913 aan Br. J. OFFRINGA, zich jegens Br. J. OFFRINGA niet heeft gedragen gelijk het behoort; en dat nu aan de Synode beleefd wordt verzocht om den Kerkeraad daarop te willen wijzen.

Nu heeft de Kerkeraad in zijn zooveen genoemd schrijven van 6 November 1913 niets anders gedaan dan aan Br. OFFRINGA mede te deelen:

1. wat de Synode in 1899 te Groningen besloot: en
2. dat de zaak te Uithuizermeeden door de Commissie, welke de Groningsche Synode benoemde, om de geschillen te Uithuizermeeden te beëindigen, — blijkens de Acta van 1902, Art. 40 en Bijlage I — *en formeel én materieel* is beëindigd.

Hierin zit natuurlijk — ook naar het oordeel van Br. OFFRINGA — niets verkeerd; doch deze verlangt nog iets meer, n.l. dat de Kerkeraad van Uithuizermeeden aan Br. OFFRINGA leedwezen zal betuigen over onrecht, dat hem vroeger en wel vóór 1899 is aangedaan.

Uwe Commissie ad hoc heeft de beide stukken overwogen en zich ook nog eens herrinnerd wat zij in Uithuizermeeden in 1899 meê hebben helpen verrichten. Zij weet hoe toen na groôte inspanning en langdurig overleg eindelijk eene verzoening tot stand kwam tusschen gedeelde broederen; en Br. J. OFFRINGA was toen een der broederen, die mede tot die toen getroffen verzoening bereid was en er zich voor gaf.

Blijkt het nu van achteren, dat Br. J. OFFRINGA soms nog wel weer eens niet geheel voldaan is over de in 1899 tot stand gekomen verzoening, dan mag hem dit er toch, naar het oordeel uwer Commissie ad hoc, niet toe brengen, om den *tegenwoordigen* Kerkeraad nu — nadat de moeilijkheid reeds 15 jaar is beëindigd — van verkeerde behandeling te beschuldigen en wel om deze reden, dat de Kerkeraad — zeer voorzichtig en zeer wijs — zich houdt aan hetgeen vroeger is overeengekomen tusschen de gedeelde broederen en de zaak voor *afgedaan* beschouwt.

Uwe Commissie ad hoc oordeelt het beste, dat de Synode dit aan Br. OFFRINGA berichte en er bij hem op aandringe:

- a. om den *tegenwoordigen* Kerkeraad nu niet meer te schrijven over eene zaak, die reeds voor 15 jaar is afgedaan; en
- b. om zich zelf steeds weer te herinneren, dat hij ook in 1899 met de tot stand gekomen verzoening instemde; en
- c. hem vriendelijk en ernstig aan te raden zich ook voor 't vervolg van „oprakeling” van oude afgedane dingen te onthouden.

En opdat Br. OFFRINGA te beter de goede en vredelievende bedoeling van het sub a, b en c genoemde moge verstaan, zou het van belang zijn, dat hem van dit *geheele* — doch slechts korte — rapport een afschrift werd gezonden; terwijl dan eindelijk ook gewenscht is hiervan mededeeling te doen aan den Kerkeraad van Uithuizermeeden.

Uwe Commissie ad hoc stelt dies aan de Synode voor te besluiten: [volgt in Art. 98].

De sub-commissie ad hoc:

M. NOORDTZIJ.
J. HANIA.

BIJLAGE LXXI.
(Art. 99).

Rapport over punt F van het Agendum sub 1 en van het daar bedoelde rapport hoofd 18, sub 20; gelden ten behoeve van den Zendings-Studieraad.

Onder hoofd 18 sub 20 wordt meêgedeeld dat de Synode beslissen moet over een verzoek van den Zendings-Studieraad in Nederland om eene jaarlijksche bijdrage ten behoeve van zijn secretariaat.

In Maart 1913 — zoo blijkt uit het rapport der Generale Deputaten voor de Zending — is bij hen van voornoemden Raad reeds een dergelijk verzoek ingekomen; Deputaten hebben daarop toen geantwoord, dat zij geen mandaat hadden om aan den Raad geld toe te kennen, doch het verzoek gaarne ter Generale Synode zouden brengen.

In de stukken, die bij dit punt behooren, is te lezen :

1. dat de Zendings-Studieraad in 1909 is opgericht als een gevolg van behoefte aan beter en doelmatiger middelen en wegen om de Zending te leeren kennen;
2. dat zijn doel is om niet alleen meer „Zendings-belangstelling”, maar ook „Zendings-besef” en „Zendings-leven te wekken en te kweken”;
3. dat hij „nadrukkelijk van het beginsel uitgaat zooveel mogelijk in en door bestaande organisaties te werken” en „geen beweging in het leven te roepen die zichzelf, buiten het reeds bestaande om, ontwikkelt”. De „vrucht” van het werk moet voor de verschillende Zendingen zijn.

De Raad meent voorts reeds zooveel invloed te hebben uitgeoefend, dat o. a. de Zendings-studie in de Gereformeerde Kerken in de laatste jaren — rechtstreeks of middellijk — „geheel en al het gevolg is van zijn arbeid”.

Voor dien arbeid heeft hij nu voorts zoowel de *werkkraft* van een Secretaris als de *diensten* van een Directeur van den Boekhandel. Die mannen moeten echter een salaris hebben; en bovendien moeten voor het uitgeven van boeken, het houden van conferenties enz. vele uitgaven worden gedaan. Hij komt nu jaarlijks *f* 3000.— tekort.

En aangezien nu de arbeid van den Zendings-Studieraad ten nauwste samenhangt met de belangen der verschillende Zendingen, acht de Raad het alleszins gemotiveerd, dat die Zendingen ook „geldelijk” den Raad steunen, en vraagt hij ten behoeve van zijn secretariaat aan de Gereformeerde Zending om eene jaarlijksche bijdrage van niet minder dan *f* 650.—; het vertrouwen uitsprekende, dat de Gereformeerde Zending aan zijn verzoek wel zal willen voldoen.

Uwe Commissie heeft deze zaak ernstig overwogen.

Zij durft aan den eenen kant het gevoelen van den Zendings-Studieraad, als zou de Zendings-studie in de Gereformeerde Kerken in de laatste jaren „rechtstreeks of middellijk” alleen het gevolg zijn van den arbeid van dien Raad niet onderschrijven. Naar het oordeel van Uwe Commissie **onderschat** de Raad zich zelf **niet**, maar **overschat** hij zich wel wat. Waarom liet hij niet iets meer zien van het sierlijk kleed der bescheidenheid? Hij vergat, dat er reeds langen tijd vóór hij bestond in de Gereformeerde Kerken groote en steeds grooter wordende belangstelling en actie voor de Zending te merken was; zoodat *misschien* kan worden gezegd: die ijver in de Gereformeerde Kerken voor de Zending heeft ook verlevendigend ingewerkt op anderen, die buiten haar staan; en is zelfs zijdelings van invloed geweest op het **ontstaan** ook van den Zendings-Studieraad.

Aan den anderen kant is de Commissie echter van oordeel, dat meer dan ééne uitgave van den Zendings-Studieraad ook van belang is geweest en nog is voor de vermeerdering van de kennis inzake de Zending en de groote problemen, waarvoor de Zending staat; is zij er van overtuigd, dat de Zendings-Studieraad met zijn arbeid ook bedoelt der Gereformeerde Zending dienstig te zijn, en daarom wel eenigen steun verdient.

De Commissie vond daarom eindelijk het beste aan Uwe vergadering voor te stellen dit te besluiten: [volgt in Art. 99].

J. HANIA, *Rapporteur.*

BIJLAGE LXXII.
(Art. 100).

WELTEVREDEN, den 25 Maart 1914.

Schrijven van den Kerkeraad der Gereformeerde Kerk te Batavia¹⁾. Agendum M 6.

WelEerwaarde en Eerwaarde Broeders,

De Raad der Gereformeerde Kerk van Batavia vraagt voor het volgende beleefd Uwe aandacht.

Met belangstelling werd gelezen het besluit van den Raad der Gereformeerde Kerk van Gorinchem, waarin als zijn oordeel uitgesproken wordt, dat de geestelijke nooden der verstrooide Gereformeerden in Nederlandsch-Indië dringend voorziening eischen en de Classis verzocht deze zaak te overwegen en te brengen op het Agendum der Particuliere Synode van Zuid-Holland.

Van het hierop gevolgde besluit der Classis Gorinchem, waarbij aan drie predikanten verzocht werd op de volgende vergadering een welomschreven voorstel ter tafel te brengen, werd kennis genomen.

¹⁾ De in dit schrijven vermelde stukken zijn in het archief gedeponneerd.

Onze Kerkeraad stelt zeer op prijs de belangstelling, die uit beide besluiten spreekt voor de verzorging der geestelijke belangen van de verstrooide Gereformeerden in Nederlandsch-Indië.

Hoewel overtuigd, dat in Uwe vergadering broeders aanwezig zullen zijn, die deze aangelegenheid ook met een praktisch oog kunnen beschouwen, meent onze Kerkeraad bescheidenlijk de volgende inlichtingen U niet te mogen onthouden, te meer nu een der kerkelijke bladen blijkbaar de geestelijke verzorging der verstrooide Gereformeerden wil opgelost zien door de uitzending van een reizend predikant.

Met betrekking tot de woonplaatsen der verstrooide geloovigen dient te worden opgemerkt, dat voor een juist overzicht de volgende indeeling moet worden gemaakt:

1. Java en Madoera.
2. Sumatra, Banka en Riouw.
3. Borneo en Billiton.
4. Celebes en Onderhoorigheden.
5. Bali, Lombok, Soembawa, Flores, Soemba, Timor, Ceram, Halmahera en Ternate.

Het eiland Java laat zich splitsen in West-, Midden- en Oost-Java (waarbij ook Madoera). De verzorging der aldaar wonenden ligt op den weg van de Kerken van respectievelijk Batavia, Djokja en Soerabaia, terwijl hierbij de hulp van de Missionaire predikanten kan worden ingeroepen. Het wil onzen Kerkeraad voorkomen, dat deze verzorging, hoewel somtijds moeilijk, toch door genoemde Kerken kan geschieden en naar vermogen geschiedt, waarbij de hulp van de broeders Missionaire predikanten van Midden-Java zeer gewaardeerd wordt. Wat Batavia betreft mag worden herinnerd, dat te *Bandoeng* ééns per maand minstens het Woord, en drie maal per jaar het Heilig Avondmaal wordt bediend, terwijl men aldaar wekelijks samenkomt. Te Buitenzorg wordt tweemaal 's jaars het Heilig Avondmaal bediend.

De attestatiën van de te *Sumatra*, *Banka*, *Riouw*, en *Billiton* wonenden berusten, voor zoover ze worden ingediend en ons bekend, bij de Kerk van Batavia, die van *Borneo* en de andere eilanden in hoofdzaak bij Soerabaia, deels bij *Batavia*.

Ten einde nu eenigszins een beeld te geven van de kosten, aan de verzorging verbonden, en den tijd daarvoor benoodigd, heeft onze Kerkeraad de eer U bijgaand eene berekening aan te bieden, waaruit zulks voor een bezoek aan de leden, op *Sumatra*, *Banka* en *Riouw* woonachtig, moge blijken.

Hieruit blijkt, dat de predikant eventueel dan voor deze bezoeken \pm 85 dagen achtereen aan zijn huisgezin zou zijn onttrokken, terwijl de kosten dezer \pm 40 bezoeken op f 1100.— komen te staan, buiten het tractement van den predikant \pm f 1500.— per 3 maanden.

Onze Kerkeraad meent goed te doen Uwe vergadering voorts het volgende onder de aandacht te brengen:

1. De aangelegenheid, thans door de Kerk van Gorinchem naar voren gebracht, heeft het laatste jaar meer de bijzondere aandacht van onzen Kerkeraad gehad. Onze Kerkeraad is echter overtuigd, dat de verzorging der verstrooide geloovigen een veel omvattende taak is, die grondige voorbereiding vereischt en waarbij vóór alles eene goede organisatie een onafwijsbare eisch is.
2. Zooals U bekend is, werd voor eenigen tijd eene circulaire verspreid op verzoek der Kerken van Batavia en Soerabaia, waarin de Kerkeraden in Nederland verzocht werden de namen op te geven van de leden hunner Gemeente, die gedurende de laatste 5 jaren naar Indië vertrokken, alsook van hen, die thans herwaarts komen. Aan het eerste verzoek werd tot nog toe door 5, aan het tweede door 18 Kerken voldaan.
3. Naar het oordeel van onzen Kerkeraad zou, ingeval de Generale Synode met de Kerk van Gorinchem tot de overtuiging kwam, dat de geestelijke nooden der in Nederlandsch-Indië verstrooide Gereformeerden dringend voorziening eischen, slechts eene goede verzorging mogelijk zijn, indien door de Kerken in Nederland begonnen werd met aan het onder 2 bedoeld verzoek gevolg te geven. De hulp der Classis 's Gravenhage zal andermaal worden ingeroepen om de Kerken in Nederland van het groote belang daarvan te overtuigen.
4. Onze Kerkeraad tracht den band met de verstrooide geloovigen te onderhouden:
 - a. In het afgelopen jaar werden door een der ouderlingen 9 verschillende families te Padang, Fort de Kock, Solok, Sawah Loento, Pladjoe (Sumatra) en te Muntok en Pangkalpenang (Banka) bezocht.
 - b. Uitgegeven werd een handboekje voor de leden der Gereformeerde Kerken, hetgeen D.V. dit jaar in samenwerking met de Kerk van Soerabaia weer zal worden saamgesteld. Er zal getracht worden aan dit boekje uitbreiding te geven.

Ook de Kerk van Djokja werd daartoe om medewerking verzocht, doch bleef tot heden in gebreke antwoord te geven.

Ter kennismaking wordt een exemplaar hierbij overgelegd.

c. Ten einde tegemoet te komen aan het gemis van de bediening des Woords, besloot onze Kerkeraad in zijne vergadering van 24 Maart l.l. bij wijze van proef den verstrooiden Gereformeerden wekelijks te doen toekomen de predikatiën „Menigerlei Genade” onder redactie van Prof. Dr P. A. E. SILLEVIS SMITT en Dr B. WIELENGA.

De vraag welke middelen verder kunnen worden aangewend heeft de voortdurende aandacht van onzen Kerkeraad.

d. Buiten de hiervoren genoemde werkzaamheden, welke in het belang der verstrooide Gereformeerden door onzen Kerkeraad worden verricht, dient nog melding te worden gemaakt van de verspreiding door den Predikant van het Hollandsch sprekend gedeelte der Gemeente van een door Zijn Eerwaarde uitgegeven Christelijk Zondagsblad en Kerkbode „De Getuige”.

5. De verschillende overplaatsingen in Nederlandsch-Indië, zoowel van de Gouvernementsambtenaren als van de personen, in den handel werkzaam, zouden ten gevolge kunnen hebben, dat vele leden, indien ze daarvan tijdig kennis gaven, op hun doorreis en verblijf te Batavia of Soerabaia bezocht zouden kunnen worden.

Van dit schrijven wordt afschrift gezonden aan de Gereformeerde Kerken van Soerabaia en Djokja, de Classis 's Gravenhage en Gorinchem.

Uwe vergadering 's HEEREN zegen en wijsheid toebiddende, teekenen

Namens den Kerkeraad der Gereformeerde Kerk van Batavia,

D. J. B. WIJERS, *Praeses.*

W. DE VRIES Gzn, *Scriba.*

BIJLAGE LXXIIa.

(Art. 100).

Met 3 bijlagen¹⁾.

BANDOENG, 16 Mei 1914.

Schrijven van de leden der Gereformeerde Kerk te Bandoeng. Agendum M 15.

Aan

de Generale Synode der Gereformeerde Kerken in Nederland te 's Gravenhage.

Vernomen hebbende, dat de Classis Gorinchem aan de Synode van Zuid-Holland (Zuidelijk gedeelte) zal voorstellen op de e.k. Generale Synode voor te brengen een predikant uit te zenden voor den arbeid onder de verstrooide Gereformeerden in Nederlandsch-Indië, nemen ondergeteekenden — belijdende leden van de Gereformeerde Kerk te Batavia, woonachtig te Bandoeng — de vrijheid dit voorstel met alle kracht in Uwe aandacht aan te bevelen.

Uit de mede overgelegde bescheiden blijkt, dat van de verzorging en het toezicht van den Kerkeraad te Batavia — waaronder Bandoeng ressorteert — mede wegens den grooten afstand weinig komt en rekenen wij ons mede te behooren tot de verstrooide Gereformeerden in Indië, dus als rechtstreeksche belanghebbenden in deze aangelegenheid. Daarom achten wij het gewenscht, dat dezerzijds eenige inlichtingen gegeven worden, die misschien tzt. nut kunnen afwerpen. De Kerkeraad te Batavia bestaat toch voornamelijk uit personen, die blijvend aldaar gevestigd zijn en uit den aard der zaak niet de behoeften van de verstrooide leden zoodanig voelen als deze zelf.

Uit de bijlagen blijkt, dat door den kring te Bandoeng — zooveel als mogelijk — in de bestaande omstandigheden getracht is een geregeld gemeentelieven te scheppen, door alle Gereformeerde predikanten op Java uit te noodigen één maand te Bandoeng door te brengen, tegen vergoeding van de reiskosten, terwijl een huis voor hen en hun gezin wordt ingehuurd. Indien slechts een zestal daaraan had gehoor gegeven, had de kring reeds de helft van het jaar de zoo noodige geestelijke verzorging gehad. Door verschillende omstandigheden zijn slechts een drietal predikanten hierop ingegaan, zoodat de kring de tweede helft van dit jaar weder geheel op zichzelf is aangewezen. En wie weet, in hoeverre het volgend jaar de thans ingestelde regeling succes heeft!

Wat dit beteekent voor ons, zult U zelf wel voelen. Eéns in de drie maanden — volgens bijgaande opgave — van 1908—1913 komt een der predikanten van Batavia voor twee of drie dagen te Bandoeng (Bandoeng is ruim 4 uur sporens met den exprestrein vanaf Batavia). Wegens gemis aan een Kerkeraad zijn er geen personen,

¹⁾ Deze bijlagen zijn in het archief gedeponneerd.

die gerechtigd zijn tot het doen van huisbezoek en tot het oefenen van tucht. Catechetisch onderwijs wordt aan de kinderen, die wegens gemis aan een Christelijke school¹⁾ naar de neutrale school gaan, gegeven — wel naar hun beste weten — door ter zake niet bevoegden. Verandering hierin dringt nog te meer voor degenen, die op de belijdeniscatechisatie gaan. De Heilig Avondmaalsviering heeft dan weder plaats zonder voorafgaand huisbezoek en zonder voorbereiding.

Dit alles illustreert o. i. ten volle bij een kring ter sterkte van ± 70 personen²⁾ de noodzakelijkheid, dat een predikant ter plaatse is, dien de kring, in verband met de steeds wisselende omstandigheden in Indië, niet durft te beroepen. De kring te Bandoeng is thans de grootste in Indië, die zonder herder is. O. i. komt dan ook de kring alhier in de eerste plaats in aanmerking om door den wellicht uit te zenden Dienaar des Woordsmede verzorgd te worden. Daarom wordt dezerzijds voorgesteld — indien de bedoelde predikant wordt uitgezonden — dat hij zijn vaste woonplaats te Bandoeng kieze en daar een gedeelte van het jaar, voor zooverre het andere deel van zijn arbeid dit toelaat, de gemeente bearbeide.

De uit te zenden predikant moet toch voor zijn gezin een vaste woonplaats hebben en dan is het o. i. beter — in verband met het vooral in Indië vermoeiende reizen en trekken — dat hij zich vestigt in een gezond bergklimaat, dan in een afmattend strandklimaat.

Bandoeng heeft echter nog andere voordeelen en wel:

1. Het is zeer gunstig gelegen ten opzichte van het spoorwegnet. Batavia, Buitenzorg, Semarang en Soerabaja met de daartusschen gelegen plaatsen, zijn in één dag te bereiken.

2. Het is het centrum van de vrij groot in aantal zijnde ondernemingen in de Preanger-Regentschappen.

3. Het wordt een der centra van Nederlandsch-Indië. Binnenkort komt toch het Departement van Oorlog met een groot personeel (± 120 officieren met een uitgebreid ondergeschikt personeel) over, hetwelk wel gevolgd zal worden door andere Departementen. Een belangrijk feit is zeker ook, dat alhier een nieuwe H.B.S. van Gouvernementswege zal worden opgericht. In verband met het gunstige klimaat zal deze H. B. S. meer dan die te Soerabaja, Batavia of Semarang kinderen uit alle oorden van Indië trekken, waaronder misschien ook kinderen zullen zijn van Gereformeerde ouders, die om de een of andere reden hunne kinderen niet naar Holland kunnen of willen laten gaan.

O. i. is het noodzakelijk, dat op een dergelijke belangrijke plaats van Gereformeerde zijde kracht worde ontwikkeld. Ten zeerste wordt dit in de hand gewerkt, indien de vrij uitgebreide kring, die thans reeds bestaat, geleid wordt door een predikant, al is deze dan ook niet altijd ter plaatse.

Misschien zal van andere zijde voorgesteld worden den eventueel uit te zenden predikant te Batavia te plaatsen. Waar Batavia reeds beschikt over 2 predikanten, een Kerkeraad, een commissie van ontvangst van leden, uit Europa aankomende etc., kan dezerzijds het nut daarvan niet ingezien worden.

Voorts wordt aangeteekend, dat de kring alhier ten volle overtuigd is voor den eventueel uit te zenden predikant een pastorie met kerkgebouw ($\pm f 125$.— 's maands) beschikbaar te kunnen stellen.

Tenslotte wordt ter kennis gebracht, dat het dezerzijds gedaan verzoek aan den Kerkeraad te Batavia om een schrijven betreffende deze aangelegenheid aan U te richten ingewilligd is en een afschrift van dit schrijven aan genoemden Kerkeraad is toegezonden.

De leden der Gereformeerde Kerk, woonachtig te Bandoeng:

M. DIETZ.	W. H. HOOGLAND.
R. BAX.	J. S. STEGERHOEK.
J. BAX.	E. SPEE.
M. WAAGENS.	P. J. SPEE—v. D. TAS.
J. VISSER.	STASSEN.
MIDDELBERG.	P. STASSEN—DE KOEKKOEK.
C. J. MIDDELBERG—IDENBURG.	Mevr. B. HOOGLAND—OTTOLANDER.
J. DE JOODE.	L. BRACHT.
A. BROOKMAN.	Mevr. E. STEGERHOEK.
DE GAAIJ FORTMAN.	K. OVERZET.
M. L. DE GAAIJ FORTMAN.	S. OVERZET—JACKSTEIT.
C. L. VOGELANG.	T. v. D. BOUT.
A. P. VOGELANG—MAURER.	M. D. v. D. BOUT—MAATSEN.

¹⁾ Een actie is thans begonnen om tot de oprichting daarvan te komen.

²⁾ Waaronder een 6-tal doopleden, 18 kinderen boven de 5 en 10 beneden de 5 jaar. Hiervan zijn echter slechts een 20-tal volwassenen, die geregeld ter kerke gaan.

BIJLAGE LXXIb.
(Art. 100).

**Rapport over letter M van het Agendum, sub 4,
5, 6, 15 en 17. — Verstrooide Gereformeerden
in Nederlandsch-Indië.**

In de stukken, onder de genoemde punten vermeld, wordt gehandeld over „de verstrooide Gereformeerden in Nederlandsch-Indië”.

De Particuliere Synode van *Zuid-Holland* Zuidelijk gedeelte zond omtrent deze zaak het volgende voorstel aan deze Synode:

1 De Generale Synode wijde hare aandacht aan de geestelijke nooden der in Nederlandsch-Indië verstrooide Gereformeerden, en benoeme Deputaten, die de eerstvolgende Generale Synode nader inlichten omtrent den toestand dier Gereformeerden, en die zoo mogelijk aan haar een voorstel doen om voor de Gereformeerde Kerk van Batavia of eene andere de middelen disponibel te stellen, dat zij, indien noodig, een Dienaar des Woords beroepe voor de geestelijke verzorging dier Broeders en Zusters in de verstrooiing”.

Van de Particuliere Synode van *Groningen* kwam dit voorstel op deze Synodale tafel:

De Generale Synode doe een onderzoek instellen, hoe het best te regelen is de bearbeiding van de verstrooide Gereformeerden in Nederlandsch-Indië, terwijl bij dezen regel mede wordt in acht genomen de finantiële draagkracht dezer Gereformeerden.

De Kerkeraad van Batavia zond aan deze vergadering der Kerken een uitvoerig schrijven, d.d. 25 Maart j.l., waarin hij:

- a. zijne belangstelling uitspreekt voor hetgeen de Classis Gorinchem in zake de verstrooide Christenen besloot;
- b. opmerkt dat er verstrooide Christenen waren:
 1. op Java en Madoera;
 2. op Sumatra, Banka en Riouw;
 3. op Borneo en Billiton;
 4. op Celebes en onderhoorigheden; en
 5. op Bali, Lombok, Soembawa, Flores, (Soemba), Timor, Ceram, Halmaheira en Ternate;
- c. er op wijst, hoe moeilijk het is deze „Christenen” te verzorgen, en daarvoor dan ten bewijze bijbrengt, dat om alleen maar de verstrooide Christenen op Sumatra, Banka en Riouw eens te bezoeken \pm 85 dagen noodig zijn en aan passage, spoor en auto-kosten, plus salaris voor den bezoeker, f 2600 moet worden berekend; voor zoo'n som kunnen dan in drie maanden \pm 40 bezoeken worden gebracht;
- d. wijst de Kerkeraad van Batavia er dan ook op, dat de aangelegenheid, door de Classis Gorinchem aan de orde gesteld, „grondige voorbereiding vereischt, waarbij vóór alles eene goede organisatie een onafwijsbare eisch is”.

Eindelijk kwam, naar aanleiding van het voorstel van de Classis Gorinchem, een uitvoerig schrijven, van drie bijlagen en een brief van Ds WIJERS verzeld, in, van een 25 tal Gereformeerde Broeders en Zusters te *Bandoeng*, dat op Java is gelegen, 4 uren sporens van Batavia af; in welk schrijven:

1. het voorstel van Gorinchem „met alle kracht” wordt aanbevolen;
2. gezegd wordt, dat de Broeders en Zusters veel te weinig hebben aan hetgeen van Batavia uit voor hen wordt gedaan, iets wat om den verren afstand — gelijk zij zelf erkennen — ook moeilijk anders kan;
3. wordt toegelicht, dat, indien er een Dienaar des Woords naar Indië mocht komen om de verstrooide Gereformeerden te verzorgen, deze dan 't best zou doen met te Bandoeng te gaan wonen; het aantal Broeders en Zusters te Bandoeng, de ligging, het klimaat, enz. maken dat het meest gewenscht.

Uit al het genoemde blijkt wel, dat het vraagstuk van de verzorging van de geestelijke belangen der verstrooide Christenen — ook al spreekt men alleen maar van verstrooide *Gereformeerden*, — een *zeer belangrijk*, doch ook een *niet gemakkelijk* vraagstuk is.

Het is in 1899 reeds aan de orde gesteld, toen eenige Europeesche Broeders en Zusters in Bagelen, Jogjacarta en Soerakarta aan de Synode te Groningen vroegen om rechte bediening des Woords en der Sacramenten (Acta Art. 113, vgl. Acta 1902 blz. 244). Het raakte weer op den achtergrond, doordat de Missionaire Dienaren, die sinds 1899 naar Keboemen en Jogjacarta gingen, voor velen van die Broeders en Zusters gingen zorgen.

Het vraagstuk kwam den laatsten tijd weer meer op den voorgrond, omdat er onderscheidene Gereformeerde Broeders en Zusters in de laatste jaren naar Nederlandsch-Indië gingen, die ver van elkander af kwamen te wonen en op hunne vaak eenzame

posten den honger en dorst naar geestelijke spijs en drank juist daarom te sterker en steeds sterker gevoelden.

Uwe Commissie heeft zich met dit punt ernstig beziggehouden. Zij verstond uit de voorstellen van de Particuliere Synode van Zuid-Holland (Z.) en van Groningen, en uit de stukken van den Kerkeraad van Batavia en van den grooten kring van Broeders en Zusters te Bandoeng, hoe beseft werd, dat er wat moet worden gedaan; doch niet kon gezegd worden wat er moet worden gedaan.

„Bereid de zaak voor tegen de e.k. Generale Synode”, zoo vroeg men daarom.

Het scheen der Commissie wel goed toe, dat die weg van voorbereiding werd ingeslagen; b.v. getracht werd gewaar te worden, hoeveel verstrooide Gereformeerden er ongeveer in Nederlandsch-Indië zijn; waar, en in welken getale zij zich daar dan bevinden; voorts te correspondeeren met de Kerkeraden van Batavia en Soerabaia en de Bijzondere Vergadering van Missionaire Dienaren op Java en Soemba over de vraag, hoe 't best de geestelijke verzorging der verstrooide Gereformeerden in Nederlandsch-Indië te behartigen is; zich verder om advies te wenden tot anderen hier te lande of daarbuiten, van wie men licht in deze materie denkt te kunnen krijgen; om dan eindelijk uit al deze gegevens een advies en voorstel voor de volgende Synode saam te stellen.

Tot die e.k. Synode toe zou dan intusschen dit in elk geval kunnen gebeuren:

1. dat Gereformeerde Broeders en Zusters, die naar Nederlandsch-Indië gaan, door hunne respectieve Kerkeraden worden opgewekt om, wanneer zij in Indië komen, b.v. 't dichtst bij Batavia, daarvan kennis te geven aan de Kerk te Batavia en er ook hunne attestatie in te dienen, indien zij daar eenigen tijd denken te blijven; komen zij 't dichtst bij de Kerk van Soerabaia, of bij die van Jogja of bij welke andere Gereformeerde Kerk ook, laten zij zich dan daar aanmelden; of is geen Kerk in de nabijheid, dat zij zich dan wenden tot den Missionaire Predikant op eenig nabijzijnd Zendingsterrein;
2. de Kerkeraden zelf zouden dan ook aan Batavia's Kerkeraad of aan dien van Soerabaia enz. kennis kunnen geven van 't vertrek van eenigen Broeder of Zuster derwaarts; met 't vriendelijk verzoek erbij om — indien mogelijk — iets voor hunne geestelijke belangen te doen.

Uwe Commissie gevoelde wel, er gebeurt dan op deze wijze niet veel; maar er gebeurt dan toch iets wat nu reeds gebeuren kan.

En op dat weinige durft uwe Commissie daarom te vrijmoediger aandringen, omdat in de ingekomen stukken uit Indië ook even op dit punt wordt gewezen als op een *begin* van goede geestelijke verzorging. (Zie brief van Batavia).

Resumeerende stelt uwe Commissie dies voor dat de Synode besluite: [volgt in Art. 100].

Dr J. HANIA, *Rapporteur*.

BIJLAGE LXXIII.
(Art. 101).

Agendum F 3.

ANJUM, 15 Juli 1914.

Aan de Generale Synode der Gereformeerde Kerken in Nederland, welke gehouden staat te worden, 25 Augustus e.k. en v.v. dagen te 's Gravenhage.

Namens de Particuliere Synode van Friesland (Noordelijk gedeelte) hebben wij aan Uwe HoogEerwaarde Vergadering mede te deelen, dat zij met de Particuliere Synode van Friesland (Zuidelijk gedeelte) overeengekomen is in zake een haars inziens betere samenwerking voor den Zedingsarbeid, n.l. in dier voege, dat alle Kerken van Friesland tot dat doel in één Provinciale Zedings-Synode zullen samenkomen.

Daarom is het, dat de Particuliere Synode van Friesland (Noordelijk gedeelte) aan Uwe Vergadering de getroffen regeling voorlegt, met het verzoek daaraan hare goedkeuring te willen hechten.

Met eerbied en hoogachting,

S. HUISMANS, *Scriba*.

BIJLAGE.

Accoord van samenwerking

van de Zendende Kerk met de Gereformeerde Kerken van Friesland,
inzake de Zending onder Heidenen en Mohammedanen.

I. WIJZE VAN SAMENWERKING.

ARTIKEL 1.

De Gereformeerde Kerken van Friesland arbeiden saam met de Kerk, die bij besluit van hare na te noemen Zendings-Synode als Zendende Kerk wordt erkend, tot het vervullen van hare roeping inzake de Zending onder Heidenen en Mohammedanen op het terrein van Midden-Java, dat haar naar Art. 2 der Zendingsorde is, of mocht worden aangewezen.

ART. 2.

De Zendingsarbeid geschiedt door de Zendende Kerk, onder zoodanige medezeggenschap en mede-verantwoordelijkheid der overige Kerken, als in dit Accoord is bepaald.

ART. 3.

De samenwerking geschiedt — met goedvinden der beide Particuliere Synoden van Friesland (Zuidelijk en Noordelijk gedeelte) — van de zijde der gezamenlijke Kerken in Provinciale Zendings-Synode, of — als deze niet vergaderd is — door hare Deputaten tot de Zending, die daartoe met hunne Secundi, telkens voor één jaar, uit iedere Classis één, en bij voorkeur op voordracht van deze, worden benoemd; en van de zijde der Zendende Kerk door haren Kerkeraad of tenminste twee uit zijn midden aangewezen afgevaardigden.

ART. 4.

Tot deze Zendings-Synode, — die uitsluitend voor de behandeling der Friesche Zendings-aangelegenheden samenkomt en de beide Particuliere Synoden (Zuidelijk en Noordelijk gedeelte) ten deze vervangt, — worden afgevaardigd uit en door iedere Classis twee Dienaren des Woords met twee Ouderlingen, hetzij al dan niet dezelfde broederen, die naar de Particuliere Synode afgevaardigd worden.

Zij wordt — behoudens buitengewoon-spoedeisende gevallen, ter beoordeeling van den Raad der Zendende Kerk en de Deputaten tot de Zending, — gehouden eenmaal 's jaars tegen het einde van de maand Mei, in den regel beurtelings te Leeuwarden en te Sneek.

ART. 5.

Elke Zendings-Synode wijst de saamroepende Kerk aan voor de volgende Zendings-Synode.

De saamroepende Kerk zendt hare brieven ter noodiging aan de Classes vóór 1 April. Deze zenden hare voorstellen, vragen, etc. voor het agendum, benevens de namen en adressen van hare afgevaardigden en hunne Secundi, bij de saamroepende Kerk in, uiterlijk 10 Mei.

Het voorloopig naar deze gegevens opgestelde agendum wordt door de saamroepende Kerk officieel gepubliceerd en in afdruk aan de afgevaardigden en hunne Secundi toegezonden.

ART. 6.

Aan de saamroepende Kerk is mede opgedragen de Zendings-Synode te openen, de credentialen te doen onderzoeken en bij schriftelijke stemming een Moderamen te doen verkiezen.

De Kerk ter plaatse, waar de Zendings-Synode gehouden wordt, zorgt dat alles hiervoor gereed zij, voor rekening der Zendingskas.

ART. 7.

Minstens tweemaal 's jaars vergaderen de Deputaten tot de Zending met den Raad der Zendende Kerk.

De gewone vergaderingen worden door den Kerkeraad saamgeroepen. Buitengewone vergaderingen kunnen ook door de Deputaten uitgeschreven worden.

Alle besluiten worden zooveel mogelijk genomen met eenparigheid. In gevallen, waarin tusschen den Kerkeraad en de meerderheid van Deputaten geene eenstemmigheid verkregen wordt, beslist de eerstvolgende Zending-Synode.

II. BEROEPING EN UITZENDING VAN MISSIONAIRE ARBEIDERS.

ART. 8.

Het werk der beroeping en uitzending van Missionaire Arbeiders, hetzij in den Dienst des Woords hetzij in eenigen hulpdienst, geschiedt door de Zending Kerk, in overleg met de Deputaten tot de Zending.

ART. 9.

Voor elke beroeping wonen de Deputaten tot de Zending de kerkeradsvergadering der Zending Kerk bij, om haar te dienen van consideratie en advies, en geene beroeping geschiedt, tenzij ook de meerderheid van Deputaten daaraan mede hare goedkeuring hecht.

ART. 10.

Van elke beroeping, alsmede van den uitslag daarvan, wordt aan de Kerken der Provincie zoodra mogelijk mededeeling gedaan.

ART. 11.

Geene beroeping zal van definitieve kracht zijn, dan na verkregen gezondheidsattest van den beroepene en de zijnen, ten genoegen van de Deputaten der Generale Synode voor de Zending.

ART. 12.

De beroepsbrief wordt door de Zending Kerk vastgesteld in overleg met de Deputaten tot de Zending.

De instructie, die geheel de positie van den beroepene, zoowel wat aangaat zijn arbeid als zijn levensonderhoud, moet omschrijven, wordt op dezelfde wijze ontworpen en — na verkregen goedkeuring van de Deputaten der Generale Synode voor de Zending — ter vaststelling voorgelegd aan de Zending-Synode.

Overigens wordt na aanneming van eene beroeping gehandeld overeenkomstig de daarvoor geldende bepalingen der Zendingssorde.

ART. 13.

In zake opzicht en tucht over de Missionaire Arbeiders en voor de samenwerking op het Zendingsterrein gelden de daarop betrekking hebbende bepalingen der Generale Zendingssorde.

III. FINANCIËN.

ART. 14.

De Zending Kerk legt telken jare in overleg met de Deputaten tot de Zending eene begrooting ter goedkeuring voor aan de Zending-Synode, en doet telken jare aan eene daartoe door deze Synode benoemde Commissie van onderzoek verantwoording van haar gevoerd beheer.

ART. 15.

De Kerken verbinden zich ter bekostiging van den Zendingsarbeid jaarlijks saam te brengen de in de vastgestelde begrooting aangegeven som, te storten in vier driemaandelijksche termijnen.

Indien dit bedrag niet inkomt, is de Zending Kerk gemachtigd, in overleg met de Deputaten tot de Zending, tijdelijke maatregelen te treffen en desnoods eene extra-collecte uit te schrijven.

Wat de Zending Kerk boven het bedrag der begrooting uitgeeft, blijft voor hare rekening, tenzij anders besloten wordt door de Zending-Synode of, in spoedeisende gevallen, door hare Deputaten tot de Zending.

ART. 16.

Van alle inkomsten wordt door den Raad der Zedende Kerk naar Art. 26 der Zedingsorde 10 procent gestort in de Zedingskas der Gereformeerde Kerken in Nederland. De kosten van uitrusting en overtocht der Missionaire Arbeiders worden, zoo de eigen kas niet toereikend is, uit de Generale Zedingskas aangevraagd.

ART. 17.

De onkosten, door den Raad der Zedende Kerk en door de Zedings-Synode en hare Deputaten in hunnen arbeid voor de Zeding gemaakt, worden uit de Zedingskas vergoed.

De reiskosten der afgevaardigden naar de Synode zijn voor rekening hunner Classis.

IV. CORRESPONDENTIE EN ARCHIEF.

ART. 18.

De correspondentie, zoo met de Missionaire Arbeiders als met de Kerken der Provincie en met die in Nederland, wordt gevoerd door den Raad der Zedende Kerk, onder medewerking van een daartoe gecommiteerde door en uit de Deputaten tot de Zeding, die van alle ingekomen stukken zoodra mogelijk inzage ontvangt, terwijl alle uitgaande stukken zijne medeonderteekening behoeven.

ART. 19.

De Zedende Kerk en de Deputaten tot de Zeding brengen telken jare van hunnen arbeid een gemeenschappelijk schriftelijk rapport uit aan de Zedings-Synode.

ART. 20.

De Kerkeraad publiceert in overleg met den gecommiteerde voor de correspondentie wat hij noodig of wenschelijk keurt door middel van het orgaan, daartoe door de Zedings-Synode aangewezen.

De geheele correspondentie wordt aan de Deputaten tot de Zeding overgelegd en gedeponeerd in het Zedingsarchief.

ART. 21.

De bewaring van en de zorg voor het Zedingsarchief en voor de goederen op het Zedingsterrein is opgedragen aan den Raad der Zedende Kerk, onder contrôle van de Deputaten tot de Zeding.

De Kerken der Provincie hebben ten allen tijde recht van inzage van het archief door degenen, die hare Kerkeraden daartoe committeren.

V. RECHTSPRAAK.

ART. 22.

Bij voorkomend conflict tusschen de Zedende Kerk en de Deputaten tot de Zeding zal, indien de Zedings-Synode hare Deputaten in het gelijk stelt, en de Zedende Kerk zich hiermede niet kan vereenigen, de beslissing worden gevraagd aan de Generale Synode of, in spoedeisende gevallen, aan de Deputaten dezer Synode voor de Zeding onder Heidenen en Mohammedanen.

VI. SLOTBEPALING.

ART. 23.

Dit Accoord, aldus vastgesteld bij besluit der beide Particuliere Synoden van Friesland (Zuidelijk en Noordelijk gedeelte), blijft van kracht totdat een der Particuliere Synoden het wenschte te verbreken en dit ten minste een vol jaar te voren aan de andere Particuliere Synode kenbaar maakt.

Het kan, zoo noodig, gewijzigd en aangevuld worden door de Provinciale Zedings-Synode, mits de daartoe strekkende voorstellen tenminste eene maand tevoren aan de Kerken der Provincie zijn ter kennis gebracht en de aangebrachte veranderingen ook door de beide Particuliere Synoden (Zuidelijk en Noordelijk gedeelte) worden goedgekeurd.

Agendum F 4.

*Aan de Generale Synode der Gereformeerde Kerken in Nederland
saam te komen den 25sten Augustus 1914 te 's-Gravenhage.*

Weleerwaarde en Eerwaarde Broeders,

Namens de Particuliere Synode der Gereformeerde Kerken van Friesland (Zuidelijk gedeelte), gehouden den 3en Juni 1914 te Sneek, hebben wij de eer U hierbij toe te zenden het „Accoord van samenwerking van de Zendinge Kerk met de Gereformeerde Kerken van Friesland in zake de Zending onder Heidenen en Mohammedanen”, zooals dat ook door deze Synode is vastgesteld, — met verzoek om hieraan Uwe goedkeuring te willen hechten.

De strekking van dit verzoek is, gelijk U door kennisneming van dit Accoord zal duidelijk zijn, erkenning van de daarin omschreven Provinciale Friesche Zending-synode in kerkelijken rechte te verkrijgen.

De Friesche Kerken hadden, tengevolge van de splitsing dezer provincie in een Noordelijk en Zuidelijk gedeelte, waartoe de Generale Synode van Utrecht in 1905 had besloten, hare samenwerking inzake den Zending-sarbeid aldus geregeld, dat de Zendinge Kerk te Heeg een Accoord van samenwerking had aangegaan met de gezamenlijke Kerken van Friesland (Zuidelijk Gedeelte) door hare Particuliere Synode, en deze op haar beurt weer met die van Friesland (Noordelijk Gedeelte), insgelijks door hare Particuliere Synode.

Intusschen is aan de Friesche Kerken, zoowel Zuidelijk als Noordelijk Gedeelte, gebleken, dat deze wijze van samenwerking op den duur onhoudbaar is, zoowel om praktische als (en dit vooral) om principieele redenen. Om deze reden is het haar noodig voorgekomen in deze regeling verandering te brengen. Waarom zij dan ook — gebruik makende van de vrijheid, haar bij het besluit der Generale Synode van Utrecht uitdrukkelijk gelaten (zie hare Acta, art. 32, en Bijlage V) — zijn overeengekomen de samenwerking in de zaken der Friesche Zending voortaan te regelen op de wijze als in nevensgaand Accoord is aangewezen. Een en ander na ingewonnen advies van de Zendinge Kerk en Deputaten der beide Particuliere Synoden voor de Zending.

Reeds werd naar Art. 15 (alinea 3) der Zending-orde aan Deputaten van de Generale Synode van Zwolle voor de Zending onder de Heidenen en Mohammedanen, met overlegging van dit Accoord, goedkeuring van deze samenwerking gevraagd en ook van hen verkregen.

Thans vragen de Kerken van Friesland (Zuidelijk Gedeelte) aan Uwe vergadering goedkeuring van het „Accoord van samenwerking” en met name erkenning van hare Zending-synode als wettige meerdere vergadering, alleen en uitsluitend voor de behandeling der *Friesche* Zending-aangelegenheden.

Zij doen dit vooral met het oog op Artikel 22 van bijgaand „Accoord”, waar gesproken wordt van het beroep op de Generale Synode overeenkomstig Art. 31 der Kerken-ordening, ten einde daardoor de zekerheid worde verkregen, dat in voorkomende gevallen beroep van de beslissing der Zending-synode op een Generale Synode niet formeel onontvankelijk verklaard worde.

Overigens is de behartiging ook van deze zaak in Uwe vergadering door de Particuliere Synode opgedragen aan hare afgevaardigden. De Synode droeg aan ondergeteekenden slechts op de toezending van het „Accoord van samenwerking” aan Uwe Synode, met een begeleidend schrijven.

Ons hiermede van deze taak kwijtende,

Namens de particuliere Synode der Gereformeerde Kerken
van Friesland (Zuidelijk gedeelte),

S. IDEMA, *Scriba.*

S. DWARSHUIS, *Scriba.*

Workum, 13 Juli 1914.
Boornbergum, Juli 1914.

BIJLAGE.

**Concept-Accoord van Samenwerking van de
Zendinge Kerk met de Gereformeerde Kerken
in Friesland, in zake de Zending onder de
Heidenen en Mohammedanen (als boven).**

BIJLAGE LXXIIIa.
(Art. 101).

Rapport over letter F van het Agendum, sub 3 en 4 en, van het onder F I bedoelde rapport hoofd 6. — Regeling van de samenwerking van de Friesche Kerken in zake haren Zendingsarbeid.

Het hoofdpunt, waarom het gaat in de stukken onder de genoemde letters en cijfers van het Agendum, is dit, dat de Kerken in de provincie Friesland bij monde van hare laatstgehouden Particuliere Synoden aan deze Generale Synode vragen om goedkeuring van eene wijziging in de regeling van den arbeid in de Zending van de Friesche Gereformeerde Kerken.

De Generale Synode van Utrecht in 1905 besloot o. a. dat de Kerken in Friesland voortaan zouden samenkomen in 2 Particuliere Synoden, te noemen: de Particuliere Synode van Friesland (Noordelijk gedeelte) en de Particuliere Synode van Friesland (Zuidelijk gedeelte). Ten gevolge van die splitsing moesten de Friesche Kerken ook verandering brengen in hun „Accoord van samenwerking” inzake de Zending. Met lofwaardigen ijver hebben de wakkere Friesche Kerken dat gedaan en de samenwerking toen zoo geregeld, dat de Zendende Kerk van Heeg een Accoord van samenwerking aanging met de Kerken van Friesland (Zuidelijk gedeelte), door middel van de *Particuliere Synode van die Zuidelijke Kerken*; terwijl die *Particuliere Synode* toen weer de *hand tot samenwerking* uitstak naar de *Particuliere Synode van de Friesche Kerken in het Noorden*, welke ook harerzijds de *hand tot samenwerking* gaf.

Met de samenwerking liep het sinds wel goed, doch steeds bleef toch het gevaar, dat wanneer ook maar ééne beslissing van beteekenis op de ééne Synode anders uitviel dan op de andere, de samenwerking dreigde minder goed te blijven gaan: de noodklep van de Deputaten wederzijds moest dan vooral dienst doen om te voorkomen dat de stoomketel van het „Accoord-schip” niet sprong.

Tot zulke bedenkelijke en hachelijke oogenblikken is het nu wel nooit gekomen, maar de Friesche Kerken, door de praktijk geleerd, zagen toch meer en meer in, hoe kostelijk het zou zijn, als de regeling voor de Zending zoo kon worden gewijzigd, dat zoo'n breking van een accoord „zooveel mogelijk” „geheel onmogelyk” werd gemaakt; dat voorts Deputaten zoo weinig mogelijk op den voorgrond traden en dat de Kerken zelf, in ééne vergadering saamgevoeid, de *Friesche Zendings-aangelegenheden*, zooveel maar immer doenlijk, afdeden.

Te beter kon zoo'n regeling worden beproefd, omdat de Utrechtsche Synode (Art. 32 en Bijlage V) voor zoo'n „ééne gemeenschappelijke vergadering” wel ruimte had gelaten.

Vandaar dat de Kerken in Friesland zich zijn gaan bezinnen over zoodanige verandering in hun accoord van samenwerking, dat deze samenwerking voortaan geschieden zou:

van de zijde der gezamenlijke Kerken uit geheel Friesland in eene Provinciale Synode die dan, omdat zij alleen Zendingszaken zou behandelen, provinciale Zendings-Synode zou worden genoemd, en van de zijde der Zendende Kerk door haren Kerkeraad, die of geheel, of door afgevaardigden kon optreden.

Die Zendings-Synode zou dan echter alleen en uitsluitend *Friesche Zendings-aangelegenheden* behandelen en de Particuliere Synoden in Friesland alleen voor die *Friesche Zendings-aangelegenheden* vervangen; maar zij zou dan ook wat die speciaal *Friesche Zendings-aangelegenheden* aanging als eene wettige meerdere vergadering erkend moeten worden.

Die „Zendings-Synode voor *Friesche* Zendings-zaken” is dus eigenlijk de kern van de begeerde wijziging; en voor eene dusdanige wijziging in het „Accoord van samenwerking”, benevens dan natuurlijk voor ondergeschikte veranderingen, die daarmee samenhangen, wordt nu de goedkeuring der Generale Synode gevraagd.

Over die wijziging hebben de Friesche Kerken, blijkens hetgeen in het rapport van de Deputaten der Generale Synode voor de Zending is medegedeeld, ook reeds het oordeel van die Deputaten ingewonnen.

De Deputaten oordeelden met algemeene stemmen, dat de voorgestelde regeling van de Friesche Kerken niets inhield, waarom zij niet goedgekeurd zou kunnen worden: zoo'n Zendings-Synode in Friesland, vertegenwoordigende alle *Friesche* Kerken en dan met bindende bevoegdheid alleen voor *Friesche* Zendingszaken, was van groot belang voor blijvende harmonie in de samenwerking in Friesland, dies onder, 's HEREN zegen van groot profijt voor de Friesche Kerken zelf.

Zoo'n regeling kwam geen enkele *met-Friesche* Kerk in hare bevoegdheid te na; was niet in strijd met eenig artikel van Kerken-orde of Zendings-orde; deed in geen enkel opzicht afbreuk aan het kerkverband tusschen de *Friesche* en de andere Gereformeerde Kerken; en was daarom wel *aanbevelingswaardig*.

De Generale Deputaten hebben daarmee, gelijk ook aan Friesland is bericht, en uit hunne notulen ten overvloede blijkt en evenzeer wel kan worden opgemaakt uit hetgeen

zij in Bijlage 3 van hun Zendings-rapport sub C opmerken, — niet willen uitspreken, dat de voorgestelde regeling van Friesland nu ter wereld de *eenig* goede regeling voor samenwerking in de Zending van een aantal Kerken is; maar hebben zich, gelijk steeds, ook bij die Friesche regeling op het standpunt gesteld, dat ze zichzelf afvroegen: kan deze regeling aldus worden toegelaten; gaat zij niet in tegen eenige kerkelijke bepaling; zonder te zeggen: dit is nu de beste regeling, die nog ooit bestond; zij munt, evenals de zon boven de sterren, boven alle andere regeling in *principiele* en praktische heerlijkheid uit.

Van dat standpunt uit bezien, hebben zij toen echter geen enkel bezwaar gemaakt; integendeel best gevonden, dat de voorgestelde regeling met *hunne* aanbeveling zou worden toegezonden aan de meest talrijke vergadering van de Gereformeerde Kerken, die in 1914 zou worden gehouden, d. i. aan deze Generale Synode.

Uwe Commissie heeft al het genoemde besproken en overwogen. Ook bij haar rees geen bedenking tegen het Accoord, dat de Friesche Kerken ter goedkeuring aanbieden.

Laat er — zoo is haar oordeel — maar eens op deze wijze gearbeid worden in Friesland. Als dat der Zending ten goede komt, dan is zoo'n regeling zelfs een *grote* winst te achten.

En mocht zij onverhoopt niet bevallen, b.v. omdat zij ietwat te omslachtig bleek te zijn, welnu in de slotbepaling is er wijselijk voor gezorgd, dat zij kan worden „gewijzigd” of „aangevuld” of ook zelfs geheel te niet kan worden gedaan.

Kort en goed stelt Uwe Commissie daarom deze ééne conclusie aan Uwe vergadering voor:

De Synode besluit het voorgestelde Accoord van samenwerking voor de Friesche Kerken in zake de Zending goed te keuren.

J. HANIA, *Rapporteur*.

BIJLAGE LXXIV.
(Art. 102).

**Rapport Agendum F 2: voorstel benoeming secundi
voor Deputaten tot de Zending.**

Onder bovengenoemd punt komt voor een voorstel van de Particuliere Synode van Zeeland, dat voor elk der Deputaten van de Generale Synode tot de Zending een Secundus worde aangewezen.

Dit voorstel van Zeeland houdt in eene wijziging en aanvulling van Art. 17 der Zendingsorde, waar bepaald is, dat de Generale Synode twaalf Deputaten voor den dienst der Zending benoemt, eenen uit het ressort van elke Particuliere Synode, en dat eene tusschentijdsche vacature, die ontstaan kan door bedanken, overlijden, vertrek naar het buitenland, schorsing of afzetting, door de Particuliere Synode, binnen welker ressort de vacature ontstaat, zoo spoedig mogelijk wordt aangevuld.

Het komt Uwe Commissie voor, dat de Particuliere Synode van Zeeland hier iets vraagt wat vrij wel overbodig mag genoemd worden. Voor eene langdurige vacature toch is geen plaats, omdat elke tusschentijdsche vacature zoo spoedig mogelijk weer aangevuld wordt.

De behoefte aan Secundi zou dus alleen gelden voor 't geval, dat een of meer van de Deputaten eene gewone vergadering niet kunnen bijwonen.

't Ligt echter in den aard van de zaak, dat het aan Secundi, die voor een enkelen keer in zulk eene vergadering zitting nemen, moeilijk zal vallen mede deel te nemen aan de werkzaamheden.

Uwe Commissie is van oordeel, dat in 't geen de Particuliere Synode van Zeeland met haar voorstel bedoelt, door de Zendingsorde genoegzaam is voorzien, zoodat hierin geen verandering behoeft gebracht te worden.

Zij adviseert daarom, dat de Synode besluite, om het voorstel van de Particuliere Synode van Zeeland niet aan te nemen.

M. MEIJERING, *Rapporteur*.

BIJLAGE LXXV.
(Art. 103).

**Rapport over letter F 1, hoofd 18, punt 2, in zake
Art. 123 van het Reglement op het beleid der
Regeering van Nederlandsch-Indië.**

In handen van uwe Commissie werd gesteld het rapport der Generale Deputaten voor de Zending, inzake Art. 123 van het Reglement op het beleid der Regeering van Nederlandsch-Indië (zie Bijlage 4).

Uit dit rapport blijkt, dat de Generale Synode van Zwolle, gehouden in 1911, aan de door haar benoemde Deputaten voor de Zending de opdracht gaf:

- a. te onderzoeken bij de Regeering, of zij geneigd is onze bezwaren tegen Art. 123 weg te nemen; en
- b. te onderzoeken op welke wijze de verhouding tusschen de Zending en de Koloniale Regeering het best zou kunnen geregeld worden.

Wat het eerste betreft, deelen Deputaten mede, dat zij aan deze opdracht geen gevolg hebben gegeven, wijl uit de Kamer-debatten vóór 1913 wel bleek, dat de Regeering niet ongeneigd was, om „Art. 123” òf te wijzigen òf te schrappen, en de daarop gevolgde uitslag van de verkiezing in 1913 van dien aard is geweest, dat Deputaten meenden, dat een onderzoek bij de Regeering maar achterwege moest blijven.

Uwe Commissie is van oordeel, dat in het algemeen zulk een opdracht wel moet worden uitgevoerd, maar dat in dit geval de Deputaten gemeend hebben, gehandeld te hebben naar den geest der Synode.

Betreffende het onderzoek naar de wijze, waarop de verhouding tusschen Zending en Regeering het best zou kunnen worden geregeld, brengen Deputaten eerst in herinnering de geschiedenis van „Art. 123”; geven daarna aan het standpunt, dat h. i. door de Gereformeerde Kerken tegenover dit artikel moet worden ingenomen, om ten slotte uiteen te zetten, hoe de vraag der vorige Synode het best kan worden beantwoord.

In hunne beschouwingen over het standpunt, dat tegenover Art. 123 moet worden ingenomen, leggen Deputaten er nadruk op, dat dit Art. is ingegeven door *vrees voor en vijandschap tegenover de Zending*.

Bovendien is Art. 123 in strijd met het uitdrukkelijk en onbeperkt bevel van CHRISTUS om het Evangelie te prediken aan alle creaturen; met de soevereine macht der Kerk van CHRISTUS in eigen kring; in strijd ook met de heilige roeping der Overheid, welke haar stelt tot dienaar van GODS, niet om zelve het Evangelie te prediken, maar wel, dat zij aan de verkondiging des Evangelies geen bezwaar in den weg legt en de dienaren des Evangelies met onderscheiding en eerbied behandelt; — reden waarom naar 'toordeel van Deputaten de Gereformeerde Kerken begeerig moeten zijn om Art. 123 geschrapt te krijgen.

Ook over de wijziging van Art. 123 wordt door Deputaten gehandeld, in dien zin, dat de Overheid over de nakoming van een te treffen accoord van verdeeling van het Zendingsterrein tusschen de Kerk en de Zendingvereenigingen of -genootschappen zou kunnen waken, of bij voorkomend verschil als scheidsrechter optreden.

Een dergelijke wijziging van Art. 123 wordt echter minder wenschelijk geacht, als in strijd zijnde met de Gereformeerde opvatting over de verhouding van Kerk en Staat; het gevaar van het stelsel van geprivilegieerde en getoloreerde, van heerschende en gedulde Kerk; het invoeren van staatsvoogdij op kerkelijk terrein, en de belemmering van de ontwikkeling van het Gereformeerd kerkelijk leven. Bij verdeeling van het terrein toch zouden vele Gereformeerde Kerken in onderscheidene streken uitgesloten worden.

Eindelijk spreken Deputaten zich uit over de wijze, waarop de verhouding tusschen de Zending en de Koloniale Regeering het best zou kunnen worden geregeld.

Aan den eenen kant moet worden bedacht, dat de Zending niet moet staan onder voogdij van de Koloniale Regeering, en aan den anderen kant, dat 't toch niet ongewenscht is, dat de Koloniale Regeering in kennis gesteld worde met de plannen der Zending.

Wederzijdsche erkenning tusschen de Zending en de Koloniale Regeering zou het beste zijn.

Om daartoe te komen, zouden 2 dingen moeten plaats hebben:

1. De Koloniale Regeering zou moeten verklaren, dat zij de Zending erkent, zonder haar ook maar eenigszins aan banden te willen leggen;
2. De Zending zou aan de Regeering kennis moeten geven:
 - a. van hare Zendingssorde of van hare statuten enz.;
 - b. van de personen, die zij uitzendt; en
 - c. van de plaats, waar, zij gaat arbeiden.

Met deze beschouwing en conclusie van de Generale Deputaten in hun rapport neergelegd, kan uwe Commissie zich van harte vereenigen. Ze is van oordeel, dat in den weg, door Deputaten aangewezen, de goede oplossing ligt in zake de kwestie waarover het hier gaat, voornamelijk omdat Deputaten in hun beschouwingen uitgaan van wat èn de Kerk èn de Christelijke Overheid, elk op eigen terrein, naar haar onderscheiden plaats en roeping, te verrichten hebben.

Uwe Commissie stelt de Synode voor: [volgt in Art. 103].

W. W. SMITT, *Rapporteur.*

BIJLAGE LXXVI.
(Art. 104).

Rapport van de 2e Commissie in zake de op Java en Soemba gehouden visitatie en wijziging in de Regeling voor de visitatie op Java en Soemba.

In handen van uwe Commissie werd gesteld een „kort overzicht” van de door de Broeders in Indië gehouden visitatie (zie Bijlage I in het rapport van de Generale Deputaten voor de Zending).

Uit dit overzicht blijkt, dat de Broeders op Java, naar de regelen daarvoor gesteld, met groote zorg en nauwkeurigheid de visitatie hebben gehouden.

Uwe Commissie is van oordeel, dat aan de Broeders op Java dank moet betuigd worden voor hun belangrijk rapport over de door hen gehouden visitatie.

Voorts dat we onze blijdschap hebben uit te spreken over wat wordt medegedeeld aan het slot van het overzicht, aldus luidend:

Het voornaamste gedeelte stemt tot dankbaarheid voor den zegen, dien GOD heeft willen schenken, ook al werden teleurstellingen niet gespaard en al is er ook met het oog op de tijden die we doormaken wel eenige zorg. We weten echter, dat ook op Java geen arbeid zoo zeker is in zijn uitkomst als de arbeid der Zending.

en eindelijk dat we wenschen en vertrouwen, dat de Broeders in Indië voortaan met dezelfde trouw en nauwkeurigheid het werk der visitatie mogen verrichten.

Een tweede punt, waarover in F 1, hoofd 18, punt 9 gehandeld wordt, is de wijziging in de Regeling voor de Visitatie op Java en Soemba. Door Deputaten voor de Zending op Soemba is, nadat de Broeders op Soemba daartoe de begeerte hadden te kennen gegeven, gevraagd, om een wijziging aan te brengen in de Regeling voor visitatie op Java en Soemba, en wel zóó, dat de Broeders op Java het eene jaar helpen bij de visitatie op Soemba en de Broeders op Soemba het andere jaar bij die op Java, terwijl de Broeders van Java en Soemba in het derde jaar elkander „schriftelijk” op de hoogte brengen van de door hen in dat jaar zelfstandig gehouden visitatie.

Naar het oordeel van de Generale Deputaten is er geen bezwaar om deze wijziging aan te brengen, mits eerst de Afzonderlijke Vergadering van Missionaire Dienaren op Java gehoord is en zij haar gewenscht acht.

Met dit voorstel kan uwe Commissie zich geheel vereenigen, reden waarom zij in overeenstemming met de voorstellen van Deputaten in hun rapport en met toevoeging van een enkel punt over de kosten aan deze visitatie verbonden, uwe vergadering wenscht te adviseeren: [volgt in Art. 104].

W. W. SMITT, *Rapporteur.*

BIJLAGE LXXVII.
(Art. 105).

**Advies over een voorstel in zake Art. 13, alinea 2
Reglement voor de Theologische Opleiding aan
de Theologische School.**

Weleerwaarde en Eerwaarde Broeders,

In handen Uwer Commissie werd gesteld een voorstel van Ds HUISMANS, luidende:

„De Synode, gehoord hebbende de besprekingen, gehouden over het voorstel van de Curatoren der Theologische School, om in Art. 16 van het Reglement voor de Theologische Opleiding aan de Theologische School als 2e alinea op te nemen de bepaling, dat, om toegelaten te worden tot het Candidaatsexamen B, de aspirant ten minste sinds een jaar tot het Heilig Avondmaal toegelaten lid van een der Gereformeerde Kerken moet zijn; en dit in verband met de bepaling in Art. 13 van het Reglement voor de Theologische Opleiding, alinea 2; volgens welke voor de toelating tot de Theologische studiën een onderzoek zal worden ingesteld naar de beweegredenen, die geleid hebben tot de keuze van het ambt van Dienaar des Woords, besluit aan de Curatoren de vraag in overweging te geven, of het ook wenschelijk is laatstgenoemde bepaling te laten vervallen”.

Gelijk uit den aanhef van dit voorstel blijkt, kwam het in een der vorige zittingen der Synode ter tafel, naar aanleiding van het Rapport over het Curatoren-verslag.

Uwe Commissie is eenparig van oordeel, dat er geen verband bestaat tusschen het onderzoek naar de beweegredenen, zie Art. 13, en de voorgestelde bepaling, zie Art. 16 van bovengenoemd Reglement, en er mitsdien geen reden is om dit voorstel aan te nemen; weshalve zij adviseert:

De Generale Synode, gehoord hebbende dit voorstel, oordeelt het niet aan te moeten nemen.

P. KOSTER, *Rapporteur.*

BIJLAGE LXXVIII.
(Art. 107).

**Rapport over de vraag: Is losmaking naar Art. XII
K. O. tijdelijk of definitief?**

In handen Uwer Commissie werd gesteld het volgende verzoek van de Particuliere Synode van Noord-Brabant en Limburg:

De Particuliere Synode van Noord-Brabant en Limburg, ervaren hebbende, dat er een leemte in onze Kerkenordering gevonden wordt, verzoekt aan de Generale Synode een antwoord op de volgende vraag:

Hoe oordeelt de Generale Synode, dat gehandeld moet worden bij verzoek om herstelling in de bediening des Woords van iemand, die op grond van Art. 12 K. O. vroeger tot een anderen staat des levens is overgegaan? Is die losmaking tijdelijk of definitief?

Uwe Commissie is van oordeel, dat op deze vraag in zoo algemeenen zin gesteld, door de Generale Synode geen antwoord kan gegeven worden en dat het ook geen „leemte” is in onze Kerkenorde, wanneer ze voor zulke gevallen geen regeling geeft, aangezien de Kerkenorde alleen de grondlijnen aangeeft, maar de nadere toepassing en uitwerking aan de Kerken overlaat. Ook heeft de particuliere Synode van Noord-Brabant en Limburg blijkbaar haar vraag niet juist geformuleerd, want het spreekt wel van zelf dat wanneer iemand, die Dienaar des Woords was bij een plaatselijke Kerk, tot een anderen staat des levens overgaat, daarmede alle band tusschen hem als predikant en deze plaatselijke Kerk vervalt en zelfs, wanneer hij later weer in het ambt hersteld zou worden, hij dus toch nooit (of het zou door een nieuw op hem uitgebracht beroep

moeten geschieden) weer predikant kan worden van de plaatselijke Kerk, die hij vroeger diende. In zooverre hier van *losmaking* sprake is, is deze losmaking dus niet tijdelijk maar definitief; en de betrokken persoon houdt voor goed op, Dienaar des Woords van deze Kerk te zijn. Blijkbaar heeft de Particuliere Synode echter dit niet bedoeld, maar heeft ze het minder gelukkig gekozen woord „losmaking” gebruikt, om daarmee aan te duiden, of een predikant, die tot een anderen staat des levens overging en daarmee het radicaal van predikant verloor, later weder op verzoek in zijn ambt hersteld kan worden, d. w. z. weer als predikant erkend en beroepbaar verklaard kan worden. Op zichzelf nu acht Uwe Commissie dit niet onmogelijk. Wanneer een predikant, die wegens dwaalleer of ergerlijken levenswandel uit zijn ambt gezet is en dus evenzeer zijn ambt verloren heeft, toch na ernstig berouw weer in zijn ambt hersteld kan worden, dan bestaat deze mogelijkheid a fortiori evenzeer voor degenen, die hun ambt verloren hebben, omdat ze tot een anderen staat des levens zijn overgegaan. Of het echter wenschelijk is, dat de Kerk hiertoe overgaat, hangt geheel af van de omstandigheden, waarom de Generale Synode hiervoor geen bepaalde voorschriften kan geven. Het maakt toch groot verschil of iemand het ambt van Dienaar des Woords verlaat om Lid van de Staten-Generaal of Minister te worden, dan wel of hij een oneerbaar bedrijf kiest als kroeghouder of iets dergelijks. En evenzoo hangt hier zeer veel af van de motieven, die hem bewogen om het predikambt te verlaten, bijv. of deze naar het oordeel van de Kerk zulk een verlaten van zijn dienst wettigen of niet. Elk speciaal geval zal daarom afzonderlijk moeten beoordeeld worden en het spreekt daarbij wel vanzelf, dat evenals de toestemming om tot een anderen staat des levens over te gaan alleen kan gegeven worden met goedkeuring van de Classis, zoo ook de wederherstelling in het ambt niet zonder deze goedkeuring der Classis zal kunnen geschieden.

Uwe Commissie heeft daarom de eer u voor te stellen aan de Particuliere Synode van Noord-Brabant en Limburg te antwoorden, dat de Generale Synode in algemeenen zin op deze vraag niet antwoorden kan en dat in bijzondere gevallen de Classis heeft te oordeelen.

Dr H. H. KUYPER, *Rapporteur.*

BIJLAGE LXXIX.
(Art. 109).

**Rapport met advies in zake Oefenaars, letter A 10
van het Agendum.**

De Particuliere Synode van Gelderland, overwegende:

1. dat volgens de bepaling der Generale Synode van 1893 de Classis in alles wat op de oefenaars betrekking heeft zal beslissen;

2. dat dientengevolge practijken in het kerkelijke leven zijn ingeslopen, die in strijd zijn met het Gereformeerd kerkrecht, met het begrip van oefenaars en met het belang der gemeenten;

verzoekt de Generale Synode eene nadere regeling te willen geven betreffende de oefenaars en hun werk.

Bij eerste kennisneming van dit voorstel scheen 't Uwer Commissie geraden, aan Uwe vergadering te adviseeren, op dit voorstel niet in te gaan. Immers was 't gesteld in zóó vage bewoordingen, dat moeilijk te raden viel, tegen welke practijken men zich wilde keeren en wat men bedoelde met „een nadere regeling betreffende de oefenaars en hun werk.”

Uwe Commissie heeft zich toen echter gewend tot de Geldersche afgevaardigden op deze Synode, en van één hunner zooveel nadere toelichting ontvangen, dat behandeling van het voorstel mogelijk werd en zelfs wenschelijk moest worden geacht.

Naaste aanleiding tot de indiening van het voorstel bleek te zijn geweest, dat alleen in 't laatst verlopen jaar in de provincie Gelderland niet minder dan vyf aanvragen waren ingekomen van Broeders, die onderzocht wenschten te worden om als oefenaar te worden toegelaten. Daarbij bleek dan meermalen, dat de bedoelde Broeders de opvatting hadden (een opvatting trouwens, die ook bij anderen wel gevonden wordt en in de practijk door vele oefenaars wordt in toepassing gebracht) alsof er een afzonderlijk ambt van oefenaar in onze Kerken bestond, dat hun recht en bevoegdheid gaf om *allerwege* in de gemeente op te treden tot het spreken van een stichtelijk woord. Zelfs kwam 't voor, dat Broeders, hetzij geheel persoonlijk, hetzij door tusschenkomst van een Kerkeraad, zich wendden tot een andere Classis, dan binnen welke zij woonden, teneinde

onderzocht te worden, blijkbaar in de meening, dat zulk een oefenaars-ambt of -dienst, zelfs los van een bepaalde Kerk, iets *persoonlijks* ware, waarmede zij dan *iedere* Kerk naar welgevallen konden dienen.

Dat deze opvatting der zaak *misvatting* is, verstond men ook in Gelderland zeer wel.

De moeilijkheid echter was, dat er te dezer zake geen andere Synodale bepaling bestaat dan die der Generale Synode van 1893 (Art. 164), en deze niet anders zegt, dan dat *in alles wat op de oefenaars betrekking heeft de Classis zal beslissen*. Hieruit kon afgeleid worden, dat dus aan de Classis ten deze een *onbeperkte vrijheid* was gelaten; alsook dat *iedere* Classis gerechtigd ware aan iemand de bedoelde oefenaars-bevoegdheid te verleen, ook al woonde die iemand buiten haar eigen ressort.

Om alle deze redenen meent Uwe Commissie, dat deze Synode wèl zal doen met ten aanzien van deze zaak eenige nadere uitspraak te doen.

Niet dat zij U zou willen adviseeren betreffende de oefenaars en hun werk een nadere *regeling* te geven. Juist zulk een regeling toch zou voedsel geven aan de gedachte, dat het werk der oefenaars in onze Kerken een zekere regelmatige functie ware, terwijl vaststaat en moet blijven vaststaan, dat noch de Belijdenis, noch de Kerkenorde zulk een functie kent.

Reeds de Voorloopige Synode van Nederduitsch Gereformeerde Kerken, gehouden te Leeuwarden in 1890, sprak dit duidelijk uit (Acta Art. 63). Reeds zij stond voor vragen, als nu door Gelderland ingediend werden, en antwoordde, dat het onjuist is te onderstellen, „dat er in de Kerk een afzonderlijk ambt is van oefenaar, wiens ambtelijke werkzaamheid dus door de Kerken zou moeten omschreven worden en op wien ook toepasselijk zou moeten gemaakt worden wat reeds in de Kerkenordening voor Dienaren des Woords is bepaald”. „Een oefenaar” — zoo sprak zij verder — „is altijd te beschouwen als een gemeentelid, die als broeder onder de broeders een stichtelijk woord spreekt, zonder dat hij het Woord kan bedienen met het aan het ambt verbonden gezag”. En zij voegde er aan toe: „Wanneer dit op crediet der Kerken in het openbaar geschieden zal, is natuurlijk noodig dat de Kerken, classicaal vergaderd, zich vooraf verzekerd hebben door het noodige onderzoek, dat de geschiktheid tot het houden van zulke stichtelijke toespraken aanwezig zij, terwijl voorts de wijze, waarop dit onderzoek ingesteld wordt, aan de prudentie der Classis moet worden overgelaten.” En zij achtte onnoodig, „dat de Synode daarvoor een model-acte en een model-instructie ontwerpe”.

Met dit oordeel stemt Uwe Commissie volkomen in. Een nieuwe of nadere *regeling* van deze materie acht zij niet noodig en zelfs niet gewenscht. Slechts schijnt het wel aan te bevelen, dat deze Synode duidelijk uitspreke, hoe de bepaling der Generale Synode van 1893, Art. 164, is *bedoeld*.

Dienovereenkomstig adviseert Uwe Commissie te besluiten als volgt: [volgt in art. 109].

J. D. VAN DER MUNNIK, *Rapporteur*.

BIJLAGE LXXX.
(Art. 110).

Letter D 13—18. Rapport ter zake van „erkenning-examina” aan de Theologische School en aan de Theologische Faculteit der Vrije Universiteit.

WelEerwaarde en Eerwaarde Broeders,

Ter zake van letter D 13—18 van het Agendum heeft Uwe Commissie van voorbereiding de eer, U het navolgende te rapporteeren.

Bedoelde punten van het Agendum betreffen de vraag der erkenning van examina aan de Theologische School en aan de Theologische Faculteit der Vrije Universiteit.

De beide Particuliere Synoden van Friesland, Noordelijk en Zuidelijk gedeelte, vragen van de Generale Synode, dat zij zich wende tot de Vereeniging voor Hooger Onderwijs op Gereformeerden grondslag teneinde te verkrijgen, dat het Candidaatexamen, aan de Theologische School afgelegd, ook toegang zal geven tot de doctorale studiën aan de Vrije Universiteit.

De Particuliere Synoden van Drente, Gelderland en Noord-Holland wenschen *wederzijdsche* erkenning van examina aan de beide Hoogeschoolen. De Particuliere Synode van Overijsel *evenzoo*, doch alleen „bij eventuele toekenning van het jus promovendi aan de Theologische School”.

Ten aanzien van deze vragen waren de gevoelens in Uwe Commissie niet eenstemmig; zóó zelfs, dat voor eenig voorstel van advies geen meerderheid kon verkregen worden.

Eenerzijds vonden de voorstellen uit Friesland warme verdediging; anderzijds ook ernstige bestrijding. Uitgesproken werd, dat voor dergelijk verzoek ten behoeve van candidaten aan de Theologische School geen reden bestond, omdat *de Kerken zelf* te zorgen hebben, dat aan hare School de doctorale graad kan verkregen worden. Anderen meenden, dat de Generale Synode zich hier buiten kon houden en afwachten, wat van den kant der Vrije Universiteit te dezer zake misschien aan de Theologische School *eigener beweging* zou meegedeeld worden, terwijl van erkenning van examina dan alleen sprake kon vallen, wanneer deze *wederzijds* zou kunnen geschieden, als ook aan de Theologische School de doctorale studiën konden voortgezet en voleindigd worden.

Hier tegenover stond het gevoelen van hen, die het jus promovendi voor de Theologische School noch noodig, noch zelfs wenschelijk achtten, doch wel wenschten, dat de toegang tot de doctorale studiën aan de Vrije Universiteit voor de candidaten der Theologische School zou vergemakkelijkt worden. Zij oordeelden, dat dit juist de weg was tot meerdere onderlinge waardeering en samenwerking der beide Scholen voor Hooger Onderwijs en dit dus tevens kon bevorderlijk zijn aan den vrede der Kerken. Hun voorstel was:

„De Generale Synode geve opdracht aan het college van Curatoren der Theologische School, zich in verbinding te stellen met Directeuren der Vrije Universiteit, teneinde te verkrijgen, dat ook aan hen, die aan de Theologische School het candidaatsexamen afgelegd hebben, desgevraagd, zonder vernieuwd candidaatsexamen toegang worde verleend tot de doctorale studiën aan de Vrije Universiteit”.

Dit voorstel, in stemming gebracht, werd met 5 tegen 5 stemmen verworpen, zoodat een bepaald advies van Uwe Commissie niet kan worden overlegd.

J. D. VAN DER MUNNIK, *Rapporteur*.

BIJLAGE LXXXI.
(Art. 111).

Rapport in zake Q 7—24, 26, 28—34.

Schrijven van den Raad der Kerk van Amsterdam, met adhaesiebetuiging van onderscheiden Kerken en Classes, waarbij er op aangedrongen wordt, dat de Gereformeerde Kerken in Nederland een publiek woord van getuigenis en vermaning in den nood dezer tijden tot de Christenvolken in Europa, en een opwekking om hetzelfde te doen tot de andere Christelijke Kerken in de wereld, zullen richten.

Aan de Generale Synode der Gereformeerde Kerken te 's Gravenhage, vergaderd 1914.

Weleerwaarde en Eerwaarde Broeders.

De Commissie, door U aangewezen tot onderzoek van het schrijven, dat bij U ingediend werd door den Raad der Kerk van Amsterdam, dat door U geplaatst werd onder Q 7 van het Agendum, en dat blijkens de punten Q 7—24, 26, 28—34 van hetzelfde Agendum ondersteund wordt door de Raden der Kerken van Beetgum, Zeist, Tienhoven, Zierikzee, Utrecht, Dieren, Wildervank, Groningen (B), Zaandam, Kollum, Halfweg, Giessendam, Steenwijk, Buiksloot, Epe, Gouda, Driebergen en Aalten, alsmede door de Classes van Amersfoort, Hallum, Harderwijk, 's Hertogenbosch, Grootegast, Apeldoorn en Workum,

was eenparig van oordeel, dat de grondgedachte, die tot dit schrijven geleid heeft, alleszins toejuiching verdient, n.l. dat het gepast is, nu de Synode vergaderd is in een tijd, als deze, een woord te doen uitgaan, dat uiting geeft zoowel aan de ontroering, die haar vervult, als aan het geloof, waardoor zij ook het huidige wereldgebeuren beschouwt in het licht van de Heilige Schrift, en dat tevens een getuigenis zij sprekend tot de consciëntiën.

In dit oordeel is zij gesterkt door de overweging, dat er uit den boezem der Kerken in zoo korten tijd zulk een belangrijk aantal spontane uitingen van instemming, met het schrijven van den Kerkeraad van Amsterdam zijn openbaar geworden.

Met het oog op het hoog belang dezer zaak heeft uwe Commissie aanvankelijk gemeend te moeten afzien van een poging om zelve aan die grondgedachte uitdrukking

te geven. Zij achtte het geraten, dat de Synode aan een of meer Broederen, daartoe als vanzelf meer aangewezen, opdracht verleende. Naderhand is zij evenwel tot een andere conclusie gekomen, daar het voor de Synode inderdaad bezwaarlijk moet zijn te besluiten tot iets, waarvan zij de strekking nog in het geheel niet kent.

En thans is uwe Commissie zoo gelukkig der Synode al aanstonds een concept te kunnen aanbieden, dat naar zij vertrouwen durft de instemming der broederen zal verwerven en geschikt mag worden geacht om als eene *openlijke verklaring* van de Gereformeerde Kerken in Nederland te worden gepubliceerd.

De Commissie stelt dientengevolge voor, dat de Synode de navolgende verklaring aflegge en deze zoo breed mogelijk publiceere: [volgt in Art. 111].

S. HUISMANS, *Rapporteur*.

BIJLAGE LXXXII.

(Art. 121).

Rapport in zake de Reorganisatie der Indische Protestantsche Kerk, en betreffende de rechtspositie der Kerk van Batavia. Agendum M 20 en M 26.

In handen uwer Commissie is gesteld het *Rapport van de Staatscommissie ingesteld bij Koninklijk Besluit van 13 October 1910*, No. 21, welk rapport door de Regeering aan de Generale Synode ter kennismaking is toegezonden, terwijl in verband met dit rapport uwe Commissie tevens werd opgedragen de Synode van praëadvies te dienen over een *schrijven van de Gereformeerde Kerk van Batavia*, waarin deze de Synode verzoekt bij de Regeering stappen te doen, om te komen tot *regeling van hare rechtspositie*, daar ze tot dusverre nog steeds als „vereeniging” is erkend.

Met belangstelling heeft uwe Commissie kennis genomen van den arbeid dezer Staatscommissie, welke door H. M. de Koningin werd ingesteld ten einde de Regeering van advies te dienen, „welke maatregelen te nemen zijn, om te komen tot herziening van de bestaande verhouding tusschen het Gouvernement en de Protestantsche Kerk in Nederlandsch-Indië, met het doel om aan die Kerk door meerdere zelfstandigheid beter gelegenheid te geven zich naar den eisch van haar eigen leven in te richten”. Zonder in een beoordeeling te treden van deze plannen, door de Staatscommissie ontworpen, om tot reorganisatie der Protestantsche Kerk in Indië te geraken, meent uwe Commissie wel in het algemeen haar hartelijke instemming te mogen uitspreken met het streven der Staatscommissie, om genoemde Kerk een zelfstandige positie te verschaffen en den band, die thans tusschen deze Kerk en de Regeering bestaat, los te maken. Voor de ontwikkeling van het geheele Protestantisme in Indië zal het van belang wezen, dat de „Staatskerk” verdwijnt en daarmede de Regeeringsbemoeiing inzonderheid met de benoeming der predikanten ophoudt.

Op twee punten in dit Rapport meende uwe Commissie voorts inzonderheid de aandacht der Synode te moeten vestigen, omdat daarbij rechtstreeks de Gereformeerde Kerken in Nederland of in Indië betrokken zijn.

Het eerste punt raakt het *voorstel der Staatscommissie tot reorganisatie van de zoogenaamde Haagsche Commissie*, ingesteld bij Koninklijk Besluit van 7 December 1820, No. 113, welke Commissie tot taak heeft de Regeering te adviseeren over de uitzending van predikanten naar de Protestantsche Kerk in Indië. Aangezien, wanneer de plannen tot reorganisatie der Protestantsche Kerk in Indië doorgaan, de uitzending van predikanten naar deze Kerk niet meer door de Regeering geschieden zal, maar de Kerk in Indië zelfstandig hare predikanten zal beroepen, zou daarmede van zelf de bestaansreden voor deze Haagsche Commissie ophouden, in zoverre deze tot dusver haar mandaat *van de Regeering* ontving en diende om *de Regeering* over de uit te zenden predikanten te adviseeren. De Staatscommissie is echter van oordeel, dat het noodzakelijk zal blijken, dat toch in Nederland eene soortgelijke Commissie zal optreden, die de Protestantsche Kerk in Indië van advies zal dienen over de predikanten, die uit Nederland naar Indië beroepen worden, en die voorts als verbindingschakel dienst zal kunnen doen tusschen de Protestantsche Kerk in Indië en de Protestantsche Kerken in Nederland alsmede de Zendingsgenootschappen aldaar, met name teneinde de vragen om advies van de Protestantsche Kerk in Indië naar de verschillende Protestantsche Kerken in Nederland over te brengen. Met het oog op het algemeen Protestantisch karakter, dat deze Kerk in Indië draagt, wenscht de Staatscommissie echter de samenstelling van deze Commissie te wijzigen; waar ze dusver alleen bestond uit leden van de Nederlandsch Hervormde en van de Evangelisch Luthersche Kerk, wil de Staatscommissie, dat de te constitueeren Synode der Protestantsche Kerk in Indië voortaan behalve de

Synoden van de reeds genoemde Kerken, ook zal uitnoodigen de Synoden van de Gereformeerde Kerken, van de Hersteld-Evangelisch Luthersche Kerk en de Commissie tot de zaken van de Remonstrantsche Broederschap, om leden voor deze Commissie van Bijstand aan te wijzen, en wel door de Synode onzer Kerken *twee* leden. Al zal natuurlijk moeten worden afgewacht, in hoeverre deze plannen bij de Protestantsche Kerk in Indië instemming vinden en inzonderheid, of de saam te roepen Synode naar het voorstel der Staatscommissie zulk eene Commissie van Bijstand in het leven zal roepen, waartoe ze dan vermoedelijk ook de medewerking van de Synode onzer Kerken zal vragen, meende uwe Commissie, dat het toch goed was reeds thans op dit punt de aandacht onzer Kerken te vestigen, opdat, wanneer zulk een verzoek inkomt, onze Synode na rijp beraad kunne beslissen of aan zoodanig verzoek zal kunnen worden voldaan.

Het tweede punt, dat tegelijk in nauw verband staat met het ingekomen schrijven van de Gereformeerde Kerk van Batavia, raakt de voorstellen der Staatscommissie om tegelijk met de reorganisatie der Protestantsche Kerk in Indië ook tot eene regeling te komen *van de rechtspositie der andere Protestantsche Kerken in Indië*. Het is der Synode bekend, welk een lijdensgeschiedenis de regeling dezer rechtspositie van onze Gereformeerde Kerken in Indië dusver is geweest; hoe de Regeering voortdurend, nu eens op deze, dan op die gronden, geweigerd heeft onze Gereformeerde Kerken als rechtspersoon te erkennen en hoe de Gereformeerde Kerken te Batavia en te Soerabaja, die deze rechtspersoonlijkheid voor een hypotheek op hare goederen noodig hadden, ten einde raad, zich toen hebben laten verleiden om zich te laten erkennen als „vereenigingen” volgens het Koninklijk Besluit van 28 Maart 1870, No 2, welke erkenning haar bij Regeeringsbesluit van 1892 (Staatsblad No 233) en 1893 (No 100) verleend werd. Terecht hebben onze Kerken in Nederland tegen zulk een erkenning als *vereeniging* zeer ernstige bezwaren ingebracht en Deputaten der Synode hebben bij missive van 23 Februari 1898 bij den Minister van Koloniën op een andere en betere regeling aangedrongen. Ook deze poging heeft echter niet gebaat. De Minister van Koloniën, na het advies te hebben ingewonnen van de Regeering van Indië en na aan het Departement van Justitie gevraagd te hebben, welke opvatting daar bestond omtrent de rechtspersoonlijkheid der Kerken in het algemeen antwoordde aan deze Deputaten, dat „de Kerken in Indië wel naar analogie van de Wet op de Kerkgenootschappen in Nederland van 10 September 1853 (Staatsblad No. 102) zich door mededeeling van hare Statuten bij de Regeering in Indië bekend konden maken, maar dat daaruit geen rechtspersoonlijkheid voortvloeide”. Volgens de opvatting toch van het Departement van Justitie, welke opvatting sinds 1873 daar gevolgd was en waaraan de Regeering zich ook voor Indië wenschte te houden, „behoefden Kerken, die na het in werking treden der Wet op de Vereenigingen van 22 April 1855 (Staatsblad No. 32) ontstaan waren, evenals alle andere vereenigingen, volgens Art. 4 en 5 van genoemde wet, een uitdrukkelijke erkenning van het Staatsgezag door goedkeuring harer statuten, om als rechtspersoon te kunnen optreden”. De Gereformeerde Kerken in Nederland werden gerekend deze rechtspersoonlijkheid te bezitten, omdat ze feitelijk reeds bestonden voor het in werking treden der wet van 1855 en dus volgens Art. 15 van genoemde wet geen nieuwe aanvraag om rechtspersoonlijkheid behoeften te doen. Maar voor de Gereformeerde Kerken in Indië gold dit niet, daar deze pas ontstaan waren na 1870, in welk jaar de wet op de Vereenigingen voor Indië toepasselijk is verklaard. Waar de regeling der rechtspositie onzer Kerken in Indië dus afstuitte op het bezwaar, dat de erkenning dezer Kerken als rechtspersoon in strijd was met de sedert het jaar 1873 bij het Departement van Justitie bestaande jurisprudentie, heeft het medelid der Staatscommissie Prof. Dr H. H. KUYPER in een uitvoerige nota over „de rechtspositie der Protestantsche Kerken in Indië”, die als bijlage aan het Rapport der Staatscommissie is toegevoegd, de onjuistheid van deze opvatting trachten aan te toonen, op grond: 1e dat de Regeering bij de indiening van de wet op de vereenigingen uitdrukkelijk verklaard had, dat deze wet niet op de Kerkgenootschappen van toepassing zou wezen en 2e dat ook de rechterlijke macht in Nederland meermalen bij processen had uitgemaakt, dat de Kerkgenootschappen jure suo rechtspersoonlijkheid bezaten en niet onder de Wet op de Vereenigingen vielen. Voorts deed hij aan de Staatscommissie het voorstel, om de Regeering te adviseeren tegelijk met de reorganisatie der Protestantsche Kerk in Indië ook maatregelen te nemen ten einde de rechtspositie der andere Protestantsche Kerken of Kerkgenootschappen in Indië beter te regelen en daartoe de Koninklijke Besluiten van 1835 (Indisch Staatsblad 1844 No. 34) en van 1840 (Indisch Staatsblad 1844 No 34) in te trekken, aan welke besluiten vroeger evenzeer bezwaren ontleend waren, om andere Protestantsche Kerken in Indië te erkennen; en voorts een nieuw Koninklijk Besluit uit te vaardigen, bestaande uit twee artikelen:

Art. 1. Kerken of Kerkgenootschappen, die behooren tot of in verband staan met Kerken of Kerkgenootschappen in Nederland (die aldaar bij de Regeering legaal bekend zijn) maken zich bij de Regeering in Indië bekend door bij den Gouverneur Generaal de bepalingen betreffende hun inrichting en bestuur in te zenden.

Nieuw te formeeren Kerken of Kerkgenootschappen in Indië kunnen eveneens na inzending van de bepalingen betreffende hun inrichting en bestuur aan den Gouverneur Generaal door dezen erkend worden als „legaal bij de Regeering bekend te staan.

Art. 2. Zoodra de Gouverneur Generaal aan de betrokken Kerken of Kerkgenootschappen bericht heeft gezonden, dat hij kennis heeft genomen van de bepalingen betreffende hun inrichting en bestuur, welk bericht in het eerste van het in Artikel 1 genoemde geval binnen vier maanden moet gezonden worden, kunnen deze Kerken en Kerkgenootschappen als rechtspersoon optreden”.

De Staatscommissie heeft zich, blijkens pag. 36 en v.v. van haar Rapport met deze voorstellen vereenigd, maar liet de vraag, in hoeverre de Regeering zich met het juridisch standpunt van den voorsteller kon vereenigen, in het midden. Wel had het Ministerie van Koloniën op verzoek der Staatscommissie de nota van Prof. Dr H. H. KUYPER aan het Ministerie van Justitie toegezonden, om het oordeel van dit Departement over deze juridische quaestie te vragen, maar het antwoord van dit Departement kwam eerst in, toen de Staatscommissie reeds was ontbonden. Intusschen is ook dit bezwaar thans uit den weg geruimd, want uit het antwoord door den Minister van Justitie aan den Minister van Koloniën gezonden, dato 19 Mei 1913, blijkt, dat het Departement van Justitie thans van standpunt veranderd is en aanneemt, dat „de Kerkgenootschappen geen erkenning behoeven te vragen om als rechtspersoon te kunnen optreden”. De Minister van Justitie grondde dat gevoelen op het feit, „dat de Kerkgenootschappen zijn instellingen met een geheel bijzonder doel en van een geheel bijzonderen aard en voorts daarop dat de Wet van 22 April 1855 (Staatsblad No 32) blijkens haar considerans regelt en beperkt het recht van vereeniging en vergadering (Art. 9 der Grondwet), terwijl de materie der Kerkgenootschappen eerst in het 6e hoofdstuk der Grondwet aan de orde is”. „Voor de regeling der Kerkgenootschappen geldt, voegde de Minister er aan toe, een afzonderlijke wettelijke regeling, die der Wet van 10 September 1853 (Staatsblad No 102) terwijl Minister DONKER CURTIUS in de Memorie van Antwoord op het Ontwerp der wet van 1855 uitdrukkelijk verklaarde, dat deze wet niet op de Kerkgenootschappen van toepassing zou zijn (Bijlagen 1854—1855, blz. 3192)”. Uwe Commissie voegt een afschrift van dit Ministrieele antwoord hieraan toe, met verzoek dit in het Archief der Synode te bewaren.

Al blijkt uit dit antwoord, dat het hoofdbezwaar van de Regeering om de rechtspersoonlijkheid onzer Kerken in Indië te erkennen, thans vervallen is, toch mag niet uit het oog worden verloren, dat een wet als die van 1853 op de Kerkgenootschappen in Nederland voor Indië nog niet bestaat en het daarom zeker gewenscht is, dat deze materie nader geregeld worde bij Koninklijk Besluit om aan allen twijfel op dit punt een einde te maken. Uwe Commissie meent daarom, dat de toezending van het Rapport der Staatscommissie aan de Synode de welkome aanleiding biedt, mede in verband met de ingekomen missive van de Kerk van Batavia, om bij de Regeering er ernstig op aan te dringen, dat ter verzekering van de rechtspositie der Gereformeerde Kerken in Indië, de voorstellen door de Staatscommissie op blz. 36—37 van haar rapport gedaan, zoo spoedig mogelijk worden aangenomen, waarbij dan tevens er op zou kunnen gewezen worden, dat het bezwaar vroeger door de Regeering ontleend aan de bij het Departement van Justitie sinds 1873 gevolgde jurisprudentie, thans blijkens het Ministrieele schrijven van 5 Maart 1913, afd. A1, No. 59 aan den Minister van Koloniën vervallen is.

Uwe Commissie adviseert daarom de Synode: [volgt in Art. 121].

Dr H. H. KUYPER, *Rapporteur*.

BIJLAGE LXXXIII.
(Art. 124).

Advies in zake de bezwaren tegen het Ontwerp-Ouderdomswet van 6 Februari 1914. Agendum L 2 en 3.

De Particuliere Synoden van Zuid-Holland ten Noorden en van Overijsel hebben bij uwe Synode voorstellen ingezonden, die beide betrekking hebben op het Ontwerp van wet *ter verleenng van ouderdomsrente aan behoeftigen*, ingediend 6 Februari 1914 bij de Tweede Kamer en daar thans in behandeling. De Synode van Zuid-Holland ten Noorden wenscht, dat de Generale Synode bezwaren tegen dit wetsontwerp bij de volksvertegen-

woordiging zal inbrengen, maar verzuimt mede te deelen welke deze bezwaren h. i. zijn; de Synode van Overijsel noemt althans één dezer bezwaren, ze vraagt de Generale Synode maatregelen te nemen, indien noodig, ter afwending van het onrecht, dat onzen diaconaal bedeeiden in het genoemde ontwerp dreigt.

Uwe Commissie veroorlooft zich in de eerste plaats de opmerking, dat het haar minder juist toeschijnt, wanneer Particuliere Synoden, die „bezwaren” hebben, waarop zij de aandacht der Generale Synode willen vestigen, deze bezwaren niet nader preciseeren. Niet alleen in dit geval, maar ook bij andere voorstellen van Particuliere Synoden stuitte uwe Commissie op dezelfde moeilijkheid, dat telkens gesproken wordt van „bezwaren” of „bekende bezwaren”, zonder dat deze bezwaren echter nader werden aangeduid. Het komt uwe Commissie voor, dat zulk een wijze van voorstellen ter synodale tafel te brengen minder gewenscht is, omdat de Synode, wil ze zulke voorstellen niet wegens hun onbelijndheid eenvoudig ter zijde leggen, aldus gedwongen wordt zelf een onderzoek in te stellen, welke „bezwaren” bedoeld zijn, welke arbeid niet op haar weg ligt. De Commissie zou daarom aan de Generale Synode willen voorstellen, bij de Particuliere Synoden er op aan te dringen in het vervolg hare voorstellen ter Generale Synode nauwkeuriger te formuleeren, en vooral, wanneer men bezwaren had, deze uitdrukkelijk te vermelden omdat de Synode anders over deze bezwaren moeilijk oordeelen kan.

Met name leverde dit in het onderhavige geval moeite op, daar van verschillende zijden kritiek is uitgeoefend op het genoemde wetsontwerp en tal van bezwaren van staatsrechtelijken, van financieelen en van anderen aard, tegen dit wetsontwerp zijn ingebracht en uwe Commissie natuurlijk niet uitmaken kan, welke van deze bezwaren de Particuliere Synode van Zuid-Holland ten Noorden op het oog heeft, te minder omdat zelfs niet wordt aangegeven, tegen welke bepaalde artikelen van dit wetsontwerp de „bezwaren” gaan. Intusschen heeft uwe Commissie door navraag vernomen, dat bedoeld voorstel in verband schijnt te staan met een resolutie door de Diaconale Vergadering van de Kerk te 's Gravenhage genomen (zie Diaconaal Correspondentieblad 12e Jaargang No 5), welke resolutie aldus luidt:

„De Diaconie der Gereformeerde Kerk te 's Gravenhage, gezien het ontwerp-Ouderdomswet van 6 Februari 1914, van oordeel:

„dat bedoeld wetsvoorstel, ofschoon volgens zijn titel strekkende tot verleening van ouderdomsrente aan behoeftigen, inderdaad geen andere strekking heeft dan armverzorging van staatswege;

„dat, door aan die staatsarmenzorg (ten onrechte) het karakter van ouderdomspensioen toe te kennen, aan hen, die ervan genieten zullen, een zeker voorrecht wordt geschonken boven hen, die op de kerkelijke barmhartigheid zijn aangewezen;

„dat op dit standpunt, eenerzijds op de kerkelijke armverzorging een vernederend stempel wordt gedrukt, en anderzijds de in het wetsontwerp opgenomen uitsluiting van bedeeiden eene onbillijkheid is tegenover de kerkelijk ondersteunden;

„dat die uitsluiting mede een onbillijkheid is jegens de Diaconieën, wijl deze met de verzorging harer ondersteunden belast blijven, terwijl de bronnen, waaruit haar de noodige middelen daartoe moeten toekomen, in vermogen zullen verminderen door de hoogere belastingen, welke de uitvoering der voorgestelde regeling zullen vorderen;

„verzoekt den Kerkeraad te overwegen, of er termen zijn, het daarheen te leiden, dat langs den weg van Classis en Particuliere Synode op de eerstkomende Generale Synode een voorstel worde gedaan om tegen vorenbedoeld wetsontwerp bij de Volksvertegenwoordiging bezwaren in te brengen”.

Indien de Commissie mag aannemen, dat de Particuliere Synode van Zuid-Holland ten Noorden op deze bezwaren het oog heeft gehad, dan blijkt, dat deze bezwaren vooreerst het algemeen karakter van dit Wetsontwerp raken, dat onder den schijn van ouderdomsrente feitelijk staatsarmenzorg voor behoeftigen zou invoeren en ten tweede dat zij bepaaldelijk Artikel I van genoemd Wetsontwerp gelden, in welk artikel van deze ouderdomsrente worden uitgesloten degenen, die tusschen hun 65ste en 70ste jaar onderstand van instellingen van weldadigheid, dus ook van de Diaconieën hebben genoten; het voorstel van de Particuliere Synode van Overijsel heeft blijkbaar bepaaldelijk op dit laatst genoemde artikel het oog.

Wat nu de zaak zelf betreft, heeft uwe Commissie in de eerste plaats overwogen, of het noodig en gewenscht is, dat de Generale Synode zich met zulk een petitie tot de Generale Staten wendt, waardoor deze bezwaren ter kennis van de Volksvertegenwoordiging worden gebracht, en het eenparig oordeel uwer Commissie is, dat het richten van dergelijke petitie tot de Volksvertegenwoordiging (of Regeering) door de Generale Synode weinig nut zal hebben, omdat de ervaring genoegzaam leert, dat deze petitie zoo goed als geen effect sorteeren en hier de regel geldt, die reeds CALVIJN in een soortgelijk geval aangaf, dat de Kerk geen verzoekschriften tot de Overheid

moet richten, wanneer ze vooruit weet, dat daarop geen regard zal worden geslagen. Bovendien zou de Synode dan niet alleen bij dit wetsontwerp, maar bij elk wetsontwerp, waarin h.i. verkeerde beginselen tot uiting komen, geroepen zijn haar bezwaren bij de Staten Generaal bekend te maken, wat een taak zou wezen, die zeker niemand op de schouders der Synode zou willen leggen. Wel hebben onze Synoden in de 16e en 17e eeuw vaak dergelijke petitiees tot de Overheid gericht, maar men vergete niet, dat wij in gansch andere conditiën verkeerden dan onze vaderen, niet alleen omdat de nauwe band die vroeger tusschen Kerk en Overheid bestond, thans verbroken is, maar ook omdat we thans een Volksvertegenwoordiging hebben, waarin onze Christelijke mannen kunnen opkomen voor de Christelijke beginselen op staatkundig gebied en de Kerk deze taak dus gerust aan deze Christelijke staatslieden kan overlaten. De roeping der Kerk is dientengevolge in onze dagen een geheel andere geworden; ze heeft vooral door den dienst des Woords en zoo noodig ook door resolutiën van hare meerdere vergaderingen invloed uit te oefenen *op de publieke opinie*, opdat daardoor de Christelijke politieke actie in het Parlement gesteund worde. Alleen dan, wanneer, zooals bij de Armenwet, rechtstreeks gevaar dreigt *voor de Kerk zelve* is het de roeping der Kerk om hare grieven bij de Regeering bekend te maken, ten einde het kwaad te voorkomen, dat uit een verkeerde wetgeving voor haar eigen leven voortvloeien zou.

Op dezen grond meent uwe Commissie u de aanneming van de voorstellen van de beide genoemde Particuliere Synoden te moeten ontraden. De bezwaren tegen het genoemde wetsontwerp ingebracht acht uwe Commissie in het algemeen juist, maar ze raken geen *rechtstreeksch kerkelijk belang*, daar dit wetsontwerp nergens ingrijpt in de bevoegdheden der Diaconieën, zooals dit wél het geval was met de Armenwet. Het bezwaar, dat dit wetsontwerp onder den schijn van ouderdomsrente feitelijk *staatsbedeeling* invoert, raakt een politieke quaestie, waar de Kerk als zoodanig zich niet mede in te laten heeft. En wat de uitsluiting der diaconaal bedeelenden betreft, zoo ligt hierin van politiek oogpunt uit zeker een onbillijkheid, maar de Kerk, die van Godswege geroepen is zelve voor hare behoeftige leden te zorgen, zou aan haar waardigheid derogeren, wanneer ze bij de Regeering of Volksvertegenwoordiging er op aandrang ook hare armen in deze staatsbedeeling te doen deelen. Bovendien acht uwe Commissie een dergelijke petitie ook geheel overbodig, omdat niet alleen in bladen van allerlei politieke richting (zooals De Vaderlander, Het Algemeen Handelsblad, De Standaard, De Maasbode, Het Volk, enz.) tegen deze uitsluiting der diaconaal bedeelenden reeds ernstig geprotesteerd is, maar ook in het *Voorloopig verslag van de Tweede Kamer* blz. 32 vermeld wordt, dat *deze uitsluiting algemeene afkeuring vond*. Het schijnt daarom wel aan geen twijfel onderhevig, dat deze bepaling uit het wetsontwerp verdwijnen zal.

Uwe Commissie heeft daarom de eer aan uwe Synode de volgende conclusies voor te stellen: [volgt in Art. 124].

Namens de Commissie,

Dr H. H. KUYPER, *Rapporteur*.

BIJLAGE LXXXIIIa.
(Art. 125).

Rapport inzake geestelijke verzorging van Militairen. Agendum L 4 en 5.

Met groote belangstelling heeft uwe Commissie kennis genomen van de voorstellen door de Classis 's Hertogenbosch en die van Leeuwarden bij de Generale Synode ingediend om algemeene maatregelen te nemen ter behartiging van de geestelijke belangen van onze militairen, die door de mobilisatie onder de wapenen geroepen zijn. Niet alleen, dat de Kerken geroepen zijn om te zorgen, dat deze mannen, die in den dienst van het vaderland onze grenzen bewaken, niet van de bediening des Woords op Zondag en in de week verstoken zijn, maar bovendien hebben zij in deze tijden van spanning en zorg, ook toezicht en voorlichting, bemoediging en troost noodig, terwijl ook voor het bezoeken der zieken moet gezorgd worden, gelijk de Classis van 's Hertogenbosch terecht opmerkte; waar nog bij komt, dat de ernst der tijden de gemoederen van hen, die van de Christelijke Kerk min of meer vervreemd waren, ontvankelijk heeft gemaakt voor de verkondiging van het Evangelie en de Kerk hier een uitnemende gelegenheid tot Evangelisatie heeft. Met dankbaarheid mag uwe Commissie dan ook constateeren, dat onze Kerken in het algemeen deze roeping hebben verstaan; en met name mag die dank wel in het bijzonder worden toegebracht aan

de kleine en zwakke Kerken in Noord-Brabant en Limburg, die, waar juist op haar terrein de grootste concentratie der troepen plaats vond, schier boven vermogen aan de geestelijke verzorging der militairen hebben gearbeid. Toch is het terecht gevoeld, dat het niet aanging de zware financiële lasten enz. die hieruit voortvloeien alleen op deze zwakke Kerken te leggen, terwijl ook bovendien eene generale regeling van deze zaak door de Generale Synode wenschelijk werd geacht, waarom genoemde Classes zich dan ook tot de Generale Synode hebben gewend, met het verzoek maatregelen hiervoor te nemen. Uwe Commissie meent tot voorlichting der Synode het best te doen met op de volgende punten de aandacht te vestigen:

Iste de Veldpredikers. Zooals bekend is, heeft de Regeering, zoodra de mobilisatie was afgekondigd, gezorgd dat er van harentwege Veldpredikers werden aangesteld, die uit de verschillende Kerkgenootschappen in ons vaderland werden gekozen en die van de Regeering bezoldiging ontvangen. Hoewel uwe Commissie voor deze zorg der Regeering voor de geestelijke belangen der militairen dankbaar is, mag ze toch niet nalaten er haar leedwezen over uit te spreken, dat daarbij uit den kring onzer Gereformeerde Kerken slechts één predikant is gekozen, wat naar verhouding tot het aantal Veldpredikers uit andere Kerken gekozen, haar geen billijke maatstaf voorkomt. En te meer betreurt uwe Commissie dit, omdat de Regeering, toen de Kerkeraad van 's Gravenhage haar aanbod, desnoods op kosten onzer Kerken, hieraan nog een Veldprediker uit onze Kerken toe te voegen, hieraan geen gevolg heeft gegeven. Intusschen acht de Commissie onder de tegenwoordige omstandigheden, nu heel ons volk de Regeering in haar moeilijke taak heeft te steunen, het beter deswege geen bepaalde klachten tot de Regeering te richten. Maar wel dient de Generale Synode maatregelen te nemen, opdat de Regeering, wanneer ze nu of in de toekomst Veldpredikers uit onze Kerken begeert, wete tot welk adres zij zich te wenden heeft, om predikanten voor dezen dienst te verkrijgen, aangezien de Generale Synode slechts om de drie jaar samenkomt en de benoeming van zulke Veldpredikers onmiddellijk moet geschieden. Uwe Commissie meent daarom, dat het gewenscht is Deputaten voor de correspondentie met de Hooge Overheid machtiging te geven, om wanneer de Regeering de aanwijzing van Veldpredikers aan onze Kerken verzoekt, daarvoor geschikte personen aan te wijzen, waarbij natuurlijk de bewilliging zal moeten verkregen worden van den betrokken Kerkeraad, zonder wiens goedkeuring zulk een predikant niet voor korter of langer tijd van zijn dienstwerk in zijn eigen gemeente mag ontslagen worden. Een dergelijke gelimiteerde opdracht zou aan deze Deputaten zeker geen te groote machtsbevoegdheid geven en het spreekt wel van zelf, dat daarvoor ook niet een bepaalde Kerk behoort te worden aangewezen maar wel de genoemde Deputaten, aangezien alle officiele bemoeiing onzer Kerken met de Overheid door middel van deze Deputaten geschiedt.

2de de geestelijke verzorging der militairen. Voor zoover onze manschappen ingekwartierd zijn op plaatsen, waar zich Gereformeerde Kerken bevinden, ligt het in den aard der zaak, dat de predikanten en ouderlingen daar ter plaatse zich vooral thans bijzonder de belangen dezer militairen aantrekken, doordat de predikant optreedt in militaire tehuizen, voorts door persoonlijk bezoek, inzonderheid wanneer er zieken zijn, en doordat de christelijke gezinnen de militairen uitnoodigen hun vrijen tijd, vooral des Zondags, in hun midden door te brengen. Deze zorg heeft zich in de eerste plaats uit te strekken tot degenen, die lidmaat onzer Kerken zijn, waarom het zeer gewenscht is, dat de Kerken, waartoe deze militairen behooren, kennis geven van hun aanwezigheid aan de Kerken, waarheen ze vertrekken. Maar de roeping der Kerk geldt toch niet alleen de eigen leden, maar ook degenen, die van de Christelijke religie min of meer vervreemd zijn, en de Synode wekke daarom de Kerkeraden op door alle middelen, die hun ten dienste staan, zooals door tractaat- en bijbelverspreiding, door het houden van bidstonden en bijbelbesprekingen enz. den arbeid der Evangelisatie onder deze militairen ter hand te nemen, voor zoover dit niet reeds is geschied. Veel moeilijker is het vraagstuk, hoe deze verzorging zal geschieden, waar, zooals bij de kustwacht, bij de bezetting van forten en bij de saamtrekking van groote troepenmassa's op onze grenzen of in geheel Roomsche streken, zooals in Noord-Brabant en Tilburg, de plaatselijke Kerken niet rechtstreeks kunnen optreden. Wat de kustwacht betreft, zal vooral persoonlijk bezoek door den predikant der naastbij gelegen plaatselijke Kerk zeer gewenscht zijn; wat de bezetting der forten aangaat, maken de militaire commandanten, voorzoover uwe Commissie bekend is, geen bezwaar, dat predikanten hier op den Zondag of in de week godsdienstoefeningen komen houden en wordt dit dan ook door verschillende predikanten in ons vaderland gedaan. Deze forten liggen bovendien meestal in een streek, waar Gereformeerde Kerken in de nabijheid worden gevonden. Anders daarentegen staat het in Noord-Brabant en Limburg, waar de groote veldlegers zich bevinden, die telkens verplaatst worden en waar onze Gereformeerde Kerken te zwak zijn, om dezen arbeid alleen te dragen. Het komt daarom uwe Commissie gewenscht voor, dat de Generale Synode inzonderheid deze Kerken steune door aan onze Gereformeerde Kerken in het gemeen te verzoeken,

een collecte voor dat doel te houden en de Kerken opwekke hare predikanten, liefst vrij van reiskosten, een Zondag af te staan, ten einde bij dezen arbeid behulpzaam te wezen. Het zou naar het oordeel der Commissie aanbeveling verdienen, dat uwe Synode een drietal Deputaten benoemde met de opdracht om: *1ste* aan de Kerken, waar militairen zich bevinden of waar ze in de nabijheid de kustwacht betrekken, of in forten ingelegerd zijn, een schrijven te richten, om haar de geestelijke belangen dezer militairen op het hart te binden en de middelen en wegen aan te wijzen, die tot geestelijke verzorging onzer militairen en tot Evangelisatie onder de vervreemden van de Christelijke Kerk dienstig zijn; *2de* zich te vergewissen, dat deze plaatselijke Kerken voor de verzorging van de geestelijke belangen der militairen zorg dragen en wanneer dat verlangd wordt deze Kerken van raad en advies te dienen; *3de* een schrijven uit naam der Synode tot alle Kerken te richten, om haar te verzoeken een collecte voor dit doel te houden, opdat de zwakke Kerken gesteund worden, en tevens zoo mogelijk haar predikant of een hunner af te staan voor een Zondag of voor een geheele week om in Brabant en Limburg te helpen.

3de hulp aan de Militairen tegen geestelijke misstanden. In de laatste plaats meent uwe Commissie, dat aan onze militairen ook hulp moet geboden worden tegen misstanden, die in het leger voorkomen, zooals met name het *vloeken*, moeilijkheden bij het verleenen van *Zondagsverloven*, het rondreizen in de legerkampementen van café-chantant liedjeszangers, enz. Waar het bewandelen van den gewonen hiërarchischen weg om aan deze misstanden een einde te maken, voor een militair, vooral in lageren rang, gewoonlijk lastig is en de Christelijke pers wel in het algemeen op deze misstanden wijzen kan, maar moeilijk bepaalde gevallen kan noemen, schijnt het uwe Commissie gewenscht, dat de Synode door middel van hare Deputaten zulke grieven en bezwaren, die een geestelijk karakter dragen, bij de hooge militaire Overheid ter sprake bringe. Natuurlijk kan dit alleen, wanneer bepaalde *gevallen* met vermelding der namen van de personen die het geldt, ter kennis van Deputaten der Synode worden gebracht, opdat Deputaten bij de hooge militaire Overheid hun klacht kunnen documenteeren. En evenzeer spreekt het wel van zelf, dat Deputaten hierbij met groote voorzichtigheid en wijsheid zullen moeten te werk gaan, om bij deze klachten onderscheid te maken tusschen wat wel of niet *gegrond* is. Ook van dit besluit zou de Synode voorts kennis kunnen geven door de sub 2 genoemde Deputaten aan de verschillende Kerkeraden, opdat deze onze militairen er mede in kennis stellen, dat ze eventueele klachten van bovengenoemden aard, aan de Deputaten voor de correspondentie met de Hooge Overheid kunnen mededeelen (met opgave van het adres dier Deputaten) opdat deze dan redres kunnen zoeken bij de Regeering.

De Commissie heeft daarom, haar rapport saamvattende, de eer de volgende conclusies aan de Synode voor te stellen: [volgt in art. 125].

Dr. H. H. KUYPER, *Rapporteur*.

BIJLAGE LXXXIV.
(Art. 126).

Voorstel van de Hoogleraren der Theologische School tot wijziging van eene zinsnede in Art. 36 der Nederlandsche Geloofsbelijdenis. Agendum Q 25.

Aan de Eerwaarde Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland, vergaderd te 's Gravenhage 27 October v.v. 1914.

Eerwaarde Heeren en Broeders in onzen HEERE JEZUS CHRISTUS!

Het College van Hoogleraren der Theologische School neemt de vrijheid, bescheidenlijk Uwe aandacht te vragen voor het achterstaand voorstel betreffende wijziging der thans vigeerende redactie van Art. 36 onzer Geloofsbelijdenis.

I. De reden van dit voorstel is: dat, naar onze overtuiging, Art. 36 niet mag blijven zooals het geworden is door de verwijdering van de woorden: „om te weren en uit te roeien alle afgoderij en valschen godsdienst, om het rijk des Antichrists te gronde te werpen”, door de Generale Synode te Utrecht, 1905.

1. Omdat door verwijdering dier woorden niet geheel is bereikt wat daarmee is bedoeld, wijl ook nu nog als de taak der Overheid met haar macht als zoodanig wordt erkend „de hand te houden aan den Heiligen Kerkedienst, het Koninkrijk van JEZUS CHRISTUS te doen vorderen, het Woord des Evangelies overal te doen prediken”, hetwelk de HEERE alleen aan Zijne Kerk opgedragen heeft.

2. Omdat nu niet meer, gelijk vóór 1905, de uitspraak der Belijdenis over recht en plicht der Overheid aangaande de Kerk en de verkondiging des Evangelies geacht kan worden, door de algemeene overtuiging der Kerken voor eenig deel haar kracht te hebben verloren of in zedelijk-geestelijken zin te worden opgevat; daar het zonneklaar is, dat de Kerken, na verwijdering van eene betwiste zinsnede, al het overige erkennen als hebbende volle duidelijkheid en rechtskracht.

3. Omdat ook door de gebeurtenissen van den laatsten tijd de vraag naar de roeping der Overheid betreffende den openbaren dienst en het Rijk van GOD weder met kracht op den voorgrond is getreden; gelijk o.m. duidelijk is uit een voorstel, bij uwe vergadering ingediend door den Kerkeraad van Amsterdam, en den in onderscheidene kringen geuiten wensch, dat in dezen bangen tijd voor het Vaderland een nationale biddag worde uitgeschreven, uit de instelling, benoeming van veldpredikers c.a.; hetwelk immers inzonderheid voor de Kerken een drangreden is, te onderzoeken en uit te spreken, wat in deze gewichtvolle zaak moet geacht worden de wil van GOD te zijn naar Zijn Woord.

II. De gronden voor de wijziging, in achterstaand voorstel aanbevolen, en die wij gaarne zullen geven voor beter, zijn de volgende:

1. Daardoor wordt weggenomen wat nu nog als taak der Overheid wordt beleden en alleen de taak der Kerk is — zie I, 1.

2. Diensvolgens wordt dan beleden wat o.i. de wezenlijke roeping der Overheid jegens het Evangelie en de Kerk des HEEREN is naar het Woord GODS.

3. Zóó treden de Kerken in hare Belijdenis ook helder en beslist op tegen alle beginselen en praktijken van ongeloof en revolutie, die het gezag en de roeping der Overheid willen losmaken van GOD en Zijn Woord, en haar tegen de Kerk en het Evangelie binden aan eene zoogenaamde neutraliteit, die inderdaad onbestaanbaar en in wortel en wezen loochening van en vijandschap tegen alle Godsopenbaring en daarop gegronde dienst van GOD is.

Dewijl de Nederlandsche Gereformeerde Geloofsbelijdenis het eigendom is niet van onze Kerken alleen, maar van alle Kerken van Nederlandschen stam en taal, die de Gereformeerde leer belijden en houden, zal het, oordeelen wij, goed en noodig zijn, dat de Synode ook die Kerken uitnodige tot medewerking. 't Is daarom dat wij adviseeren:

A. De Synode benoeme Deputaten tot onderzoek en advies aangaande deze vragen:

1. of niet nadere wijziging van Art. 36 noodig is, en
2. indien ja, welke die wijziging zou moeten zijn;

met opdracht: vóór 1 Augustus 1916 hun oordeel en advies — en ingeval van samenwerking met andere Gereformeerde Kerken en kringen, het gemeenschappelijk resultaat — ter kennis van de Kerken te brengen.

B. De Synode geve van dit besluit ten spoedigste kennis aan de Kerken van Gereformeerde belijdenis in ons land en in het Buitenland, met name: aan de Christelijke Gereformeerde Kerk en de Gereformeerde Gemeenten ten onzent, aan de Gereformeerde Kerk en de Christelijke Gereformeerde Kerk in Noord-Amerika en aan de Gereformeerde Kerk in Zuid-Afrika;

met uitnodiging, dat ook zij deze zaak in overweging willen nemen, vóór 1 Mei 1916 aan de Deputaten ad hoc dezer Synode hun oordeel en advies doen toekomen, en een of meer Deputaten benoemen om met Uwe Deputaten te beraadslagen over een gemeenschappelijk advies aan de betrokken Kerken.

Ook verdient het, naar onze bescheiden meening, aanbeveling, het oordeel en advies te vragen van den Gereformeerden Bond en de Confessioneele Vereeniging in ons land, alsmede van Hoogleraren in de Theologie, die aan een Landsuniversiteit de Gereformeerde belijdenis eeren.

Met de bede, dat Uwe overweging van dit voorstel hiertoe moge leiden, dat de hoogst belangrijke en actueele zaak van Art. 36 weder aan de orde kome in onze Kerken en

in de andere Kerken, die de Nederlandsche Confessie als de hare erkennen en belijden, de HEERE door Zijnen HEILIGEN GEEST Uwe Vergadering voorlichte en besture in al haren arbeid, tot eer van GOD en tot zegen voor Kerk en Volk, zijn wij

Uw dw. broeders en medearbeiders in het werk des HEEREN,

Het College van Hoogleeraren der Theologische School:

A. G. HONIG, *Voorzitter.*

H. BOUWMAN, *Secretaris.*

KAMPEN, 23 October 1914.

Voorstel tot wijziging der nu vigeerende redactie van Art. 36 der Geloofsbelijdenis:

In plaats van: „En hun ambt is, niet alleen acht te nemen en te waken over de Politie, maar ook de hand te houden aan den Heiligen Kerkedienst en het Koninkrijk van JEZUS CHRISTUS te doen vorderen, het Woord des Evangelies overal te doen prediken . . .”

te lezen: „En hun ambt is, niet alleen acht te nemen en te waken over de Politie, maar ook het Koninkrijk van JEZUS CHRISTUS te bevorderen en zorg te dragen, dat het Woord des Evangelies alom kunne gepredikt worden, naar het bevel des HEEREN aan Zijne apostelen, opdat GOD van een iegelijk geëerd en gediend worde, gelijk Hij in Zijn Woord gebiedt . . .”

BIJLAGE LXXXIVa.

(Art. 126).

Rapport in zake het voorstel van de Hoogleeraren der Theologische School tot wijziging van eene zinsnede in Art. 36 der Nederlandsche Geloofsbelijdenis. Agendum Q 25.

In een schrijven, gedateerd van 23 October 1914, en namens het College van Hoogleeraren der Theologische School door A. G. HONIG als Voorzitter en H. BOUWMAN als Secretaris onderteevend en bij de Synode ingediend, spreken de Hoogleeraren hunne overtuiging uit, dat Art. 36 der Nederlandsche Geloofsbelijdenis, nadat de Generale Synode te Utrecht 1905 de woorden: *om te weren en uit te roeien alle afgodery en valschen godsdienst, om het rijk des Antichrists te gronde te werpen*, daaruit verwijderd heeft, niet kan blijven, zooals het thans luidt.

Immers, de zinsnede: *maar ook de hand te houden aan den heiligen kerkedienst, het Koninkrijk van Jezus Christus te doen vorderen, het Woord des Evangelies overal te doen prediken*, kan, vooral in haar eerste en derde lid, niet meer geacht worden het geloof der Kerken uit te drukken, daar de HEERE CHRISTUS de instandhouding van den Kerkedienst en het overal doen prediken van Zijn Woord, niet aan de Overheid, maar aan Zijne Kerk heeft opgedragen.

De Hoogleeraren dringen de wijziging dezer zinsnede voorts nog aan met de overweging, dat de gebeurtenissen van den laatsten tijd, zooals bijv. de in wijden kring geuite wensch, dat de Regeering een nationalen biddag mocht uitschrijven, en de instelling en benoeming van veldpredikers enz. de vraag naar de roeping der Overheid betreffende den openbaren dienst en het rijk van GOD met kracht op den voorgrond hebben geschoven en de Kerken ertoe nopen moeten, om te onderzoeken en uit te spreken, wat in deze gewichtvolle zaak geacht mag worden de wil van GOD naar Zijn Woord te zijn.

De Hoogleeraren bevelen al verder de voorgestelde wijziging aan, omdat de Kerken dan de gelegenheid ontvangen om juist en duidelijk uit te drukken, wat zij aangaande de roeping der Overheid jegens het Evangelie en de Kerk van CHRISTUS naar het Woord GODS belijden en om helder en beslist zich te stellen tegen alle beginselen en practijken van ongelooft en revolutie, die het gezag en de roeping der Overheid van GOD en Zijn Woord willen losmaken.

En eindelijk wijzen de Hoogleeraren nog den weg aan, waarin deze herziening ter hand genomen en uitgevoerd zou kunnen worden, en geven ook bij wijze van voorbeeld een nieuwe redactie, waaraan zij echter de Synode volstrekt niet binden willen.

In Uwe Commissie vond het voorstel van de Hoogleraren der Theologische School bij één lid hartelijke instemming en warme verdediging. Hij trachtte nog breder dan in het schrijven der Hoogleraren geschiedde, aan te toonen, dat de bedoelde zinsnede thans niet meer van kracht is, dat de verhouding, waarin de Overheid zich tot het Evangelie en de Kerk van CHRISTUS te stellen heeft, bijvoorbeeld ook bij het benoemen van predikers in de gevangenissen, bij leger en vloot enz., onduidelijk en onzeker is; en dat de Kerken geroepen zijn, om in zoo gewichtige zaak voor te lichten en klaar en beslist uit te spreken, wat in dezen de wil des HEEREN is. Maar de andere leden der Commissie konden zich hiermede niet vereenigen. Zij ontkenden niet, dat er in de opmerkingen der Hoogleraren aangaande de bedoelde zinsnede eenige waarheid school. Zij wilden ook wel toegeven, dat de Kerken, indien zij thans op dit punt hare belijdenis hadden te formuleeren, zich waarschijnlijk eenigszins anders zouden uitdrukken dan in deze zinsnede geschied is. Maar zij brachten tegen het voorstel der Hoogleraren, om eene herziening van deze zinsnede aan de orde te stellen, verschillende bezwaren in.

In de eerste plaats werd de aandacht er op gevestigd, dat de herziening, welke door de Synode te Utrecht 1905 in Art. 36 was aangebracht, een gansch ander karakter droeg dan die, welke thans door de Hoogleraren der Theologische School werd voorgesteld. Tegen de op genoemde Synode verwijderde woorden: *om te weren en uit roeien alle afgodery en valschen godsdienst, om het rijk des Antichrists te gronde te werpen*, was door onderscheidene Broeders een gravamen, d.i. een *conscientiebezwaar* ingediend, zoodat zij verklaarden op grond van GODS Woord met deze zinsnede niet meer te kunnen instemmen. De Gereformeerde Kerken waren dus zedelijk en rechtens verplicht, om met dit conscientiebezwaar rekening te houden en het ingebracht gravamen ter toetse te brengen. Maar de Hoogleraren der Theologische School spreken met geen enkel woord van zulk een conscientiebezwaar, brengen geen eigenlijk gravamen in, maar verklaren alleen, dat naar hunne overtuiging Art. 36 niet mag blijven zooals het thans na de herziening van 1905 luidt.

In de tweede plaats was de herziening, die in 1905 tot stand kwam, jaren lang in de Kerken voorbereid. Het gravamen was niet alleen door onderscheidene Broeders uit alle deelen des lands ingediend, maar het lag reeds jaren lang ter tafel, voordat de Synode van Arnhem in 1902 de behandeling ervan aan de orde stelde. Bovendien was deze geïncrimineerde zinsnede in de pers van alle zijden gezien, besproken, verklaard en bestreden. Er had zich in de Kerken een vrij sterke overtuiging gevormd, dat de bedoelde woorden met de Schrift in de hand niet meer verdedigd konden worden. Maar van dit alles is bij het voorstel der Hoogleraren geen sprake.

Het is op geenerlei wijze in de Kerken voorbereid, het komt geheel onverwacht, en wordt uitsluitend door de Hoogleraren der Theologische School ingediend; geen enkele Kerk, Classis of Particuliere Synode droeg er kennis van, dat zoo ernstige zaak als de herziening van een stuk der Belijdenis op deze Synode aan de orde zou komen.

Ten derde hadden de Broeders, die tegen de in 1905 verwijderde zinsnede een gravamen inbrachten, duidelijk uiteengezet, hoe zij die zinsnede verstonden, welke zin er grammatisch en historisch aan gehecht moest worden, wat bezwaar zij tegen die uitdrukkingen in Art. 36, alzoo verstaan, koesterden, en op welke Schriftuurlijke gronden dit bezwaar bij hen rustte. Maar wederom is er van dit alles bij het aanhangige voorstel geen sprake. Er wordt niet aangewezen, welke de beteekenis is van die zinsnede, wier wijziging thans wordt gewenscht. Er wordt niet uiteengezet, welke bezwaren men daartegen koestert, noch ook op welke Schriftuurplaatsen men zich voor de verlangde wijziging beroept.

Ten vierde, deze onvolledigheid in de toelichting van het voorstel voldoet te minder, wijl de gewraakte zinsnede verschillend wordt opgevat. Niet zelden meent men, dat de Gereformeerde Kerken hier zouden belijden, dat de Overheid de roeping heeft, om zelve rechtstreeks de Kerk van CHRISTUS te stichten, in stand te houden en uit te breiden. Maar dat is de bedoeling zeker niet en kan ze niet zijn. Want van CALVIJNS dagen af hebben de Gereformeerde Kerken steeds een wezenlijk onderscheid tusschen Kerk en Staat gemaakt, aan beide eene verschillende taak en werkring toegekend, en heel hare historie door de vrijheid en de zelfstandigheid der Kerk tegen de Overheid gehandhaafd en verdedigd.

Zeer waarschijnlijk moet onder de uitdrukking: *de hand te houden aan den heiligen Kerkedienst*¹⁾ verstaan worden, dat de Overheid de geestelijke goederen, die zij aan den Roomschen dienst onttrok, zelve in bezit nam en soms voor allerlei wereldlijke

¹⁾ Uitgave 1561: ende haer ampt ende officie en is niet alleenlick te bedwingen ende te waken over de burgerlicke regeeringhe ende policie, maar oock over de kerklicke saken, om te weren enz. Fransche tekst van 1566: aussi de maintenir le sacré Ministère (met beroep op Jesaja 49: 23; 2 Koningen 23: 2, 3). Latijnsche tekst: verum etiam dare operam, ut sacrum Ministerium conservetur.

doeleinden besteedde, moest doen beantwoorden aan hunne geestelijke bestemming en dus moest aanwenden tot instandhouding van den Heiligen Kerkedienst. En de woorden: *het woord des Evangelies overal te doen prediken*¹⁾, hebben waarschijnlijk deze beteekenis: dat de Overheid zorgen moest voor scholen, waar de Dienaren des Woords werden opgeleid, en voor gelegenheden, waar zij het Evangelie konden prediken. In één woord, de geheele zinsnede handelt niet van een jus *in*, maar alleen van een jus *circa sacra*.

Ten vijfde, indien deze interpretatie de juiste is, kan men wel bezwaar hebben tegen de wijze, waarop de Gereformeerde Kerken vroeger meenden, dat de Overheid ten opzichte van Evangelie en Kerk hare roeping te vervullen had, en kan men het ook wel wenschelijk vinden, dat de Kerken in hare Belijdenis eene uitdrukking hadden gebezigd, die minder nauw met deze wijze van vervulling der Overheidstaak samenhangt. Maar dan gaat het niet aan om van een gravamen te spreken, zooals dat tegen de in 1905 verwijderde zinsnede ingebracht werd, en op herziening dezer woorden aan te dringen. Want soortgelijke bezwaren, die niet de zaak zelve maar hare uitdrukking betreffen, zouden tegen verschillende zinsneden in onze belijdenisschriften aan te voeren zijn.

Eindelijk ten zesde, met verwijdering der zinsnede zou men hier, zooals in 1905, niet kunnen volstaan; men zou tot een positieve omschrijving van de taak der Overheid ten opzichte van het Evangelie in de Kerk van CHRISTUS moeten overgaan. De Hooggeleerden hebben zelven dit gevoeld en daarom, bij wijze van proeve, eene nieuwe redactie ontworpen. Zij wijzen ook terecht op gebeurtenissen van den laatsten tijd, zooals de wensch tot uitschrijving van een nationalen biddag, de aanstelling van veldpredikers enz., welke de vraag naar de roeping der Overheid betreffende den openbaren dienst en het rijk van GOD met kracht op den voorgrond schuiven. Maar dit zijn nog slechts kleinigheden, vergeleken met de ontzaglijke bezwaren, verbonden aan eene juiste en Christelijke formuleering van het standpunt, dat de Overheid ten opzichte van het Evangelie en de Kerk van CHRISTUS in den tegenwoordigen tijd heeft in te nemen, nu *eenerzijds* de Grondwet volkomen vrijheid van godsdienstige vereenigingen erkent, aan alle Kerkgenootschappen in het rijk gelijke bescherming verleent, aan de belijders der onderscheidene godsdiensten dezelfde burgerlijke en burgerschapsrechten schenkt; en *anderzijds* het aantal godsdienstige meeningen en vereenigingen voortdurend toeneemt en ook het getal dergenen, die tot geen Kerkgenootschap behooren, van jaar tot jaar stijgt.

Voordat de Gereformeerde Kerken zich met dit veelomvattende vraagstuk inlaten, met andere zusterkerken en naar de aanbeveling der Hooggeleerden ook met Gereformeerde bonden, vereenigingen en professoren in overleg treden, dient dit vraagstuk toch, veel meer dan tot dusver is geschied, ingedacht en onderzocht te worden. Er ware zelfs vooraf noodig, dat er zich, zij het dan ook in algemeene trekken, eene zekere overtuiging in de Kerken te dezen aanzien gevormd had. Want de Kerk van CHRISTUS is geen instituut van wetenschappelijk onderzoek, maar eene belijdende gemeente. En ieder zal erkennen, dat wij daarvan nog zeer ver verwijderd zijn. Voor het ter hand nemen van eene herziening van Art. 36 in positieven zin zijn inderdaad de tijden nog niet rijp.

Om al deze redenen kon de groote meerderheid der Commissie zich met het ingediende voorstel niet vereenigen. Weshalve zij de vrijheid neemt, aan de Synode de volgende conclusie aan te bieden:

De Synode der Gereformeerde Kerken,

met belangstelling kennis genomen hebbende van het voorstel der Hooggeleerden aan de Theologische School, om de zinsnede in Art. 36 der Nederlandsche Geloofsbelijdenis, luidende: *om de hand te houden aan den heiligen Kerkedienst, het Koninkrijk van JEZUS CHRISTUS te doen vorderen, het woord des Evangelies overal te doen prediken*, in positieven zin te wijzigen,

overwegende echter, dat tegen deze zinsnede geen eigenlijk conscientiebezwaar is ingebracht, en er dus ook geen gebiedende noodzakelijkheid bestaat om herziening dezer zinsnede aan de orde te stellen,

overwegende, dat deze herziening op geenerlei wijze in de Kerken is voorbereid en op de agenda dezer Synode niet anders voorkomt dan in het desbetreffende schrijven van de Hooggeleerden der Theologische School,

overwegende, dat de herziening van een stuk der Belijdenis eene ernstige zaak is, die niet dan met de hoogste behoedzaamheid en in geval van noodzakelijkheid ter hand genomen mag worden,

overwegende eindelijk, dat herziening van de bedoelde zinsnede niet uitsluitend negatief, maar bepaald positief zou moeten wezen, en de tijden, om tot eene juiste

¹⁾ Uitgave van 1561: het woord des Evangelies overal te doen prediken. Fransche tekst: faire prêcher l'Évangile partout. Latijnsche tekst: operamque dent ut verbum Evangelii ubique praedicetur.

duidelijke en eenparige omschrijving van de taak der Overheid ten opzichte van het Evangelie en de Kerk van CHRISTUS te komen niet geacht kunnen worden rijp te zijn,
 besluite, het voorstel betreffende wijziging der thans vigeerende redactie van Art. 36 der Nederlandsche Geloofsbelijdenis niet in de Kerken aan de orde te stellen.

B. VAN SCHELVEN, *Rapporteur.*

BIJLAGE LXXXV.
 (Art. 127).

Rapport in zake Q 14 van het Agendum.

Welcerwaarde en Eerwaarde Broeders,

De Classis Hallum heeft zich tot uwe Synode gewend met een schrijven, waarin onder letter b het voorstel wordt gedaan:

„bij de Regeering aan te dringen op wegneming van velerlei, dat onchristelijk is, „o.a. het reizen van militairen op Zondag, het vloeken in het leger en dergelijke”.

Het komt Uwe Commissie voor, dat dit voorstel in veel te algemeene termen vervat is, om voor vruchtbare bespreking in aanmerking te kunnen komen.

De Synode toch kan zich onmogelijk tot de Regeering wenden met eenig verzoek of klacht, wanneer haar geen bepaalde feiten van reizen op Zondag door militairen en vloeken in het leger ter kennisse zijn gebracht, en wanneer het bovendien niet duidelijk blijkt, dat de Regeering in zulke gevallen iets kan doen.

Toch werd er in de besprekingen van dit voorstel een en ander te berde gebracht, dat voor de Commissie aanleiding was uwe Synode te adviseeren: [volgt in Art. 127].

S. HUISMANS, *Rapporteur.*

BIJLAGE LXXXVI.
 (Art. 128).

Rapport in zake Q 9, (27) en 29 van het Agendum.

Weleerwaarde en Eerwaarde Broeders,

De Raad der Gereformeerde Kerk te Zeist dringt er bij Uwe Synode op aan, dat zij H. M. de Koningin zal verzoeken om door H. M. Regeering vanwege den nood der tijden een biddag in den lande te doen uitroepen.

Adhaesie aan dit voorstel is betuigd door den Raad der Gereformeerde Kerk te Gouda, alsmede door dien van Oostzaan, behoudens een vergissing in dezen Kerkeraad, die meent, dat bovengenoemd voorstel is ingediend door den Raad der Kerk van Amsterdam.

Uwe Commissie heeft na overweging van een en ander besloten, uwe Synode te adviseeren [volgt in Art. 128].

Namens de Commissie,

S. HUISMANS, *Rapporteur.*

BIJLAGE LXXXVII.
(Art. 129).

**Schrijven van de Algemeene Vergadering van Zending-
arbeiders op Midden-Java over uitbreiding van den
Zendingarbeid in de Buitenbezittingen.**

*Aan de Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland,
vergaderd te 's Gravenhage Augustus en September 1914.*

WelEerwaarde en Eerwaarde Broeders.

Nu, niet alleen buiten den kring der Gereformeerde Kerken in Nederland, maar ook in eigen boezem stemmen opgaan, om den zendingarbeid in de Buitenbezittingen uit te breiden ten koste van Java (zie de Heraut, No. 1882, 2e pagina, 3e kolom, Artikel: Onze Zending), en we niet weten of deze zaak op deze Synode ter sprake zal komen, nemen we de vrijheid het volgende onder de aandacht Uwer Vergadering te brengen.

1. Wanneer gezegd wordt, dat op Midden-Java, voorzover dit zendingsterrein is der Gereformeerde Kerken, reeds jaren lang gearbeid is, dan is dat zeer zeker juist. Toch mag daarbij niet worden vergeten, dat de geschiedenis onzer Zending in twee, sterk van elkaar onderscheiden perioden is verdeeld, en dat de vrucht van den arbeid der eerste periode (door wiens schuld dan ook) voor onze Zending grootendeels verloren is gegaan. Toen SADRACH en zijn volgelingen in 1899 overgingen tot de Apostolische Gemeente, moest de arbeid nagenoeg van voren af aan beginnen. De ruim 1550 Inlandsche Christenen op ons zendingsterrein¹⁾ zijn bijna uitsluitend de vrucht van den arbeid der laatste 15 jaren, een periode, veel te kort, om te beoordeelen, of de arbeid inderdaad met onvruchtbaarheid is geslagen.

2. Sedert 1900 is met meer kracht en meer systematisch op Midden-Java gewerkt dan voor dien tijd. Toch kan men daarom allerminst zeggen, dat ons zendingsterrein al deze jaren bearbeid is. Het percentage der bevolking, dat wij met het Evangelie bereikt hebben, is nog betrekkelijk gering. En geen wonder. De bevolking van Midden-Java, waaronder de Gereformeerde Kerken arbeiden, is grooter dan die van geheel Nederland.

Niettegenstaande aan zooveel millioenen het Evangelie gebracht moest worden, bleef het aantal missionaire predikanten, -onderwijzers en -artsen steeds ver beneden de twintig²⁾. Bovendien moest sedert 1900 opnieuw een begin gemaakt worden met de opleiding van helpers, zoodat er nog altijd veel te kort zijn. Al is er dus 15 jaren op het terrein gearbeid, er is geen sprake van, dat het al dien tijd voldoende is bewerkt. Ook dit feit dringt er toe, het oordeel over de onvruchtbaarheid van den arbeid op te schorten.

3. Niettegenstaande deze kortstondige, geheel onvoldoende bearbeiding van het terrein is het werk toch niet onvruchtbaar geweest.

Een vergelijking met terreinen in de Buitenbezittingen als Nieuw-Guinea of Borneo, over een even lange aanvangsperiode, valt, wat de vrucht betreft, zeer in het voordeel van de Midden-Java-zending uit. Toch rekent men Nieuw-Guinea en Borneo thans onder de hoopvolle terreinen. In Afrika, Voor-Indië, China en Japan, schier overal was het aantal Christenen na een kortere of langere aanvangsperiode immer nog gering. In heel China waren na 15 jaren zending niet meer Christenen dan nu op Midden-Java alleen (in 1857 ± 2000) en op de Goudkust in Afrika telde het Bazelsche Genootschap na 30 jaren ± 660 Christenen.

Op Midden-Java hebben zich in enkele jaren hier en daar gemeenten gevormd, wier bestaan bewijst, dat de HEERE op Midden-Java werkt. Het past ons niet daarin te roemen, maar wel moeten we daarin roemen GODS macht en liefde, die ook hier Zijn Kerk vergaderde, al is ze nog zwak en klein. Dat de HEERE werkt, is niet alleen

¹⁾ En niet 1277, zooals de Heraut abusievelijk opgaf.

²⁾ Van 1900—1902 4 Predikanten, 1 Arts, 1 Onderwijzer = 6 personen.

Van 1902—1904 3 Predikanten, 1 Arts, 1 Onderwijzer = 5 personen.

Van 1904—1906 4 Predikanten, 2 Artsen, 1 Onderwijzer = 7 personen.

Van 1906—1912 6 Predikanten, 2 Artsen, 2 Onderwijzers = 10 personen.

In 1914 7 Predikanten, 4 Artsen, 3 Onderwijzers = 14 personen.

Dus de eerste zes jaren gemiddeld 6 personen; de daarop volgende jaren gemiddeld 10 à 11.

Hierbij dient in aanmerking genomen, dat deze arbeiders: a een langen leertijd nodig hadden op het terrein, eer zij over genoegzame ervaring konden beschikken; b vaak tijdelijk aan den arbeid onttrokken werden door ziekte en verlof.

moedgevend, maar maakt ook onze verantwoordelijkheid grooter. Wanneer Hij ons voorgaat, mogen wij niet achterblijven, vooral nu we zien, dat het aantal geloovigen zich langzaam maar geleidelijk uitbreidt ¹⁾).

4. Er moet wel onderscheid gemaakt worden tusschen de Zending onder de Mohamedanen en die onder animistische Heidenen. De laatste draagt in sommige streken van den Archipel veel rijker vrucht, dan de Mohamedanen-zending ²⁾. Overal doet zich het verschijnsel voor, dat het Mohamedanisme zich veel sterker verzet tegen het Evangelie dan het animistische Heidendom. Het is daarom ter beoordeeling van de resultaten niet billijk de Mohamedanen-zending te vergelijken met de Zending onder heidensche natuurlvolken.

Men vergelijke onze Zending op Java met de Mohamedanen-zending elders en dan blijkt, dat de arbeid onder den Islam nergens zooveel vrucht draagt als juist op Java. Op de Algemeene Nederlandsche Zendingsconferentie in 1913 te Amsterdam gehouden werd o.a. medegedeeld, dat in Egypte bij een aantal van 100 à 200 zendingsarbeiders het aantal bekeerlingen niet meer dan 300 bedraagt ³⁾.

Java steekt dus gunstig af bij andere Mohamedaansche landen. Ook staat Midden-Java volstrekt niet ten achter bij andere deelen van Java (Oost-Java, waar zooveel langer gearbeid is, niet medegerekend). Dit trekt zoozeer de aandacht, dat Dr ZWEMER voornemens is een studiereis te maken naar Java, omdat de Zending onder den Islam hier zulk een verrassend groot resultaat heeft opgeleverd.

5. Het is een verblijvend verschijnsel, dat in de Buitenbezittingen een begeerte openbaar wordt om van godsdienst te veranderen. Dit geldt echter alleen van de animistische streken in de Buitenbezittingen en met name van die streken, welke reeds door een of andere zendingscorporatie bezet zijn. Java te verlaten en naar de Buitenbezittingen te gaan, zou dus insluiten, of dat we onze krachten moesten aanbieden aan een of andere bestaande corporatie en dus onze zelfstandigheid moesten prijs geven, of dat we, ten koste van groote finantieele uitgaven, nieuw terrein moesten zoeken, waarvan we nog minder dan van Java kunnen zeggen of de arbeid belangrijke vrucht zal afwerpen.

Uit finantieel oogpunt zou inkrimping op Java en bezetten van een nieuw terrein in de Buitenbezittingen niet te verdedigen zijn. Al wat in de 1e periode voor de Zending wordt uitgegeven kan beschouwd worden als bedrijfskapitaal, waarvan pas in later jaren rente wordt getrokken. Zoo we ons nu van Midden-Java terugtrokken, zou al wat daar uitgegeven is voor de voorbereiding van zendingsarbeiders en opleiding van helpers, voor scholen en hospitalen zoo goed als verloren zijn. We zouden ons al deze uitgaven voor een nieuw terrein opnieuw moeten getroosten; al de voordeelen van kennis van land en volk enz. zouden we wegwerpen en een eenigszins ontgonnen terrein verlaten om het ontginningswerk opnieuw te beginnen in een ander gebied. Op gevaar af, dat na eenige jaren schijnbaar vruchteloos arbeiden opnieuw zou worden gezegd: de vrucht die wij oogsten is te gering. Waarschijnlijk zou dan naar Midden-Java terug worden verlangd, maar het verlaten terrein zou bezet zijn door anderen.

6. Doch ook afgezien van dit alles zou 't meer dan onverantwoordelijk zijn Midden-Java geheel of gedeeltelijk te verlaten, om de volgende redenen:

a. Java is nog altijd verreweg het belangrijkste deel van Indië. Het heeft verreweg het grootste aantal inwoners en geeft zoowel op religieus als op elk ander gebied den toon aan in geheel den Archipel. Van geheel Java is het Javaansche volksleven op Midden-Java, met name op ons terrein het zuiverst bewaard gebleven. Er is haast geen reden denkbaar, die het verlaten van zulk een belangrijk terrein zoude wettigen.

b. Hoewel Java altijd het belangrijkste van den Archipel is geweest, is het nochtans uit dwaze Mohamedanenrees het langst gesloten gebleven voor de Zending.

Het is nog geen eeuw geleden, dat op de 1e Javaansche Bijbeluitgave (gereed gekomen in 1829) beslag gelegd werd door het Nederlandsch-Indisch Gouvernement. Eeuwen lang werden de geestelijke belangen van Java, dat Nederland zooveel stoffelijk voordeel

¹⁾ De visitatie der Zendingsposten in 1913 leerde, dat het aantal Javaansche en Chineesche Christenen in drie jaar met 284 toegenomen is, d.i. met 95 per jaar. De gewone bevolkingsaanwas is 1 op 60, zoodat 22 à 26 op rekening der normale vermeerdering gesteld moeten worden. Het aantal Javanen en Chineezzen, die uit Mohamedanisme en heidendom gewonnen werden, mag voor ons terrein op Java dus gesteld worden op ruim 70 per jaar.

²⁾ Toch is Soemba daar om te bewijzen, dat zelfs onder animistische natuurlvolken het Evangelie niet dadelijk opgang vindt.

³⁾ Vergelijk: Verslag Algemeene Nederlandsche Zendingsconferentie gehouden te Amsterdam 24—27 November 1913.

aanbracht, verwaarloosd. Nog altijd staat de bearbeiding van Java verre ten achter bij die van de Buitenbezittingen¹⁾. En nu eindelijk de belangstelling toeneemt, zouden we het moeten verlaten, eer de arbeid (wat onze Kerken aangaat) nog recht aangevangen is.

c. Trokken we ons terug uit Midden-Java, dan zou dit verraad zijn tegenover de gemeenten, die reeds gevormd zijn. Wij mogen hen niet aan zichzelf overlaten, omdat zij nog te zwak zijn, om geheel zelfstandig te staan. Niet meer te zorgen voor het bestaande, zou gelijk zijn met het in de toekomst der vernietiging prijs te geven of het te drijven in de armen van SADRACH of van Rome.

d. Wanneer we ons terugtrokken van Java, zou dit op de Mohamedanen den indruk maken, dat we het pleit verloren hadden en tegen de macht van den Islam niets vermochten. En dat, terwijl de geestelijke strijd met den Islam, zoo hier als elders, pas aangebonden is. 't Zou al van weinig moed getuigen, als onze Gereformeerde Zending den strijd reeds opgaf, eer ze zich recht had aangegord.

En wat zou men zeggen van de Christelijke barmhartigheid, die de hand, welke door den medischen dienst wordt uitgestrekt tot leniging van allerlei ellende en die waarlijk niet wordt teruggevoerd, zoo spoedig introk, omdat we ons doel niet dadelijk bereiken?

e. Het is voor iedereen duidelijk, dat de HEERE bezig is een werk te werken op Java. Het Javaansche volk begint te ontwaken en het volksleven ondergaat op elk gebied eene verandering als nooit te voren. We gelooven, dat GOD deze ontwakings van Java dienstbaar zal maken aan de bevordering van de komst van zijn Koninkrijk, ook al zien we nog niet op welke wijze dit geschieden zal.

Moedgevend is het feit, dat het Christelijk onderwijs inzonderheid onder de hoogere standen op Midden-Java zich uitbreidt en dat er een stroom van Christelijke lectuur²⁾, die met graagte gekocht en gelezen wordt, over Java gaat; terwijl we ons in de Buitenbezittingen zouden moeten wenden tot volken, die nog lezen moeten leeren.

Indien Java ooit door de Zending zou moeten worden verlaten, dan toch zeker niet in een tijd als deze.

f. De tegenstanders van de Zending beweren tot vervelens toe, dat zij niet op Java, maar in de Buitenbezittingen moet werken, omdat de arbeid op Java toch niet te beduiden heeft. Waarom lieten ze de Zending met name die op Midden-Java niet met rust, indien ze toch geen invloed heeft? Het antwoord daarop behoeft door ons niet te worden gegeven, want voor ieder voorstander van de Zending zal het duidelijk zijn. We nemen echter de vrijheid te waarschuwen tegen de neiging om wapenen tegen de Java-zending te ontleenen aan haar tegenstanders.

g. Zeker zou het denkbaar zijn, dat er een tijd aanbrak, waarin onze Zending 't stof van de voeten mocht schudden en Java mocht verlaten, al was het nog niet gekerstend. Doch dit zou in geen geval mogen geschieden, voordat de Gereformeerde Kerken al haar krachten hadden ingespannen om haar terrein geheel en voldoende te bearbeiten, en nadat gebleken was, dat de menschen het Evangelie niet meer wilden ontvangen. Wij mogen thans niet zeggen, dat wij op Java niet ontvangen of uitgeworpen worden, ook al zijn er velen, die de boodschap des heils nog niet verstaan en waardeeren.

De Zending is geen handelszaak, die voortgezet of opgeheven wordt naar gelang de winst, die ze afwerpt. Het is de vraag, wat onze roeping is. Deze hebben we met alle kracht te vervullen, afgezien van het resultaat.

h. Naar onze overtuiging moet daarom de arbeid op Midden-Java met onverminderde kracht worden voortgezet. Inkrimping van het werk staat nagenoeg gelijk met opheffing. Stilstand is reeds achteruitgang. GODS bevel, als de zegen, aanvankelijk aan het werk geschonken, eischen, dat de Gereformeerde Kerken voortvaren. Het moge ons verborgen zijn op welke wijze, in welke mate en gedurende welk tijdsverloop de HEERE Java kerstenen zal, wij weten dat, als het Zijn tijd is, een volk als op eenen dag geboren wordt.

Namens de Algemeene Vergadering van zendingsarbeiders op Midden-Java,

H. A. VAN ANDEL, *Praeses.*

K. DIJKEMA, *Scriba.*

DJOKJAKARTA, Juni 1914.

1) Terwijl op de Buitenbezittingen onder ongeveer 7 miljoen menschen ruim 150 Europeesche zendingsarbeiders en 20 hulppredikers werkzaam zijn, is het aantal zendingsarbeiders op Java met 30 miljoen inwoners niet meer dan 75 (Op de Buitenbezittingen voor 1 miljoen menschen 25 personen, op Java voor 1 miljoen nog geen drie).

2) In 1913 werden op Midden- en Oost-Java 37000 Bijbelgedeelten in 't Javaansch verkocht. Bovendien werd onder de Javanen verspreid tal van andere Javaansche Christelijke geschriften én allerlei Maleische Christelijke lectuur.

BIJLAGE LXXXVIII.
(Art. 129).

**Advies in zake uitbreiding van den Zendingsarbeid
in de Buitenbezittingen. Agendum F 5, 6.**

*Aan de Generale Synode der Gereformeerde Kerken in Nederland,
vergaderd te 's Gravenhage October—November 1914.*

WelEerwaarde en Eerwaarde Broeders!

In handen der Commissie Sectie II werd gesteld:

1. het bezwaarschrift van de Algemeene Vergadering der Zendingarbeiders op Midden-Java, vermeld op het Synodaal Agendum onder letter F 5,
2. het voorstel van de Particuliere Synode van Friesland ten Noorden, vermeld op het Synodaal Agendum onder letter F 6, luidende:

„De Generale Synode doe stappen tot onderzoek van de vraag, of het ook mogelijk en noodzakelijk is, dat de Gereformeerde Kerken meer dan tot nu toe Zending gaan drijven in de Buitenbezittingen”.

Bovenbedoeld bezwaarschrift richt zich tegen stemmen, die in den boezem der Gereformeerde Kerken opgingen, om den Zendingsarbeid in de Buitenbezittingen uit te breiden ten koste van dien op Java. Met klem van redenen wordt daar betoogd, dat niettegenstaande een kortstondige en geheel onvoldoende bearbeiding, de resultaten op Java zoodanig zijn, dat zij de vergelijking met de resultaten in vele heidensche streken, maar vooral in andere Mohammedaansche landen glansrijk kunnen doorstaan. Volgens de Broeders op Midden-Java zou het noch finantieel, noch uit een oogpunt van juist Zendingbeleid te verdedigen zijn, als men de Zending op Midden-Java zou willen opheffen of inkrimpen ten bate der Missie in de Buitenbezittingen.

De Commissie meent, dat lezing en gezette overweging van dit belangrijk bezwaarschrift dergenen, die hierin tot handelen geroepen zijn, zeer is aan te bevelen, waarom zij der Synode voorstelt het Bezwaarschrift in pleno in de Acta der Synode op te nemen.

Door dit bezwaarschrift en door het verzoek van de Particuliere Synode van Friesland ten Noorden, ziet zich de Synode genoodzaakt uitspraak te doen inzake een kwestie, die in den laatsten tijd in de kerkelijke pers zoo zeer in bespreking geweest is: de vraag of onze Kerken, hetzij met gedeeltelijke opheffing, beperking of inkrimping harer Zending op Java, hetzij met volledige handhaving en voortzetting harer Missie op Java, een nieuw arbeidsveld in de Buitenbezittingen hebben te aanvaarden.

Met de Broeders op Midden-Java is ook Uwe Commissie van oordeel, dat van opheffing, inkrimping of beperking der Gereformeerde Zending op Midden-Java vooralsnog geen sprake mag zijn. Alhoewel een zoodanig voorstel de Synode niet langs kerkelijken weg bereikt heeft en dit ook allerminst schijnt te liggen in de bedoeling van het verzoek van de Particuliere Synode van Friesland ten Noorden, meent de Commissie, dat het toch goed zal zijn ter geruststelling van de Broeders op Midden-Java en van het kerkelijk publiek in Nederland dit met nadruk te constateeren.

Of het nu „mogelijk en noodzakelijk” is bij volledige handhaving onzer Missie op Midden-Java en Soemba een nieuw arbeidsveld in de Buitenbezittingen te entameeren, is een vraag, die de Commissie niet zóó maar voetstoots meent te kunnen beantwoorden. Zeker zou men thans reeds kunnen uitspreken, dat de tegenwoordige gedrukte tijdsomstandigheden het aanvaarden van een nieuw arbeidsveld zeer bezwaarlijk maken, zoo niet geheel uitsluiten. Doch aangezien van de toekomstige ontwikkeling der zaken niets te zeggen valt, zou de Commissie de kwestie liever overwogen willen zien buiten verband met den mogelijk slechts tijdelijken druk der omstandigheden. Zij meent diensvolgens de Synode te moeten adviseeren, den Deputaten der Generale Synode voor de Zending onder de Heidenen en Mohammedanen op te dragen, te onderzoeken, in hoeverre met een onverkorte en onverminderde voortzetting onzer Missie op Java en Soemba er middelen kunnen gevonden worden om een nieuw terrein onder de animistische volkeren in de Buitenbezittingen te aanvaarden, en daarover de eerstkomende Synode te dienen van advies.

Uwe Commissie stelt derhalve U voor: [volgt in Art. 129].

Namens de Commissie,

B. J. ESSER, *Rapporteur.*

BIJLAGE LXXXIX.
(Art. 129).

**Declaratie van Dr A. KUYPER, in zake de Missie
in de Buitenbezittingen,**

*ingediend op de Generale Synode der Gereformeerde Kerken,
gehouden te 's Gravenhage, op 4 November 1914.*

Uit drieërlei oogpunt zou ik mij niet verantwoord achten, indien ik een korte toelichting, rakende dit geschilpunt, terughield. 1o. Als gewezen Minister draag ik mede-verantwoordelijkheid voor de aanstelling van Generaal VAN HEUTZ tot Gouverneur-Generaal in Indië; 2o. als gewezen lid der Gereformeerde Synode van Middelburg, voel ik mij verantwoordelijk voor de toen in zake de Zending gekozen gedragslijn; en 3o. als reiziger in het land van den Islam voel ik mij gehouden van voorlichting te moeten dienen aan hen, die den Islam niet anders dan hetzij uit geschriften, 't zij door verblijf in onzen Oost-Indischen Archipel kennen.

Generaal VAN HEUTZ heeft als Bewindvoerder in Indië een daad verricht, die voor onze Zending in de Oost van zeer gewichtige beteekenis was. Een groot deel van onze Buitenbezittingen was, toen hij op Buitenzorg den zetel innam, weinig meer dan nominaal bezit. Nu zag hij 't eerst in, hoe dit, vooral bij het opkomen van de geheel nieuwe beweging in Oost-Azië, voor ons gevaarlijk kon worden. Dit bewoog hem toen, met tact, beleid en veerkracht, dit nominaal bezit *reel* te maken, en het was de onlangs afgetreden Minister H. COLIJN, die daarbij zijn rechterhand was, en dit grootsche werk op zijn last tot stand bracht.

Ons bezit werd nu *reel*.

Juist dit echter bracht in de godsdienstige overtuiging van de bevolking dezer gewesten een volstrekten ommekeer te weeg. Zij waren Animisten, en het Animisme kan zich zulk een politieke wijziging van den toestand niet anders verklaren, dan uit machteloosheid of boosheid van zijn beschermgeesten. De heer COLIJN was de eerste om hier te lande op dezen gedachten ommekeer in de gevoelens dezer Animisten te wijzen. Hij lichtte er ook mij over in, en *syn* oordeel was toen, dat, nu deze Animisten hun vroegere goden loslieten, het op den weg van de Christenen in Nederland lag, onverwijd van deze gesteldheid der geesten gebruik te maken, en op krachtige wijze missionair onder deze volken op te treden. Nu toch bestond er een kans, zooals vroeger nooit gekend was, en als nimmer zou terugkeeren, om deze streken voor het Evangelie te winnen. Doch dan moest ook toegetast, want de zaak dulde geen uitstel, daar anders, eer we een kwart eeuw verder waren, de Islam ook deze volken voor zich zou gewonnen hebben.

Van uitstel kon hierbij dus geen sprake zijn. Zoo ergens, dan kwam het hierbij op onmiddellijken spoed aan.

Nu bracht dit met name de Gereformeerde Zending in een zeer moeilijk parket.

Op tweeërlei terrein werkte ze. In de Buitenbezittingen, ook onder de Animisten, op Soemba, en voorts hoofdzakelijk in Midden-Java onder den Islam. Vooral die tweede Zending nam aller kracht in beslag. Djokja en Solo vooral werden almeer twee machtige steunpunten voor het Evangelie, waarvan men groote verwachtingen mocht koesteren. Soemba kwam er wel bij, maar de Zending op Java had toch aller hoofd en hart gewonnen. Men wenschte dan ook niets liever, dan alle kracht op Java te blijven saamtrekken. En van de geheel veranderde positie in de Buitenbezittingen nam meer dan één liefst zoo weinig mogelijk notitie.

Dit nu was te verstaan.

In een vroegere periode had het Gouvernement ons steeds naar de Buitenbezittingen verwezen. Op Java achtte de Regeering, lange jaren, de Missie niet zonder gevaar. Tegen die laffe houding van de Regeering was op de Synode van Middelburg ook mijn protest uitgegaan, en met voorliefde had men zich toen onzerzijds op Java geworpen. Waarom dan nu in die taktiek niet volhard? Men nam daarom van de geheel gewijzigde positie in de Buitenbezittingen liefst zoo weinig mogelijk kennis; leende aan de dringende roepstem, die van daar uitging, liefst niet te veel gehoor; en scheen het soms zelfs euvel te duiden, indien, van wat kant dan ook, op het spoed-eischende van den nieuw geschapen toestand bijzondere nadruk werd gelegd. Ook op mijn advies, op de Synode te Middelburg gegeven, beriep men zich daarbij, gelijk voor de hand lag, herhaaldelijk.

Hoe verklaarbaar dit nu ook was, het mocht mijnerzijds niet worden ontzien. Als waar is, wat met name de heer COLIJN ook mij op 't hart bond, dat de kans voor het Evangelie in de Buitenbezittingen thans een geheel eenige is, althans een veel grootere dan ooit te voren, en dat, laten we die verrassende kans voorbijgaan, ze nooit

terugkeert, wij alsdan de Islam zich binnen een kwart eeuw zonder twijfel 'op heel die streek werpt, en wel zóó, dat wij er nooit meer beheerschenden toegang verkrijgen, — dan geldt het hier een gebiedende spoednoodzakelijkheid, waarop door ieder onzer gelet dient te worden.

Vloeide hieruit nu voort, dat men zijn kerkelijke Zending op Java had op te geven, onze hospitalen en scholen had te sluiten, om nu plotseling, en met haast, al onze missionaire krachten naar geheel andere streken buiten Java over te brengen?

Natuurlijk *niet*, en nimmer had men het mogen voorstellen, alsof ooit deze consequentie uit den gewijzigden toestand in de Buitenbezittingen door mij, of door wien ook, werd afgeleid.

Het tegendeel was waar. Veeleer drong ik er steeds op aan, dat we het *Je Maintiendrai* ook op Java zouden toepassen. Het prijsgeven toch van onze positie op Java zou een wijken voor den Islam zijn, waardoor onder de Javanen een dunk over de machteloosheid van onze Missie zou ontstaan, die nimmer meer ware goed te maken.

Wat uit de nieuwe casuspositie voortvloeide, bestond integendeel uit deze twee: Ten eerste, dat we in den eersten aanloop geen verdere uitbreiding aan onze Missie op Java konden geven, noch inzake nieuwe posten, noch voor de hulpdiensten, daar dit onze beschikbare krachten in geld en personeel geheel zou uitputten. En ten tweede dat, waar we Java in geen geval mochten loslaten, nieuwe inspanning zich er op richten moest, om in de Buitenbezittingen, naast Soemba, zoo spoedig mogelijk een tweeden, zoo mogelijk een derden post te bezetten.

Daarentegen te zeggen, gelijk thans enkelen er toe neigden: „O, voorzeker, er is in de Buitenbezittingen een kans voor de Missie zooals vroeger nooit. En die kans eischt spoed. In een kwart eeuw toch is ze verspeeld, en bezet de Islam het terrein. Maar ons raakt, noch deert dit. Wij immers hebben alleen met Java te doen”, — is voor wie ernstig doordenkt, in volstrekten zin onhoudbaar.

Veeleer zijn we plichtshalve gehouden, al is 't dat wij Java niet kunnen noch mogen loslaten, nieuwe krachten in te spannen, om buiten en behalve onze zorgen voor Java, ook nog aan de roepstem uit den overigen Archipel gehoor te geven; met het oog daarop onder de Javanen voorshands tot geen *uitbreiding* van actie over te gaan; en ook om, waar wij op Java grootendeels gebonden zitten, andere Vereenigingen met de kracht van ons woord aan te sporen, deze geheel eenige aan het Christelijk Nederland geboden kans ten zegen te doen strekken. Mits we dan ook ons *woord* door ons eigen *voorbeeld* steunen.

Maar wat nooit mag is, voor deze geheel eenig schoone kans, die thans aan het Christelijk Nederland geboden wordt, een sluier te hangen, het oor te sluiten voor de roepstem, die uit de Buitenbezittingen tot ons doordrong, en stil op Java door te werken, als ging wat daar buiten ligt ons niet aan.

Hadden dan ook de broeders, die voor dit Javaansche monopolie opkwamen, kloek en volmondig het exceptioneele van de kans buiten Java erkend, er GOD voor gedankt, en gezonnen op middelen om er profijt van te trekken, mits, en op beding, dat onze Missie op Java geen schade leed, en we voor den Islam op Java de vlag niet streken, er ware niets op hun pleidooi af te dingen geweest.

Gelijk het nu liep, mocht daarentegen een woord van broederlijke critiek niet uitblijven. En dit te minder, daar er mijnerzijds geen oogenblik aan gedacht is Java los te laten, en ik er veeleer onze eer in stelde, waar anderen uitsluitend voor de Papoea's en andere Animisten opkwamen, het principieel ook voor Java op te nemen. Niet, ik spreek dit zonder aarzelen uit, met te veel hoop op winst, maar *uit besef van plicht en roeping*.

Op Java is wat onzen Archipel aangaat, het centrum van de Islamitische macht, en daarom mag, nu Java onder de hoogheid van een Christelijke Mogendheid verkeert, in dit *centrum* het altaar voor het Evangelie niet ontbreken.

Alleen wachte men zich aan de overzijde voor historisch gewraakte en alle bewijs missende voorstellingen, die zoo vaak, hier en elders, het voor de Missie offerend publiek misleid hebben. De Islam heeft in den loop der historie steeds getoond, de Christelijke Kerk, zelfs in ongelooflijk korten tijd te kunnen neerhalen, maar omgekeerd is de Christelijke Missie tegenover den Islam, eeuw in eeuw uit, in alle landen, steeds bijna onmachtig ter doelbereiking gebleken.

De Animisten zijn zeer wel voor het Evangelie te winnen. In Amerika heb ik met tal van Negers kennis gemaakt, en, zoo bij mannen als bij vrouwen, een bezielde waarachtige belijdenis van den CHRISTUS gevonden, die veel blanken beschaamde. Uit Suriname weten we, hoe ook daar de Zending der Hernhutters met uitnemend resultaat onder de Negers en halfbloeden gewerkt heeft.

Ook onze eigen Archipel levert er bewijs voor. Terwijl op Java's ruim dertig millioenen de Christelijke groep inlanders verdwijnend klein bleef en nauwelijks meetelt, mogen we op Amboina, in de Minahassa, en elders, ons verheugen in een breede schaar van

gedoopten, die nu reeds een zelfstandige positie innemen. Uit de landen van den Islam daarentegen is niet één enkel voorbeeld van een daaraan geëvenredigd succes aan te geven. Zeker, er wordt hier en daar vooral door moderne zendelingen op gespeculeerd, om het ongeloof ook onder de Mohammedanen te doen veldwinnen, en als zulke afdolenden dan breken met de Moskee, beroemt men zich hierop, alsof hiermede winste voor het Evangelie ware behaald. Doch ook onder óns althans laat niemand zich hierdoor verschalken. Vraagt men daarentegen naar streken, die vroeger onder den Islam verkeerden, en nu heel of halverwege gechristianiseerd zouden zijn, dan staat men, met de wereldkaart voor zich, beschaamd en verlegen.

Heele landen heeft de Islam aan het Christendom ontrouwd, maar een land, door de Christenheid op den Islam heroverd, bestaat er eenvoudig niet.

Nu had ik, kort na mijn aftreden als Minister, op de verderaf liggende streken van Azië na, schier geheel het land van den Islam te bereizen.

Ik toog door Europeesch Turkije, met Constantinopel als middenpunt; ik doorreisde Klein-Azië tot Iconium; reisde door geheel Syrië en Palestina; ging toen naar Afrika, bezocht Egypte, Nubië en Soedan ten Oosten, en in Noord-Afrika Tunis, Algiers en Marokko.

Hier nu waren overal Missiën. In Azië zelfs zeer groote en weelderige Missiën, scholen met prachtgebouwen, hospitalen van de fijnste keur, talentvolle zendelingen, ruimgevulde kassen, en dit alles, in Klein-Azië, Syrië en Palestina vooral door machtige Regeeringen gesteund. Wie op de hoogte is, weet hoe de Fransche Regeering aan de door haar gesteunde Zending haar invloed in de Middellandsche zee dankte, en hoe Italië, dat Frankrijks concurrent werd, in heul en hulp aan de Missie geboden, met Frankrijk wedijvert. Men kan, al denkt men slechts aan het praalgebouw dat door de Italiaansche Regeering in Smyrna voor de Missie is opgericht, schier niet denken wat meer had kunnen gedaan worden. Deze alzijdige Missie liet metterdaad geen poging onbeproefd, om op de publieke opinie in te werken, en zij ziet zich bovendien hierbij gesteund door velerlei Christelijke Kerken, die in deze landen van den Islam nog altoos kwijnend heur bestaan rekken. Met het ongeloof van de naam-Christenen, gelijk wij op Java, heeft de Missie in deze streken ganschelijk niet te worstelen. En toch, vorderingen, die dien naam waard zouden zijn, maken deze Missiën niet. De scholen, die ik bezocht, waren schier allen bezet met kinderen van Mohammedaansche ouders, maar de Missionairen beklagden zich, dat het helaas bijna altijd ploegen op steengrond was. En kwamen er soms enkelen tot bekeering, dan was het zaak, ze zoo spoedig mogelijk naar Europa in veiligheid te brengen, daar ze anders hun leven niet zeker waren. Zelfs in Palestina, waar de Christelijke Kerk, dank zij den steun van Russen en Franschen en Duitschers, zoo prachtig optreedt, is bij de zonen van den Islam toch bijna niet te vorderen. In Egypte zijn de Kopten nog, maar ze kunnen geen terrein meer veroveren. Nubië, dat van 630—1563 nog Christelijk bleef, ging in de 16e eeuw geheel voor den CHRISTUS verloren, en er is geen kerk of kapel meer van beduidenis. In Tunis, Algiers en Marokko stond het nog bitterder. Overal missionaire actie, maar keer in den stand der geesten kon schier nergens geconstateerd. Veel zendelingen stelden hun Missiën wel zoo schoon mogelijk voor, opdat de missionaire ijver in het moederland niet verflauwen zou, maar wie ter plaatse den stand van zaken opneemt, vindt zich steeds en onveranderlijk teleurgesteld.

Toch mag dit er nooit toe leiden, om er ook maar, aan te denken, dat we Java zouden loslaten. Onze positie mag daar zelfs niet verzwakt. Niet om jacht op succes, gelijk ik schreef, maar *uit besef van plicht en roeping*. We mogen voor de Halve Maan de banier van het Evangelie niet strijken. Bovenal niet in een land, vijfmaal zoo sterk bevolkt als het onze, en waar een Christelijke Mogendheid als Nederland het gezag heeft uit te oefenen.

Zelfs wensch ik verder te gaan. Niet in volstrekten zin geef ik voor als nog alle hoop prijs dat op Java in de toekomst mogelijk zou blijken, wat overal elders op teleurstelling uitliep. De band, die de Javaansche ziel aan den Islam verbindt, is niet zoo fanatiek getint als in Klein-Azië en Syrië, SADRACH's optreden teekent. Onze Zending is er kerkelijk. Het kon een gelukkige exceptie zijn. Wel vrees ik, dat ook hier de tooverklank van bovenaardsche zelfverheffing, die de Islam allerwegen in de ziel van zijn belijder doet trillen, ten slotte de geesten betooveren zal, maar ook ik blijf toch zelf nog altoos vasthouden aan de hoop, of misschien op Java de toekomst ons nog een verrassing kon bereiden.

Men schijnt onder de Moslim op Java, nu de Missie krachtiger doorwerkt, niet al te gerust. Zelfs ging men er reeds toe over, zich te gaan verdedigen. In deze apologetiek nu kon een levensteeken schuilen. Of 't zoo zijn zal, kan niemand uitmaken. Maar ook hier doet hoop op hoop toch leven.

Maar, wat hier ook van aan zij, en welke verrassing ons hier ook bereid moge wezen, in geen geval is hier haast.

Er is dan ook niemand, die beweert, dat Nederlands Missie in de Buitenbezittingen wel wachten kan, tot Java een Christenland is geworden. En zoo blijven we derhalve staan voor de alles overheerschende chronologische tegenstelling. Op het geestelijk erf van de Buitenbezittingen is alle kans verspeeld, *tenzij er onmiddellijk worde doorgetast*, op Java is van zulk een exceptioneelen spoed en van zoo fatalen termijn geen sprake.

Mijn conclusie blijft derhalve: We mogen er niet aan denken, Java los te laten. Plichtshalve mogen we zelfs geen post op Java prijs geven. Slechts mag geen oogenblik vergeten, dat er naast Java, ook buiten Soemba gerekend, nog een tweede missieterrein voor Nederland open ligt, en dat op dat tweede terrein zich thans een dusver nooit gekende gunstige kans aanbiedt, doch een kans die in een kwarteeuw verspeeld zal zijn. Vandaar de stellige roeping, om met verdubbeling van krachtsinspanning naast Java onzerzijds ook dat tweede terrein te bewerken en het te verstaan, dat hier extra-spoed achter moet gezet. Spoed, niet alsof ten deze de Gereformeerde Kerken de taak alleen op zich hadden te nemen. Veeleer zijn andere Missiën hier *de eerst aangewezenen*. Maar om in te zien, dat ook wij niet van verre mogen blijven staan, en dat we ook onzerzijds aan de roepstem, die uit de feiten hier zoo krachtig tot ons komt, gehoor hebben te geven.

Vindt dit korte woord geen gehoor, ik zal moeten berusten. Maar in elk geval voelde ik mij voor mijn GOD niet verantwoord, zoo ik niet sprak. In dit geding een verantwoordelijkheid dragende, zooals ze aan geen ander op de schouders is gelegd, en door bereizing van het land van den Islam zooals geen der broederen de gevolgen doorziende, sta ik hier voor een verantwoordelijkheid, die mij spreken, eer het te laat wordt, tot plicht stelt. Ik leg het geding daarom voor de conscientie mijner Broederen.

En hiermede zij mijnerzijds deze heilige eisch van de missie aan Hooger bestel overgegeven.

In geen geval mag de Missie door twist onder de Broederen schade lijden.

DEN HAAG, 28 September 1914.

KUYPER.

BIJLAGE XC.

(Art. 130).

Met twee bijlagen.

Voorstel van den Kerkeraad van Amsterdam in zake Zendingarbeid onder de Chineezers op Midden-Java (ten Zuiden). Agendum F 10.

Aan de Gereformeerde Kerken in Generale Synode bijeenkomende te 's Gravenhage den 25sten Augustus 1914.

De Raad der Gereformeerde Kerk van Amsterdam heeft in zijne vergadering van 4 Juni 1914 besloten in uwe Synodale Vergadering het voorstel te doen, om over te gaan tot het afzonderlijk organiseren van den Zendingarbeid onder de Chineezers op het terrein van Midden-Java.

Hij vond daartoe aanleiding in een schrijven vanwege de Algemeene Vergadering van Zendingarbeiders op Midden-Java, waarin de wenschelijkheid van zulken arbeid werd uitgesproken en een advies gegeven aangaande de wijze, waarop dit h. i. het best ware te effectueeren.

Aleer hij tot het nemen van dit besluit overging, heeft hij advies ontvangen van zijne eigen Gecommitteerden tot de zaken der Zending en de Gecommitteerden van de Kerken van Noord-Holland, met welke gezamenlijk hij den missionairen arbeid drijft in de beide Vorstenlanden; en nadat het besluit genomen was, zich ook nog vergewist van het gevoelen van de Deputaten der vorige Generale Synode voor de belangen van de Zending.

Hij weet niet beter te doen, ter adstructie van zijnen voorslag en ter omschrijving van de wijze waarop dit werk ware te ondernemen, dan ter uwer tafel te leggen afschriften van de bovenaangeduide adviezen.

Bij de indiening van deze stukken voegt hij de bede, dat de HEERE door Zijnen HEILIGEN GEEST uwe vergadering leiden moge, ook bij de behandeling van deze aangelegenheid, opdat die strekken moge tot de eere Zijns Naams, tot de komst van Zijn Rijk en tot de volvoering van Zijnen wil!

De Kerkeraad voornoemd,

N. A. DE GAAY FORTMAN, *Praeses.*

H. MULDER, *Scriba.*

AMSTERDAM, 30 Juli 1914.

BIJLAGE 1.

Rapport

**in zake de bearbeiding der Chineezzen op het Zendingsterrein der
Gereformeerde Kerken op Midden-Java ten Zuiden.**

Waarde Broeders!

Ter fine van prae-advies is gesteld in handen van Prof. Dr F. L. RUTGERS, Ds B. VAN SCHELVEN en Ds W. BREUKELAAR een schrijven van Dr H. A. VAN ANDEL te Solo, betreffende de bearbeiding van de Chineezzen op het Zendingsterrein van de Gereformeerde Kerken op Midden-Java ten Zuiden.

Uwe Commissie heeft deze zaak breedvoerig overwogen, en heeft de eer, U voor te stellen, den Raad der Gereformeerde Kerk te Amsterdam te adviseeren als volgt:

Weleerwaarde en Eerwaarde Broeders!

Dr H. A. VAN ANDEL heeft in zijn schrijven d.d. 13 Augustus 1913, de aandacht uwer vergadering gevestigd op het vraagstuk van de Zending onder de Chineezzen op het Zendingsterrein van de Gereformeerde Kerken op Midden-Java.

Allereerst deelt Dr H. A. VAN ANDEL daarbij mee, dat de Algemeene Vergadering van Zendingarbeiders op Midden-Java, gehouden in Augustus 1913, te dezer zake zich aldus heeft uitgesproken:

„dat zij oordeelt, dat zeer wenschelijk is:
dat de Zending onder de Chineezzen *afzonderlijk* worde *georganiseerd*;
dat zoo spoedig mogelijk een *eigen Missionaire Dienaar* des Woords voor dezen arbeid worde uitgezonden;
dat gestreefd worde naar eene *afzonderlijke opleidingsschool* voor Chineesche helpers;
dat *deze Missionaire Dienaar beroepen* worde voor den arbeid *onder alle Chineezzen op Midden-Java ten Zuiden*; en
dat de *Kerk van Amsterdam* dezen Dienaar des Woords beroepe”.

Voorts wijst Dr H. A. VAN ANDEL er op:

1. dat *de tijd thans rijp schijnt te zijn*, om met dezen arbeid onder de Chineezzen te beginnen, wyl:
 - a. er op het Zendingsterrein van de Gereformeerde Kerken op Java, naar de laatste officieele telling in 1905, niet minder dan 36.393 Chineezzen wonen;
 - b. dat de Chineezzen den laatsten tijd — wellicht meê ten gevolge van de wisseling van Staatsvorm in China — veel belangstelling in het Evangelie toonen; en
 - c. de arbeid onder de Chineezzen, indien de Gereformeerde Zending daarmee niet spoedig begint, bijna zeker door de Amerikaansch-Episcopaaalsche Methodisten zal worden aangevat, gelijk dezen ook elders op Java den arbeid onder de Chineezzen zijn begonnen, zelfs ten deele reeds op het Zendingsterrein van de Gereformeerde Kerken, n.l. in Banjoemaas.
2. dat het zeer beslist noodig is, den arbeid onder de Chineezzen *afzonderlijk* te organiseeren, omdat:
 - a. het verschil in karakter tusschen Chineezzen en Javanen te groot is, om in ééne bearbeiding beiden te omvatten, want even schuchter als de Javaan is, even vrijmoedig is de Chinees, zoodat, waar de Chinees komt, de Javaan zich terugtrekt; weshalve eene Zending, die zich richt op de Chineezzen, haar invloed op de Javanen verliest, gelijk op West-Java en Midden-Java ten Noorden reeds duidelijk gebleken is; en
 - b. de handelsnajver tusschen de Chineezzen en Javanen zeer sterk is, zoodat de Javaan in den Chinees zijn tegenstander ziet, en de Zending, die zich met de Chineezzen inlaat, de Javanen ziet teruggaan;
3. dat de uitzending van een *eigen Dienaar alleen voor den arbeid onder de Chineezzen* zeer gewenscht is te achten, en zulks met het oog op:
 - a. het taalverschil, want de Javaan spreekt Javaansch en de Chinees Maleisch; zoodat wie onder de Chineezzen wil arbeiden, uitstekend Maleisch kennen moet;
 - b. het verschil in levensgewoonte, want de Chinees denkt, gevoelt en leeft geheel anders dan de Javaan; en
 - c. het verschil in godsdienst; de Javaan is Mohammedaan, de Chineesch is Heiden; weshalve de arbeid onder de Chineezzen geheel andere eischen stelt, dan de arbeid onder de Javanen, ook wat betreft de opleiding van helpers;

4. dat in verband hiermee de vraag rijst, of niet eene *afzonderlijke opleidingsschool* voor Chineesche helpers noodig zal zijn — waarbij dan wellicht samenwerking kan worden gevonden met de Salatiga-Zending en de Zending op West-Java —, en zulks omdat:
 - a. de opleiding aan de Keucheniusschool voor de Chineezzen niet geschikt is, zooals uit een proefneming bleek, en door den Directeur uitdrukkelijk verklaard is;
 - b. de Chineesche helpers, wyl de Chineezzen aanmerkelijk hooger levensstand voeren dan de Javanen, ook hooger salaris moeten ontvangen, wat zeer veel bezwaar zou opleveren, indien zij met de Javanen aan eenzelfde kweekschool werden opgeleid en onder eenzelfde Missionairen Dienaar zouden arbeiden als de Javaansche helpers;
 - c. de Chineezzen, wyl zij over het algemeen welvarender zijn dan de Javanen, zoo zij Christen worden, ook meer dan de Javanen kunnen bijdragen, zoodat een Gemeente van Chineesche Christenen weldra zelf in de kosten voor eigen kerk en school kan voorzien;
5. dat *het arbeidsveld* van den Missionairen Dienaar, die wordt uitgezonden voor den arbeid onder de Chineezzen, hefl het Zendingsterrein der Gereformeerde Kerken op Midden-Java behoort te omvatten, omdat er schier in alle grootere plaatsen meer of minder Chineezzen wonen; en
6. dat in *de eerste plaats de Kerk van Amsterdam* in aanmerking komt, om hierbij op te treden als Zendende Kerk, wyl bepaaldelijk te Solo en Djokja de meeste Chineezzen zich zeer interesseeren voor het Zendingshospitaal.

Gehoord de *besliste uitspraak* van de *Algemeene Vergadering* van Zendingarbeiders op Midden-Java, en gelet op al *de motieven*, door Dr H. A. VAN ANDEL genoemd, zijn uwe gecommitteerden tot de Zending met de Deputaten der Classes van Noord-Holland van oordeel:

1. dat de bearbeiding der Chineezzen op het Zendingsterrein van de Gereformeerde Kerken *urgent* moet worden geacht;
2. dat *afzonderlijke organisatie* van dezen Zendingarbeid alle aanbeveling verdient; en
3. dat de uitzending van een *Dienaar des Woords alleen voor den arbeid onder de Chineezzen* zeer wenschelijk is.

De groote vraag is echter, langs welken weg deze zaak het best haar beslag zou kunnen verkrijgen.

Wellicht zou hiertoe vierderlei weg kunnen worden ingeslagen.

Vooreerst zou de Kerk van Amsterdam of een der andere Zendende Kerken geheel zelfstandig en voor eigen rekening tot het beroepen en uitzenden van een Dienaar voor dezen arbeid kunnen overgaan.

Hiertegen rijzen echter zeer ernstige bezwaren.

Reeds alleen het finantiël bezwaar is schier onoverkomelijk. Uwe gecommitteerden met de Deputaten der Classes zijn althans van oordeel, dat de Kerk van Amsterdam met de andere Kerken van Noord-Holland de aanzienlijke kosten, die de uitzending van een Dienaar voor dezen arbeid zal meebrengen, niet voor haar rekening mag nemen. De voortzetting van den reeds aangevangen arbeid eischt zoozeer al de beschikbare krachten, dat vooralsnog daarbij geen andere arbeid kan worden aanvaard, die het budget met wellicht meer dan f 5000.— per jaar zou kunnen verhoogen.

Ook is niet te vermoeden, dat één der andere Zendende Kerken finantiël bij machte is, om deze zaak geheel voor eigen rekening te kunnen nemen.

Bovendien kan ook de Kerk van Amsterdam, zonder samenwerking met de andere Kerken, alleen dan tot uitzending van een afzonderlijk Dienaar voor dezen arbeid overgaan, indien zijn arbeidsveld beperkt blijft tot het terrein van Amsterdam, terwijl juist gewenscht is, dat de uit te zenden Dienaar heel het Zendingsterrein der Gereformeerde Kerken bearbeide. Van uitzending zonder samenwerking met andere Kerken kan derhalve moeilijk sprake zijn.

In de *tweede plaats* zou de Kerk van Amsterdam zich kunnen wenden tot de Kerken, die nog geen eigen Zending hebben, — in casu de Kerken van Noord-Brabant — met verzoek, dat deze Kerken de Zending onder de Chineezzen op Midden-Java ter hand nemen. Indien deze Kerken daartoe bij machte waren, zou dit metterdaad een zeer gewenschte oplossing zijn. Het is echter niet te verwachten, dat de Kerken van Noord-Brabant deze zaak zullen durven aanvaarden. De finantiële kracht dezer Kerken is daartoe te klein.

In de *derde plaats* zou de Kerk van Amsterdam zich rechtstreeks kunnen wenden tot al de Zendende Kerken, die op Midden-Java arbeiden, om in samenwerking met al die Kerken tot uitzending van een afzonderlijk Dienaar voor dezen arbeid te komen. Daarbij zou dan b.v. de Kerk van Amsterdam als Zendende Kerk kunnen optreden. En een

accord van samenwerking zou moeten worden getroffen, waarbij — onder goedkeuring van de Generale Synode of hare Deputaten — onder meer zou worden bepaald, hoe de beroeping zou moeten geschieden, hoe de arbeid op het terrein zou moeten worden geregeld en hoe in de kosten zou worden voorzien.

Uit een principiël oogpunt zou hier tegen wellicht niet veel bezwaar zijn in te brengen. Maar wel is zeer te vreezen, dat men hierbij op velerlei praktische bezwaren zou stuiten.

Ten eerste zou, om deze zaak op deze wijze tot stand te brengen, in Nederland zelf, naast de thans reeds bestaande Corporaties voor de Zending, nog eene afzonderlijke organisatie in het leven moeten worden geroepen, want behalve de verschillende thans fungeerende Deputaten voor den Zendingarbeid, zou men voor dezen arbeid weer afzonderlijke Deputaten moeten hebben, aangewezen uit niet minder dan acht Particuliere Synoden, wat wellicht tot vrij wat moeite aanleiding zou geven. Te meer, omdat de samenwerking tusschen de verschillende Zending Kerken en de met haar medewerkende Kerken zeer uiteenlopend is geregeld. Bij de eene groep is de invloed der medewerkende Kerken veel sterker dan bij de andere. Bovendien is te vreezen, dat zeer moeilijk een juiste maatstaf zal zijn te vinden voor de verdeeling der kosten, die deze arbeid zal meebrengen.

Eenvoudiger, praktisch minder omslachtig en op minder bezwaren stuitend, schijnt daarom *een vierde weg*, die gevolgd zou kunnen worden,

In *de vierde plaats* toch zou de *Kerk van Amsterdam als Zending Kerk* de Zending onder de Chineezzen op Midden-Java kunnen aanvaarden in *samenwerking met al de Gereformeerde Kerken van Nederland*.

Daartoe is dan noodig, dat er voor deze zaak eene regeling getroffen wordt tusschen de Kerk van Amsterdam en de gezamenlijke Kerken, vergaderd in Generale Synode. Deze regeling zou in hoofdzaak het navolgende moeten omvatten:

1. De Zending onder de Chineezzen op Midden-Java ten Zuiden wordt gedreven door de Kerk van Amsterdam, in samenwerking met al de Gereformeerde Kerken van Nederland, die deze samenwerking oefenen door de Deputaten der Generale Synode voor de Zending.
2. De beroeping en uitzending van een Dienaar voor dezen arbeid geschiedt door de Kerk van Amsterdam met dien verstande, dat de keuze van den Dienaar en alle bepaling, betreffende zijn voorbereiding, traktement en uitzending plaats heeft in samenwerking met de Deputaten der Generale Synode, zonder wier goedkeuring geen beroeping of uitzending kan geschieden.
3. De vaststelling der instructie — ook de regeling van verlof en pensioen — geschiedt door de Kerk van Amsterdam in overleg met en onder goedkeuring van de Deputaten der Generale Synode.
4. De bepaling *der verhouding* tusschen den uit te zenden Dienaar en de andere Missionaire Dienaren, op wier terrein hij zal arbeiden, *der plaats van vestiging* voor dezen Dienaar en *der regeling van zijn arbeid op het arbeidsveld* wordt op gemotiveerd voorstel van de Bizondere Vergadering van Missionaire Dienaren des Woords vastgesteld door de Zending Kerk, doch behoeft vooraf goed overleg met en goedkeuring van de Deputaten der Generale Synode.
5. De voor dezen arbeid uitgezonden Dienaar heeft heel het Zendingsterrein der Gereformeerde Kerken op Midden-Java tot arbeidsveld, doch kan op een bepaald terrein geen arbeid verrichten, indien de Zending Kerk, op wier terrein die arbeid zou geschieden, tegen dien arbeid bezwaar indient.
6. De kosten voor uitrusting en overtocht, traktement en pensioen voor dezen Dienaar worden gedragen door al de Kerken gemeenschappelijk en derhalve betaald uit de Generale kas der Zending; doch al de bijzondere kosten van de helpers, scholen, colportage, enz. enz. worden gedragen door elk der Kerken voor haar eigen terrein.

Voor een regeling van de Zending onder de Chineezzen op Midden-Java in de aangegeven richting pleit onder meer het volgende:

- a. De Zending onder de Chineezzen op het Zendingsterrein der Gereformeerde Kerken is een generaal belang, dat op deze wijze ook generaal geregeld wordt, zonder met de Zendingsoorde in strijd te komen.
- b. Eene regeling in dezer voege eerbiedigt ten volle de rechten, die elke Zending Kerk heeft op haar eigen terrein. Elke Kerk oefent invloed op de regeling van den arbeid door haar eigen Missionaire Dienaar des Woords als lid van de Bizondere Vergadering van Missionaire Dienaren, terwijl er zonder hare bewilliging op haar terrein geen bepaalde arbeid kan geschieden. En alle Kerken samen oefenen een overwegenden invloed door de Deputaten der Generale Synode.
- c. Eene regeling, als in hoofdlijnen is voorgesteld, is weinig omslachtig en praktisch gemakkelijk uitvoerbaar.

- d. Als op deze wijze de zaak geregeld wordt, vormen de kosten geen onoverkomelijk bezwaar, noch voor de Kerk van Amsterdam, noch voor de andere Zending Kerken, noch voor de Kerken gemeenschappelijk.

Uwe geëmitteerden met de Deputaten der Classes van Noord-Holland wenschen derhalve den Kerkeraad te adviseeren, dat hij zich wende tot de e.k. Generale Synode met het voorstel, om inzake de Zending onder de Chineezzen op het Zendingterrein der Gereformeerde Kerken op Midden-Java een accoord te treffen met de Kerk van Amsterdam, zooals in hoofdlijnen werd aangegeven, of anders hare Deputaten voor de Zending te machtigen en op te dragen, een zoodanig accoord aan te gaan.

En opdat deze zaak behoorlijk voorbereid moge worden, en de a.s. Generale Synode te dezer zake advies moge kunnen ontvangen van de Deputaten der Generale Synode voor de Zending, stelt de vergadering uwer geëmitteerden met de Deputaten der Classes van Noord-Holland aan den Kerkeraad voor, zich te wenden tot de Deputaten der Generale Synode, en

- a. aan deze Deputaten mee te deelen, dat de Kerkeraad voornemens is, zich met bovengenoemd voorstel te richten tot de Generale Synode;
- b. deze Deputaten kennis te geven, hoe de Kerkeraad zich voorstelt, dat de Zending onder de Chineezzen op Midden-Java ten Zuiden, wat de hoofdlijnen betreft, zou kunnen worden geregeld, waartoe overlegging van dit rapport wellicht dienstig zou kunnen zijn;
- c. deze Deputaten eindelijk te verzoeken:
 1. deze zaak in ernstige overweging te nemen;
 2. den Kerkeraad wel te willen berichten, of ook naar hun oordeel de Zending onder de Chineezzen op Midden-Java urgent is, en of deze zaak op de wijze, zooals in enkele hoofdlijnen werd aangegeven, tot uitvoering zou kunnen komen;
 3. met den Kerkeraad, zoo zij dit nuttig oordeelen, in nader overleg te willen treden, indien zij eene andere oplossing meer gewenscht achten;
 4. deze zaak te helpen voorbereiden door een advies te ontwerpen, dat der Generale Synode, zoo zij dit begeert, ter voorlichting kan dienen.

w. g. W. BREUKELAAR, *Rapporteur.*

Aldus met eenparige stemmen vastgesteld in de Vergadering van den 2en Juni 1914.

w. g. B. VAN SCHELVEN.

w. g. D. WIJNBEEK.

Voor copie Conform,

R. FLOOR, *sub-Scriba.*

BIJLAGE 2.

SMILDE,)
STEENWIJK,) 16 Juli 1914.

Aan den Kerkeraad der Gereformeerde Kerk van Amsterdam.

WelEerwaarde en Eerwaarde Heeren en Broeders!

De Deputaten der Generale Synode ontvingen van U d.d. 4 Juni j.l. een schrijven over „den arbeid onder de Chineezzen” op Midden-Java; met het verzoek, om daarover hun oordeel te mogen vernemen.

Namens Deputaten berichten wij u nu, dat zij uw belangrijk schrijven en voorstel in hunne vergadering op 14/15 Juli uitvoerig hebben besproken en 't volgende besluit namen:

- „De vergadering van de Deputaten der Generale Synode voor de Zending: gelezen het voorstel van de Kerk van Amsterdam in zake de Zending onder de Chineezzen; waardeert het, dat de Kerk van Amsterdam dit voorstel ter harer kennis heeft gebracht en haar oordeel daarover wenscht te vernemen; is van oordeel, dat de arbeid onder de Chineezzen metterdaad zeer urgent is, en dat daarvoor de uitzending van een eigen Dienaar noodig is;

spreekt in het algemeen haar instemming uit, met het voorstel van de Kerk te Amsterdam, zonder echter over alle bijzonderheden te oordeelen;
wenscht deze zaak ter Generale Synode gaarne te steunen;
en acht gewenscht, dat de Generale Synode de nadere uitwerking van dit voorstel opdrage aan eene Commissie ad hoc of aan hare Deputaten voor de Zending".

Tevens werd besloten van dit oordeel kennis te geven aan de Kerk te Amsterdam, gelijk wij bij dezen doen.

Namens Deputaten voornoemd,

Uwe mede-dienaren,

w. g. H. DIJKSTRA, *h. t. Voorzitter.*

w. g. J. HANIA, *h. t. Secretaris.*

Voor copie conform,

R. FLOOR, *sub-Scriba.*

BIJLAGE XCI.
(Art. 130).

Rapport F 10 van het Agendum in zake de Zending onder de Chineezten op Midden-Java ten Zuiden.

Een hoogst belangrijk schrijven van den Raad der Gereformeerde Kerk te Amsterdam, vergezeld van twee bijlagen, is door uwe vergadering gesteld in handen uwer Commissie II ter fine van advies.

In dit schrijven d.d. 30 Juli 1914 doet genoemde Kerkeraad aan uwe vergadering het voorstel „om over te gaan tot het afzonderlijk organiseeren van den Zendingenarbeid onder de Chineezten op Midden-Java".

Hij deelt daarbij mee, dat hij tot het doen van dit voorstel is geleid door een missive van de Algemeene Vergadering van Zendingenarbeiders op Midden-Java, waarin met nadruk de wenschelijkheid van de aanvaarding van dien Zendingenarbeid werd betoogd.

Ter adstructie van zijn voorstel heeft de Kerkeraad als bijlage 1 overgelegd een bij hem te dezer zake ingediend rapport. Bovendien heeft de Kerkeraad zijn voorstel, eer hij tot de indiening daarvan bij uwe vergadering besloot, ter kennis gebracht van de Deputaten der Generale Synode voor de Zending om hun oordeel daarover te vernemen. Het antwoord dezer Deputaten, die in het algemeen met dit voorstel instemmen, is als bijlage 2 aan het schrijven des Kerkeraads toegevoegd.

Uwe Commissie heeft deze stukken met bijzondere aandacht overwogen.

Het rapport, bij den Kerkeraad van Amsterdam te dezer zake ingediend, luidt aldus: [zie bijlage 1 toegevoegd aan de missive van den Kerkeraad].

Het oordeel van de Deputaten der Generale Synode over dit voorstel is aldus luidende: [zie bijlage 2 toegevoegd aan de missive van den Kerkeraad].

Ook Ds BAKKER heeft vroeger reeds met nadruk op het belang van het Chineezten-vraagstuk gewezen in een brief, geschreven in het Zendingenblad van Juni 1913, pagina 86 en 87.

Na breede overweging is uwe Commissie tot de overtuiging gekomen, dat de aanvaarding van den arbeid onder de Chineezten niet slechts zeer gewenscht, maar ook hoogst urgent mag worden geacht. Wat de wijze betreft, waarop deze arbeid zou behooren te geschieden, en geschikt kan worden geregeld, gaat zij accoord met de Deputaten der Generale Synode voor de Zending, die in hoofdzaak instemming betuigden met de punten, in het vermelde rapport genoemd.

Ook uwe Commissie acht afzonderlijke organisatie van den arbeid beslist noodig.

Zal er iets van de bearbeiding der Chineezten terecht komen, dan moet daarvoor een Dienaar worden uitgezonden, die zich geheel aan dezen arbeid wijdt en die geheel het Zendingsterrein van Midden-Java zich als arbeidsveld ziet aangewezen.

Ook uwe Commissie komt het voor, dat de regeling van dien arbeid het best zal geschieden, wanneer één der op Midden-Java werkende Kerken dien arbeid aanvaardt in samenwerking met al de Gereformeerde Kerken van Nederland. Natuurlijk is daarvoor dan noodig een *accoord van samenwerking*, waarbij o.a.:

1e. de Kerk, die als Zendinge Kerk optreedt, hetzij Amsterdam of één der andere Kerken, niet slechts „Zendinge Kerk” heet, maar ook metterdaad *Zendinge Kerk* is, opdat deze Zending geen „verkapt Deputaten-Zending” worde;

2e. het volkomen zeggenschap van elke Zendinge Kerk over al den Zendingenarbeid, die op haar terrein geschiedt — ook onder de Chineezzen, — goed gehandhaafd blijve;

3e. goede regeling van den arbeid onder de Chineezzen op de verschillende Zendingsterreinen op Midden-Java worde gewaarborgd;

4e. de noodige invloed van de gezamenlijke Kerken in Nederland bij de keuze van een Dienaar, zijn uitzending enz. behoorlijk worde gestipuleerd;

5e. in het contract duidelijk worde omschreven, dat de Kerk, die als Zendinge Kerk optreedt, zich aansprakelijk stelt voor de kosten van uitrusting en overtocht, tractement en pensioen van den Dienaar en dat zij de betaling van een bepaald deel dier kosten ook voor haar rekening neemt, terwijl eveneens goed bepaald worde hoeveel de andere Zendinge Kerken, die op Midden-Java arbeiden, voor dit doel zullen bijdragen, en met welk bedrag de Generale kas deze zaak zal steunen, opdat vast sta, dat de subsidie uit de Generale kas het maximum van f2500 niet overschrijde;

6e. vastgesteld worde, dat al de kosten voor den arbeid op de onderscheidene Zendingsterreinen, — zooals de salarissen der helpers, de kosten van scholen, colportage enz. — geheel voor rekening komen van de Kerken, op wier terrein die arbeid geschiedt, zoodat elke Kerk deze kosten van den arbeid onder de Chineezzen op haar eigen terrein ook zelf drage.

Uwe Commissie oordeelt, dat het misschien niet te gewaagd zou zijn aan de te benoemen Deputaten voor de Zending op te dragen:

a. op daartoe strekkend verzoek van de Kerk van Amsterdam of één der andere Kerken mee te werken tot het ontwerpen van een contract voor samenwerking te dezer zake, naar de lijnen in 't algemeen in het voorstel van Amsterdam genoemd en met inachtneming van het sub 1 tot 6 gememoreerde, waarbij dan wel gewenscht wezen zal, dat ook overleg met de andere Zendinge Kerken en met de Afzonderlijke Vergadering van Dienaren des Woords op Midden-Java plaats hebbe;

b. met de Kerk, die eventueel als Zendinge Kerk optreedt, zoodra overeenstemming is verkregen, een *accoord van samenwerking* aan te gaan.

Ofschoon nu uwe Commissie de urgentie dezer zaak ten volle beseft, durft zij u toch niet te adviseeren om reeds nu tot de uitvoering dezer zaak te besluiten.

En zulks eeniglijk met het oog op de droeve tijdsomstandigheden, waarvan ook de Zending de gevolgen wellicht maar al te zeer zal gevoelen. Wel is de staat der Generale kas niet ongunstig. Maar het staat te vreezen, dat hare reserve door vermindering van inkomsten spoedig aanmerkelijk zal dalen. Het komt uwe Commissie daarom voor, dat zoolang de benarde tijden duren, waarin wij thans verkeeren, wijs beleid ten plicht stelt om geen nieuwe actie te beginnen op het gebied der Zending.

Het is echter ons aller bede, dat er spoedig verandering kome, die de HEERE ook machtig is te geven. En dan zou het kunnen blijken, dat het ook uit finantiël oogpunt niet te gewaagd is dezen zoo dringend noodigen arbeid onder de Chineezzen aan te vangen. Uwe Commissie durft u daarom ook niet te adviseeren deze belangrijke zaak eenvoudig drie jaar uit te stellen.

Wellicht kan de beoordeeling, of en wanneer de Generale kas de kosten van de Zending onder de Chineezzen, voorzooverre deze kosten door haar zou moeten worden gedragen, ook voor haar rekening zou kunnen nemen, wel worden overgelaten aan de te benoemen Deputaten voor de Zending.

Tenslotte adviseert uwe Commissie om te besluiten: [volgt in Art. 130].

W. BREUKELAAR, *Rapporteur.*

BIJLAGE XCII.
(Art. 131).

**Advies in zake letter A 11—14 (I) van het
Agendum (Gezangen).**

*Aan de Generale Synode der Gereformeerde Kerken, vergaderd te
's Gravenhage 27 October e. v. d. 1914.*

WelEerwaarde en Eerwaarde Broeders!

In handen Uwer Commissie werden gesteld de punten 11—14(I) van letter A, inhoudende:

- a. een voorstel van de Classis Dordrecht:
„De Synode benoeme Deputaten om de eerstvolgende Synode van advies te dienen over de volgende vragen:
1a. Is het, op zich zelf beschouwd, wenschelijk, dat de Kerken in haren Openbaren Eeredienst naast den Psalmbundel een bundel andere kerkliederen gebruiken?
b. Zoo ja, bestaan er overwegende bezwaren van practischen aard tegen het doen van eerste stappen tot samenstelling en invoering van een dergelijken bundel kerkliederen?”
b. De voorstellen van drie Particuliere Synoden om niet in te gaan op voorstellen betrekking hebbende op de *Gezangen-kwestie*.

Uwe Commissie heeft over deze zaak gesproken en namens haar heb ik U desaangaande het volgende te rapporteeren:

overwegende, dat een paar leden der Commissie op 1a van punt 14 den nadruk legden en een Gereformeerden zangbundel zeer wenschelijk achtten, te meer nu zoovele Psalmen door gebreken in berijming of zangwijze niet worden gebruikt, ook het nuttig en goed oordeelden, dat de gemeente in het gezang zoowel als in de prediking (en het gebed) het vervulde Evangelie belijdt en niet in het gezang blijve staan bij de Oud-Testamentische Psalmen, en b.v. gedeelten des Nieuwen Testaments te berijmen om ze te kunnen zingen in onze Kerken;

overwegende, dat andere leden der Commissie meer gelet hebben op 1b van punt 14, dat van *de bezwaren* spreekt, en er op gewezen, dat er slechts van *éene* Classis een voorstel inkwam, terwijl drie Particuliere Synoden er zich beslist tegen hebben verklaard, en er dus te weinig uit de Kerken zelve is gegeven, dan dat de Generale Synode nu reeds deze zaak in de Kerken aan de orde zou stellen;

overwegende, dat deze zaak niet urgent is en over drie jaren even frisch zal zijn als nu;

overwegende, dat het woord „Gezangen” in ons kerkelijk leven eene bijzondere beteekenis heeft, het bij velen een gevoel van vreeze en onzekerheid wakker maakt, en er groot verschil van gevoelen over deze zaak is;

overwegende ten slotte, dat er dus in den boezem der Commissie een paar stemmen opgingen, om naar aanleiding van het voorstel der Classis Dordrecht aan de Synode te adviseeren Deputaten te benoemen, die de kwestie van een bundel Nieuw-Testamentische kerkgezangen naast den Oud-Testamentischen Psalmbundel zullen onderzoeken, om de Synode over drie jaren te dienen van advies, maar de groote meerderheid der Commissie om verschillende redenen, ook o. a. ontleend aan de tijdsomstandigheden en de verhouding tot Broeders buiten de Gereformeerde Kerken, dit niet wenschelijk achtten,

adviseert uwe Commissie tot de volgende *conclusie*:

„De Synode oordeelt, thans op deze kwestie niet nader te moeten ingaan”.

J. KOK, *Rapporteur*.

BIJLAGE XCIII.
(Art. 132).

LEIDEN, 5 November 1914.

Schrijven van Ds PERA aan den Praeses der Synode.

Hooggeachte Vriend en Broeder!

Het was mijn plan nogmaals „ter Synode” te gaan. Verschillende dingen evenwel maken het opeens voor mij gewenscht en noodig naar Amsterdam (Da Costa-kade 17) terug te keeren. Vooral om twee redenen spijt mij dat. Vooreerst had ik zoo gaarne namens Soerabaja's Kerk mondeling hartelijk dank willen betuigen voor de zoo belangrijke finantieele hulp, ons nu reeds zoovele jaren geboden. En in de tweede plaats had ik aan de Synode mee willen deelen, dat mijn vrouw en ik het plan hebben op 5 December de terugreis naar Java te aanvaarden. Wel is de vaart tegenwoordig zorgelijk, maar ik heb aan mijn gemeente beloofd, dat wij zoo spoedig mogelijk terug zouden komen, en wij weten het, dat met groot verlangen naar onze terugkomst wordt uitgezien. En nu hebben mijn vrouw en ik tegen elkaar gezegd: als de Stoomvaart-Maatschappij Nederland den moed heeft om te varen, zullen wij daarin een vingerwijzing onzes Gods zien, dat wij mogen en moeten gaan. Wij hadden dan ook reeds plaatsen besproken op de „Koningin Emma”, welke 7 November vertrekken zou. Evenwel, wegens groote vertraging van dit schip op de thuisreis, vervalt deze geheele beurt. Op de volgende boot was geen plaats meer en daarom moeten wij wachten tot 5 December. Wij hopen en bidden zeer, dat die reis mag kunnen doorgaan. Doch in de omstandigheden, waarin de scheepvaart zich thans bevindt, gevoelen wij, meer nog dan anders, behoefte aan de voorbede der Kerken. Om die voorbede had ik ter Synode ernstig willen vragen.

Hooggeachte Praeses der Synode, waar ik thans persoonlijk dien dank niet kan brengen, noch om die voorbede vragen, zou ik U daar mogen verzoeken het met enkele woorden voor mij te doen?

Met hartelijke groete en heilbede,

Hoogachtend,

Uw dw. vriend en broeder,

PERA.

BIJLAGE XCIV.
(Art. 136).

Advies in zake het bezwaarschrift van JOH. J. VAN SCHUIJLENBURG (Zaak O. CASEMIER). Agendum H 19.

Weleerwaarde en Eerwaarde Broeders!

In handen Uwer Commissie was gesteld een drietal stukken, die alle dezelfde zaak betreffen.

1. H 19.

De heer J. J. VAN SCHUIJLENBURG, lidmaat der Gereformeerde Kerk van Groningen B, zond bij Uwe vergadering in een uitvoerig rapport van zijn onderzoekingen betreffende de zaak van den heer O. CASEMIER, weleer Predikant der Gereformeerde Kerk van Oldekerk, welk rapport door hem in November 1913 ook is toegezonden aan den Kerkeraad te Grootegast.

Bij dit rapport is gevoegd een missive, waarin hij mededeelt, wat door hem is gedaan in de zaak-CASEMIER; wat in de Classis Grootegast en door de Particuliere Synode van Groningen daaromtrent is geschied; en waarin hij eindelijk Uwe vergadering met den meesten ernst verzoekt te willen overwegen, wat door de Particuliere Synode van Groningen is te doen tot wegneming van zijn bezwaren en wat door de Classis Grootegast en de Kerkeraad van de Gereformeerde Kerk van Oldekerk behoort te worden gedaan tot het zooveel mogelijk wegnemen van de voor Ds O. CASEMIER en voor zijn gezin in allerlei opzicht zoo ontzettend droevige gevolgen van de onwettige afzetting.